ੴ

ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸਹਾਇ

ਜੰਗ-ਏ-ਆਜ਼ਾਦੀ ਮੋਢੀ

1816 2016

ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ

200ਵਾਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਵਰ੍ਹਾ

ਪ੍ਰਵਚਨ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਉਦੇ ਸਿੰਘ ਜੀ

ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਨਾਮ-ਬਾਣੀ ਅਤੇ ਸੇਵਾ-ਸਿਮਰਨ ਨਾਲ ਜੋੜਕੇ ਸਾਬਤ-ਸੂਰਤ,ਸਿੱਖੀ-ਸਰੂਪ ਵਾਲਾ ਨਾਮਧਾਰੀ-ਸੰਤ-ਖਾਲਸਾ ਸਾਜਿਆ।ਆਪ ਨੇ ਸੱਚ ਬੋਲਣ,ਧਰਮ ਦੀ ਕਿਰਤ ਕਰਨ ਅਤੇ ਲੋੜਵੰਦਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਿਆ।ਦੇਸ਼ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ,ਖਾਲਸਈ ਰਹਿਤ-ਮਰਿਯਾਦਾ ਅਤੇ ਗਊ-ਗ੍ਰੀਬ ਦੀ ਰੱਖਿਆ,ਆਪ ਦਾ ਮੁਖ ਉਦੇਸ਼ ਸੀ।ਲੋਕਾਚਾਰ,ਵਹਿਮਾਂ-ਭਰਮਾਂ ਅਤੇ ਵਾਧੂ ਰਸਮੋਂ-ਰਿਵਾਜਾਂ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਕਰਵਾਕੇ ਗੁਰਮਤਿ ਦੇ ਧਾਰਣੀ ਬਣਾਇਆ।ਐਸੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਉਪਮਾ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿੱਚ ਅੰਕਿਤ ਹੈ-

ਸੋ ਸਤਿਗੁਰ ਧਨੁ ਧੰਨੁ ਜਿਨਿ ਭਰਮ ਗੜੁ ਤੋੜਿਆ।

ਸੋ [illegible] ਵਾਹੁ ਵਾਹੁ ਜਿਨਿ [illegible]

ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ

ਦੀ

ਦੂਸਰੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਸ਼ਤਾਬਦੀ

ਸੰਪੂਰਨ ਹੋਣ ਤੇ

ਸੁਪ੍ਰੇਮ ਭੇਟ

ਵੱਲੋਂ: ਵਿਸ਼ਵ ਨਾਮਧਾਰੀ ਸੰਗਤ, ਸ੍ਰੀ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ, ਲੁਧਿਆਣਾ

JANGE-E-AZADI DE MODI
Sri Satguru Ram Singh Ji

Concept & Edited by
Harpal Singh Sewak

Designed by
Gian Singh

Published by
Vishav Namdhari Sangat
Sri Bhaini Sahib
Ludhiana
E-mail: vnvj@sribhainisahib.com

February 2018

Copies : 1100

Printed by : Foil Printers, Ludhiana | 0161-2404093

* ਜੰਗ-ਏ-ਅਜ਼ਾਦੀ ਦੇ ਮੋਢੀ
* ਨਾ ਮਿਲਵਰਤਨ ਅਤੇ ਸਵਦੇਸ਼ੀ ਲਹਿਰ ਦੇ ਬਾਨੀ
* ਬਹੁ-ਮੁਖੀ ਸੁਤੰਤਰਤਾ ਸੰਗਰਾਮ ਦੇ ਸੰਚਾਲਕ
* ਸਿੱਖੀ ਸਭਿਆਚਾਰ ਅਤੇ ਖਾਲਸਈ ਸ਼ਾਨ ਦੇ ਪੁਨਰ ਸੰਸਥਾਪਕ
* ਇਸਤਰੀ ਜਾਤੀ ਦੇ ਮੁਕਤੀ ਦਾਤਾ
* ਉੱਚੇ-ਸੁੱਚੇ ਕਿਰਦਾਰ ਵਾਲਾ ਨਸ਼ਾਮੁਕਤ ਸਮਾਜ ਸਿਰਜਨ ਵਾਲੇ
ਮਹਾਨ ਸਮਾਜ ਸੁਧਾਰਕ-

ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ

"(ਗੁਰੂ) ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਸਿੱਖ ਦਰਸ਼ਨਿਕ, ਸੁਧਾਰਕ, ਅੰਗ੍ਰਜ਼ੀ ਵਾਪਾਰ ਅਤੇ ਨੌਕਰੀਆਂ ਪ੍ਰਤੀ ਨਾ-ਮਿਲਵਰਤਨ ਅਤੇ ਬਾਈਕਾਟ ਨੂੰ ਸਿਆਸੀ ਸ਼ਕਤੀ ਦੇ ਹਥਿਆਰ ਵਜੋਂ ਵਰਤਣ ਵਾਲਾ ਪਹਿਲਾ ਭਾਰਤੀ ਹੈ।"

ਐਨਸਾਈਕਲੋਪੀਡੀਆ ਪੀਡੀਆ ਬ੍ਰਿਟੈਨਿਕਾ

ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ 12 ਅਪ੍ਰੈਲ 1857ਈ: ਨੂੰ ਵੈਸਾਖੀ ਵਾਲੇ ਦਿਨ
ਪੰਜ ਸਿੰਘਾਂ ਨੂੰ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਾ ਕੇ ਨਾਮਧਾਰੀ ਸੰਤ ਖਾਲਸੇ ਦੀ ਸਿਰਜਨਾ ਕੀਤੀ।

ਸੰਤ ਖਾਲਸੇ ਦੀ ਸਾਜਨਾ

ਚੇਤ੍ਰ ਚਾਲ ਹੈ ਨਿਆਰੀ ਇਕ ਪੰਥ ਨਾਮਧਾਰੀ,
ਸਿੰਘ ਹੋਏ ਬੇਸ਼ੁਮਾਰੀ ਫਤੇ ਸਭ ਕੋ ਬੁਲਾਂਵਦੇ।
ਕੰਘਾ, ਕੇਸ ਤੇ ਕਿਰਪਾਨ, ਕੱਛ ਕੜਾ ਇਹ ਪਛਾਨ,
ਏਹੋ ਸਿੰਘਾਂ ਦੇ ਨਿਸ਼ਾਨ ਜੋ ਪਹਿਰਾਵਾ ਅੰਗ ਲਾਂਵਦੇ।
ਬੈਠ ਲਾਂਵਦੇ ਦੀਵਾਨ ਸਾਰਾ ਵੇਖਦਾ ਜਹਾਨ,
ਇਕ ਹੋਣ ਮਸਤਾਨੇ ਛੈਣੇ ਢੋਲਕੀ ਵਜਾਂਵਦੇ।
ਨਿਹਾਲ ਸਿੰਘ ਸਾਧ ਸੰਤ ਬੈਠ ਪੜ੍ਹਦੇ ਗ੍ਰੰਥ,
ਇਕ ਉਠ ਪਰਭਾਤੇ ਵਾਰ ਆਸਾ ਦੀ ਲਗਾਂਵਦੇ।

-ਬਾਰਾਂਮਾਂਹ -ਸੰਤ ਨਿਹਾਲ ਸਿੰਘ

ਵਿਚ ਅਰਾਈਆਂ ਪ੍ਰਗਟੇ,
ਸਤਿਗੁਰ ਦੀਨ ਦਿਆਲ।
ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ,
ਬਖਸ਼ੀ ਨਵੀਂ ਨੁਹਾਰ।
ਸੰਤ-ਖਾਲਸਾ ਸਾਜਿਆ,
ਪੁਰਬ ਵਿਸਾਖੀ ਜਾਣ।
ਗੋਬਿੰਦ ਗੁਰੂ ਦੀ ਰੀਤ ਦੀ,
ਦੂਣ-ਸਵਾਈ ਸ਼ਾਨ।
ਸਤਿਗੁਰ ਰਾਹ ਵਿਖਾਲਿਆ,
ਜਗੀ ਅਜ਼ਾਦੀ ਜੋਤ।
ਇਹੋ ਭੈਣੀ ਬਣ ਗਿਆ,
ਸੁਤੰਤਰਤਾ ਦਾ ਸ੍ਰੋਤ।

-ਪ੍ਰੋ: ਕਿਰਪਾਲ ਸਿੰਘ ਕਸੇਲ

ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਇਨਕਲਾਬੀ ਸੰਕਲਪ -ਡਾ. ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ

ਇਤਿਹਾਸ ਵਾਪਰਦਾ ਨਹੀਂ,ਸਿਰਜਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਤਿਹਾਸ ਦੀ ਸਿਰਜਣਾ ਵੱਡਾ ਮੁੱਲ ਮੰਗਦੀ ਹੈ। ਇਤਿਹਾਸ ਸਿਰਜਣਾ ਮਹਾਨ ਕਾਰਜ ਹੈ ਤੇ ਇਹ ਸਿਰਫ ਕੋਈ ਮਹਾਨ ਸ਼ਖਸ਼ੀਅਤ ਹੀ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਇਤਿਹਾਸ ਦੇ ਅਜਿਹੇ ਸਿਰਜਣਹਾਰ ਨੂੰ ਸਮਾਜੀ, ਸਭਿਆਚਾਰਕ, ਮਨੁੱਖੀ ਤੇ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪੱਖ ਤੋਂ ਨਵੀਆਂ ਨਵੀਆਂ ਕਦਰਾਂ ਕੀਮਤਾਂ ਨੂੰ ਜਨਮ ਦੇਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਇਤਿਹਾਸ ਇਸ ਤੱਥ ਤੇ ਸੱਚ ਦਾ ਗੁਆਹ ਹੈ ਕਿ ਅਜਿਹੇ ਇਤਿਹਾਸ ਸਿਰਜਕਾਂ ਨੂੰ ਵੇਲੇ ਦੀ ਹਾਕਮ ਜਮਾਤ ਜਾਂ ਨਜ਼ਾਮ ਨਾਲ ਟਕਰਾਉਣਾ ਹੀ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਰਾਹ ਦੋ ਹੀ ਹਨ-ਕਿਸੇ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਲਗ ਕੇ ਭੇਡ-ਚਾਲ ਅਪਣਾਓ ਜਾਂ ਦੂਜਿਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪਿੱਛੇ ਲਾਓ। ਆਪਣੇ ਪਿੱਛੇ ਲਾਉਣ ਲਈ ਹੱਕ, ਸੱਚ ਤੇ ਨਿਆਂ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਨੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ, ਨਿੱਜੀ ਸੁਆਰਥ ਨੂੰ ਤਿਆਗ, ਪਰ ਉਪਕਾਰ ਲਈ ਜੂਝਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਮਨੁੱਖਤਾ ਦਾ ਭਲਾ ਝੂਠ ਅਤੇ ਅਨਿਆਂ ਪਿੱਛੇ ਲਗ ਕੇ ਹੋ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ। ਸੱਚ ਵੀ ਨਿਰਪੱਖ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿੱਚ ਗੁਰਮੁਖ ਤੇ ਮਨਮੁਖ ਦਾ ਸੰਕਲਪ, ਅਧਿਆਤਮਕ ਸੰਕਲਪ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਹੋਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਸਮਕਾਲੀ ਸਮਾਜੀ, ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਤੇ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਪ੍ਰਸਥਿਤੀਆਂ ਦੇ ਯਥਾਰਥ ਨਾਲੋਂ ਟੁੱਟਾ ਹੋਇਆ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਨਾਮਧਾਰੀ ਇਤਿਹਾਸ ਦੀ ਗੱਲ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਤੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ। ਸਿੱਖ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਦੀਆਂ ਮਹਾਨ, ਕ੍ਰਾਂਤੀਕਾਰੀ, ਕਰਾਮਾਤੀ ਤੇ ਉੱਚੀਆਂ ਸੁੱਚੀਆਂ ਅਧਿਆਤਮਕ ਪ੍ਰਾਪਤੀਆਂ ਅਤੇ ਬੇ ਮਿਸਾਲ ਸ਼ਹੀਦੀਆਂ ਦੇ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ ਹੀ ਨਾਮਧਾਰੀ ਇਤਿਹਾਸ ਤੱਕ ਪੁੱਜਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਭਾਵੇਂ ਕਿਸੇ ਰਾਜੇ ਮਹਾਰਾਜੇ ਜਾਂ ਜਗੀਰਦਾਰ ਦੇ ਘਰ ਪੈਦਾ ਨਹੀਂ ਹੋਏ, ਪਰ ਆਤਮਕ ਅਤੇ ਅਧਿਆਤਮਕ ਪੱਖੋਂ ਉਹ ਪੂਰੇ ਸੂਰੇ ਸਨ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿੱਚ ਆਏ ਗੁਰਮੁਖ ਦੇ ਸੰਕਲਪ ਤੇ ਪੂਰੇ ਉੱਤਰਦੇ ਸਨ। ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਪੱਲੇ ਸੱਚ ਸੀ। ਏਸੇ ਸੱਚ ਦੇ ਲੜ ਲਗ ਗੁਰੂ ਜੀ ਆਪਣੇ ਸਮੇਂ ਦੇ ਰਾਜਿਆਂ ਨੂੰ 'ਸ਼ੀਹ' ਤੇ ਮੁਕੱਦਮਾਂ ਨੂੰ 'ਕੁੱਤੇ' ਆਖਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਸੀ ਸਿੱਖ ਕਿਰਦਾਰ ਜਿਸਦੇ ਪੱਲੇ ਸੱਚ, ਨਿਡਰਤਾ ਤੇ ਚੰਗੇ ਨੂੰ ਚੰਗਾ, ਤੇ ਮਾੜੇ ਨੂੰ ਮਾੜਾ ਕਹਿਣ ਦਾ ਸਾਹਸ ਸੀ। ਵਿਸਾਖੀ 1699 ਈ: ਦਸਵੇਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਨੇ ਸਿੱਖੀ ਕਿਰਦਾਰ ਨੂੰ ਸਿੰਘੀ ਕਿਰਦਾਰ ਦਾ ਰੂਪ ਦੇ ਕੇ ਇਤਿਹਾਸਕ ਪੱਖੋਂ ਇੱਕ ਅਸਲੋਂ ਹੀ ਇਨਕਲਾਬੀ ਕਿਰਦਾਰ ਨੂੰ ਸੂਰਮਤਾਈ ਬਖਸ਼ ਕੇ, ਪੰਜ ਪਿਆਰਿਆਂ ਨੂੰ ਸਾਜ ਕੇ ਇੱਕ ਜੁਝਾਰੂ ਕਿਰਦਾਰ ਨੂੰ ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਲਿਆਂਦਾ। ਦਸਵੇਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦੇ ਇਸ ਕਰਾਮਾਤੀ ਇਤਿਹਾਸ ਤੇ ਇਨਕਲਾਬੀ ਕਿਰਦਾਰ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਤੇ ਇੱਕ ਵੱਖਰੇ ਇਤਿਹਾਸਕ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ ਨਾਮਧਾਰੀ ਇਤਿਹਾਸ ਦਾ ਜਨਮ ਹੋਣਾ ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ।

ਬਾਬਾ ਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਵੀ ਕਿਰਤੀ ਪਰਿਵਾਰ ਵਿੱਚ ਪੈਦਾ ਹੋਏ ਸਨ। ਉਹ ਵੀ ਸਾਧਾਰਨ ਹੁੰਦੇ ਹੋਏ ਅਸਾਧਾਰਨ ਸਨ। ਗੁਰਮੁਖਤਾ ਤੇ ਸੱਚ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਪੱਲੇ ਵੀ ਸੀ। ਮਹਾਨਤਾ ਤੇ ਰੱਬੀ ਸ਼ਖਸ਼ੀਅਤ ਦੇ ਵੀ ਉਹ ਮਾਲਕ ਸਨ। ਇਹ ਮਹਾਨਤਾ, ਗੁਰਮੁਖਤਾ, ਸੱਚ ਤੇ ਸਿੱਖੀ ਇਤਿਹਾਸ ਦੀ ਅਲੌਕਿਕ ਪੁਨਰ-ਸਿਰਜਣਾ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਉਦੋਂ ਆਈ ਜਦੋਂ ਉਹਨਾਂ ਨੇ 1857 ਈ:

ਦੇ ਵਿਸਾਖੀ ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਤਿਕੋਨਾ ਸਫੈਦ ਝੰਡਾ ਲਹਿਰਾ ਕੇ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਵਿਖੇ ਇੱਕ ਬੇ-ਦਾਗ, ਸਫੈਦ ਤੇ ਸਾਫ-ਸਫਾਫ ਨਾਮਧਾਰੀ ਕਿਰਦਾਰ ਨੂੰ ਜਨਮ ਦਿੱਤਾ। ਮਹਾਨ ਇਤਿਹਾਸ ਦੀ ਸਿਰਨਣਾ ਲਈ ਕਿਸੇ ਮਹਾਨ ਉੱਚੀ-ਸੁੱਚੀ, ਨਿਰਭੈ ਤੇ ਨਿਡਰ ਸ਼ਖਸ਼ੀਅਤ ਦੀ ਲੋੜ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਸ਼ਖਸ਼ੀਅਤ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਕੋਲ ਸੀ। 1699 ਈ: ਵਿਸਾਖੀ ਉੱਤੇ ਪੰਜ ਪਿਆਰਿਆਂ ਦੇ ਸਿੰਘੀ ਸਰੂਪ ਨੇ ਤੁਰੰਤ ਜ਼ੁਲਮ ਜਾਂ ਅਨਿਆਂ ਦਾ ਖਾਤਮਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ 1857 ਈ: ਵਿੱਚ ਪੈਦਾ ਹੋਏ ਨਾਮਧਾਰੀ ਕਿਰਦਾਰ ਕੋਲ ਵੀ ਕੋਈ ਜਾਦੂ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਰਾਜ ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਆਜ਼ਾਦੀ ਮਿਲ ਜਾਂਦੀ। ਇਹ ਤਾਂ ਇਕ ਲੰਬਾ ਤੇ ਇਨਕਲਾਬੀ ਅਜ਼ਾਦੀ ਸੰਘਰਸ਼ ਸੀ, ਜਿਸ ਨੇ ਏਸ ਨਾਮਧਾਰੀ ਕਿਰਦਾਰ ਦੀ ਸੂਰਮਤਾਈ ਦੀ ਪਰਖ ਕਰਨੀ ਸੀ। ਸੁਧਾਰਵਾਦੀ ਬਾਗੀ ਤੇ ਇਨਕਲਾਬੀ ਵਿੱਚ ਬੜਾ ਫਰਕ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਸੁਧਾਰਵਾਦੀ ਸਿਰਫ ਗੰਢ-ਤੁੱਪ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਨਕਲਾਬੀ ਨਵੀਆਂ ਕੀਮਤਾਂ, ਨਵੀਂ ਸਮਾਜਿਕ ਵਿਵਸਥਾ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਨਵੇਂ ਕਿਰਦਾਰ ਨੂੰ ਪੈਦਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਪੁਰਾਣੀਆਂ ਕੀਮਤਾਂ ਜਾਂ ਪੁਰਾਣੀ ਸਮਾਜਿਕ ਵਿਵਸਥਾ ਨੂੰ ਲੀਰੋ-ਲੀਰ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਨਾਮਧਾਰੀ ਅੰਦੋਲਨ ਇਨਕਲਾਬੀ ਸੀ, ਭਾਰਤ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੀ ਲੜਾਈ ਸੀ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਨਾਮਧਾਰੀਆਂ ਦੇ ਹੀ ਗੁਰੂ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਉਹ ਸਾਰੇ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੇ ਗੁਰੂ ਹਨ ਚਾਹੇ ਉਹ ਕਿਸੇ ਵੀ ਮੱਤ ਦਾ ਪੰਜਾਬੀ ਹੈ। ਉਹ ਸਾਰੀ ਇਨਸਾਨੀਅਤ ਦੀ ਮਲਕੀਅਤ ਹਨ। ਮਹਾਨਤਾ ਤੇ ਮਨੁੱਖਤਾ ਨੂੰ ਵੰਡਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਸਰਬੱਤ ਦੇ ਭਲੇ ਲਈ ਜਾਂ ਦੇਸ਼ ਕੌਮ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਲਈ ਲੜਣ ਵਾਲਾ ਸੰਸਾਰ ਦਾ ਨਾਇਕ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜਿੰਨੇ ਵਿਸ਼ਾਲ ਤੇ ਵਸੀਹ ਪੱਧਰ ਉੱਤੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਮਹਾਨ ਪ੍ਰਾਪਤੀਆਂ ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸਕ ਵਾਤਾਵਰਨ ਵਿੱਚ ਕੀਤੀਆਂ, ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿੱਚ ਇਸ ਦੀਆਂ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਮਿਸਾਲਾਂ ਮਿਲਦੀਆਂ ਹਨ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਕੋਲ ਹਥਿਆਰਾਂ ਦਾ ਭੰਡਾਰ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਫੇਰ ਉਹਨਾਂ ਨਾਲ ਕੌਣ ਸਨ? ਜਨ-ਸਾਧਾਰਨ ਤੇ ਕਿਰਤੀ ਕਾਮੇ। ਤਾਂ ਵੀ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਬਾਬਾ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਹਰ ਹਰਕਤ ਤੋਂ ਆਜ਼ਾਦੀ ਲਈ ਅੰਦੋਲਨ ਦਾ ਡਰ ਲੱਗਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਸਮੇਂ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੰਜਾਬ ਉੱਤੇ ਕਾਬਜ਼ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਸਨ। ਆਪ ਨੇ ਸਮਾਜਿਕ, ਸਭਿਆਚਾਰਕ, ਅਦਾਲਤੀ ਜਾਂ ਡਾਕ-ਸਿਸਟਮ ਵਿੱਚ ਸਰਕਾਰੀ ਨੌਕਰੀਆਂ ਦਾ ਬਾਈਕਾਟ ਕਰਕੇ ਅਤੇ ਕੇਵਲ ਸਵਦੇਸ਼ੀ ਵਸਤੂਆਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨੂੰ ਅਪਣਾ ਕੇ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ੀ ਰਾਜ ਦੇ ਇੱਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਮਾਨੰਤਰ ਰਾਜ ਪ੍ਰਬੰਧ ਚਲਾ ਰੱਖਿਆ ਸੀ ਜਿਸ ਨੂੰ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਲਗਭਗ 50 ਸਾਲਾਂ ਪਿੱਛੋਂ ਅਪਣਾਇਆ ਸੀ। ਗੁਰੂ ਬਾਬਾ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਹਰ ਕਦਮ ਵਿੱਚੋਂ ਅੰਗ੍ਰਜ਼ੀ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਬਗਾਵਤ ਦੀ ਬੂ ਆਉਂਦੀ ਸੀ। ਜੇ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਵਿਆਹ ਦੀ ਰਸਮ ਨੂੰ ਸਾਦਾ ਤੇ ਪਰੰਪਰਾ ਨੂੰ ਤੋੜ ਕੇ ਨਿਭਾਉਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਇਸ ਕਾਰਜ ਵਿੱਚੋਂ ਵੀ ਬ੍ਰਾਹਮਣੀ ਜਮਾਤ ਨੂੰ ਜਾਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਰਾਜ ਨੂੰ ਇਨਕਲਾਬੀ ਅੰਦੋਲਨ ਦੀ ਝਲਕ ਦਿਖਾਈ ਦਿੱਤੀ। ਕਾਰਨ ਸਪਸ਼ਟ ਸੀ,ਬ੍ਰਾਹਮਣਵਾਦੀ ਵਿਵਸਥਾ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਸਿਰ ਤੇ ਚੱਲਦੀ ਸੀ। ਬ੍ਰਾਹਮਣ-ਵਾਦ ਨੂੰ ਆਰਥਕ ਪੱਖ ਤੋਂ ਸੱਟ ਵੱਜਦੀ ਸੀ। ਗੁਰੂ ਬਾਬਾ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਦੇ ਸਮੇਂ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸਕ ਵਾਤਾਵਰਣ ਦਾ ਇਕ ਹੋਰ ਤੱਥ ਵੀ ਵਰਨਣ ਯੋਗ ਹੈ। ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਰਾਜ ਦੀ ਵਿਰੋਧਤਾ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ, ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸੂਰਮੇ ਯੋਧੇ, ਕਿਰਤੀ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ

ਨੂੰ ਸਿੱਖ ਰਿਆਸਤਾਂ ਦੇ ਰਾਜੇ ਮਹਾਰਾਜਿਆਂ ਦੀ ਦੁਸ਼ਮਣੀ ਦਾ ਵੀ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਰਨਾ ਪਿਆ। ਜਮਾਤੀ, ਸਿਆਸੀ ਤੇ ਸੁਆਰਥੀ ਪੱਖੋਂ ਇਹ ਰਾਜੇ-ਮਹਾਰਾਜੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਵਫਾਦਾਰ ਪਿੱਠੂ ਸਨ, ਮੈਂ ਨਾਮਧਾਰੀ ਅੰਦੋਲਨ ਨੂੰ ਜਮਾਤੀ ਆਧਾਰ ਉਤੇ ਲੜਿਆ ਗਿਆ ਇਨਕਲਾਬੀ ਅੰਦੋਲਨ ਆਖਦਾ ਹਾਂ। ਬਾਬਾ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਵਿਸ਼ਾਲ ਵਸੀਹ ਤੇ ਦੂਰ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਵਾਲੀ ਸੋਚ ਤੇ ਪਹੁੰਚ ਦੇ ਸਦਕੇ ਜਾਣ ਨੂੰ ਜੀਅ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਜੰਮੂ-ਕਸ਼ਮੀਰ ਤੇ ਨੇਪਾਲ ਵਿੱਚ, ਰੂਸ ਨਾਲ,ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੇ ਜਤਨਾਂ ਨਾਲ ਸਿਆਸੀ ਸੰਪਰਕ ਪੈਦਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਮਹਾਰਾਜਾ ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ ਨਾਲ ਮੁਲਾਕਾਤਾਂ ਹੋਈਆਂ। ਇਹ ਸਿਰਫ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚਲੇ ਕੂਕਾ ਅੰਦੋਲਨ ਦੀਆਂ, ਅਜ਼ਾਦੀ ਲਈ ਲੜੀ ਗਈ ਲੜਾਈ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਹਨ।

ਮਲੇਰਕੋਟਲੇ ਦੇ ਸ਼ਹੀਦ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਲਈ ਆਪਣੀਆਂ ਜਾਨਾਂ ਤਲੀਆਂ ਤੇ ਧਰਕੇ ਨਿਕਲੇ ਸਨ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਆਖਦੀ ਹੈ -ਜਿਨਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰੇਮ ਖੇਲ੍ਹਣ ਦਾ ਸ਼ੌਂਕ ਹੈ ਉਹ ਸਿਰ ਤਲੀ ਤੇ ਧਰਕੇ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਆਉਣ। ਇਹਨਾਂ ਯੋਧਿਆਂ ਨੇ ਏਹੀ ਧਾਰਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਨਾਮਧਾਰੀ ਸੂਰਮਿਆਂ ਦਾ ਇੱਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸ਼ਿਕਾਰ ਖੇਡਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਜਿਵੇਂ ਸਿੰਘਾਂ ਦੇ ਸਿਰਾਂ ਦਾ ਮੁੱਲ ਪੈਂਦਾ ਸੀ। ਮਲੇਰਕਕੋਟਲੇ ਵਿਖੇ ਕਾਵਨ ਦੇ ਅਣ-ਮਨੁੱਖੀ ਵਹਿਸ਼ੀਆਣਾ ਕਤਲਾਂ ਨੂੰ ਸਾਰੇ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਰਈਸ, ਜਗੀਰਦਾਰ, ਸਰਦਾਰ, ਰਾਜੇ, ਸੋਢੀ ਤੇ ਹੋਰ ਖਾਂਦੇ ਪੀਂਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਇਸ ਅਤਿਆਚਾਰ ਦੇ ਸਮਰਥਣ ਵਿੱਚ ਮਤੇ ਪਾਸ ਕੀਤੇ। ਮੌਤ ਨੂੰ ਖਿੜੇ ਮੱਥੇ ਕਬੂਲਣਾ ਸਿਰਫ ਯੋਧਿਆਂ ਸੂਰਮਿਆਂ ਦੇ ਹਿੱਸੇ ਆਇਆ। ਇਹ ਯੋਧੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਆਪਣਾ ਜ਼ੁਲਮ ਕਬੂਲ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਸ਼ਰੇਆਮ ਫਾਂਸੀ ਦੇ ਫੰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਗਲ ਵਿੱਚ ਪਾ ਕੇ ਅਮਰ ਸ਼ਹੀਦਾਂ ਦੀ ਪਦਵੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੀ ਉਹ ਕੇਹੋ ਜਿਹੀ ਮਹਾਨ ਸ਼ਖਸ਼ੀਅਤ ਹੋਵੇਗੀ, ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਬੋਲਾਂ ਵਿੱਚ ਕਿਹੋ ਜਿਹਾ ਰੱਬੀ ਜਲਾਲ ਹੋਵੇਗਾ, ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਮੂੰਹ 'ਚੋਂ ਨਿਕਲੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਤੇ ਉਤਸ਼ਾਹ ਦੀ ਕਿਹੋ ਜਿਹੀ ਸ਼ਕਤੀ ਹੋਵੇਗੀ, ਜਿਹੜੀ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਉਜਰ ਦੇ ਮੌਤ ਨੂੰ ਕਬੂਲਣ ਲਈ, ਸ੍ਵੈ-ਭਰੋਸੇ ਤੇ ਉਮਾਹ ਨਾਲ ਭਰ ਦਿੰਦੀ ਹੈ।

ਅਜ਼ਾਦੀ ਲਈ ਚਲਾਇਆ ਗਿਆ 'ਕ੍ਰਾਂਤੀਕਾਰੀ ਅੰਦੋਲਨ' ਕਿਸੇ ਇੱਕ ਫਿਰਕੇ ਨਾਲ ਸਬੰਧਿਤ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਸਗੋਂ ਇਹ ਨਿੱਘਰ ਚੁੱਕੇ ਸਿੱਖੀ ਸਭਿਆਚਾਰ, ਸਿੱਖੀ ਕਿਰਦਾਰ ਤੇ ਸਿੱਖੀ ਵਿਰਾਸਤ ਦਾ ਪੁਨਰ-ਉਥਾਨ ਸੀ। ਇਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪਹਿਲੇ ਜਾਹੋ-ਜਲਾਲ ਵਿੱਚ ਲਿਆਉਣ ਦਾ ਕਦਮ ਸੀ। ਨਾਮਧਾਰੀ ਅੰਦੋਲਨ ਹੀ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਰਾਜ ਵਿਰੁੱਧ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਲੋਕ ਸ਼ੰਘਰਸ਼ ਸੀ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਵੇਲੇ ਦੀ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਰਾਜ-ਪ੍ਰਬੰਧ ਦੇ ਸਮਾਨੰਤਰ ਆਪ ਰਾਜ-ਪ੍ਰਬੰਧ ਚਲਾ ਕੇ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿੱਚ ਆਪਣਾ ਇੱਕ ਨਵਾਂ ਕਾਂਡ ਜੋੜਿਆ ਸੀ। ਇਹ ਅੰਦੋਲਨ ਪੰਜਾਬ ਜਾਂ ਭਾਰਤ ਤੱਕ ਹੀ ਸੀਮਿਤ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਇਸ ਦੀਆਂ ਸ਼ਾਖਾ ਬਾਹਰਲੇ ਮੁਲਕਾਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਸਨ। ਇਤਿਹਾਸ ਦੇ ਸੱਚ ਤੇ ਸੱਚ ਦੀ ਇਤਿਹਾਸਕਤਾ ਦੀ ਆਪਣੀ ਥਾਂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਲੋੜ ਨਾਮਧਾਰੀ ਅੰਦੋਲਨ ਦੇ ਇਨਕਲਾਬੀ ਸੰਕਲਪ ਦੀ ਇਤਿਹਾਸਕਤਾ ਦੇ ਸੱਚ ਨੂੰ ਘਰ ਘਰ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਾਉਣ ਦੀ ਹੈ। ਸਾਡਾ ਫਰਜ਼ ਬਣਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਜਿਹੇ ਮਹਾਨ ਤੇ ਇਨਕਲਾਬੀ ਇਤਿਹਾਸ ਦੇ ਯਥਾਰਥ ਨੂੰ ਕੌਮੀ ਪੱਧਰ ਉੱਤੇ ਮੂਰਤੀਮਾਨ ਕਰੀਏ।

पंजाब में विराट् विप्लव का प्रथम आयोजन कूका–विद्रोह का इतिहास

बी.एस.सिन्धु

(अमर भाहीद, स. भगत सिंह सन्धू)

(मासिक पत्रिका 'महारथी' के मार्च 1928 के अंक से)

सिक्खों में एक उप–सम्प्रदाय है, जो 'नामधारी' या 'कूका' कहलाता है। आज वह एक धार्मिक सम्प्रदाय दीख पड़ता है, परन्तु उस के संस्थापक श्री गुरू राम सिंह एक कट्टर विप्लवी थे। एक प्रसिद्ध ईश्वर भक्त, समाज के दोश देख कर एक विद्रोही–समाज– सुधारक बन गया और एक सच्चे समाज सुधारक की भाँति, जब वह कर्म क्षेत्र में अग्रसर हुआ, तो उस ने देखा कि देश की उन्नति के लिए पराधीनता की बेड़ियों को काटना परमावश्यक है। विदेशी शासन के विरूद्ध विद्रोह की तैयारी का विराट्–आयोजन हुआ। उस की तैयारी में ही जो कुछ झगड़ा फसाद हो गया था, उसी से शासकों को समस्त आन्दोलन के कुचल डालने का सुअवसर मिल गया।

कूका आन्दोलन का इतिहास, आज तक लोगों के सामने नहीं आया। किसी ने उन्हें महत्त्वपूर्ण नहीं समझा। कूकों को Fanatics तथा मूर्ख कह कर हम लोग अपने कर्तव्य से छुट्टी पा जाते हैं। स्वार्थ के लिए अथवा लोभ के लिए यदि उन लोगों ने प्राण दिए होते, तो हम उपेक्षा दिखा सकते थे परन्तु उन की तो 'मूर्खता' में भी 'देश–प्रेम' का भाव कूट–कूट कर भरा था। वे तो तोप के मुँह के सामने आते समय हँस देते थे, वे तो सानन्द 'सत्य श्री अकाल' के तुमुल–निनाद से आकाश पाताल को आच्छादित कर देते थे। उन के मस्तक पर व्यथा, चिन्ता अथवा पाश्चाताप की रेखा भी नहीं दीख पड़ती थी। क्या वे भूल जाने योग्य हैं ? उन का गुरुतर अपराध शायद विफलता के अतिरिक्त कुछ भी नहीं। परन्तु स्कॉच वीर विलियम वालीस भी तो विफल हो मृत्यु दण्ड का भागी बना था। उस की तो आज समस्त इंग्लैण्ड पूजा करता है। फिर हमारे असफल देशभक्त ही इस तरह क्यों भुला कर निबिड़ अन्धकार में फेंक दिये जायँ ? अस्तु।

हम समझते हैं कि हमारे लिये, देश के लिये निश्काम भाव से मरने वाले लोगों को भुला देना बड़ी भारी अकृतघन्ता होगी। हम उन की स्मृति में कोई बड़ा स्तूप नहीं खड़ा कर सकते, तो क्या अपने ह्रदय में भी थोड़ा स्थान देने से झेपें ? इसी विचार से प्रेरित हो कर आज उन 'मूर्ख' तथा 'उतावले' आशावादियों का संक्षिप्त इतिहास लिखने की यह चेश्टा है, इस से यदि लोगों को उनके सम्बन्ध में ठीक–ठीक बातों का ज्ञान हो जाये, और अधिक जानने की इच्छा उत्पन्न हो जाये तो यह प्रयास सफल समझूँगा।

उन के इस छोटे से इतिहास को हम तीन भागों में बांट सकते हैं।

(1) गुरू जी का व्यक्तिगत चरित्र,

(2) कूका विद्रोह,

(3) विद्रोह के बाद।

गुरू राम सिंह जी का जीवनः–

श्री गुरू राम सिंह जी का जन्म सन् 1816 ई. में भैणी राईआं नामक गांव जिला लुधियाना (पंजाब) में एक बढ़ई के घर हुआ था। कहते हैं, गुरू गोबिन्द सिंह जी ने कभी कहा था कि 'मैं बारहवें वेश में राम सिंह नाम से प्रसिद्ध अथवा प्रकट हो होऊंगा।' इस लिए उनके अनुयायी उन्हें उन्हीं दस गुरुओं का अवतार मानते हैं।

गुरू राम सिंह युवावस्था में पंजाब केसरी महाराजा रणजीत सिंह की सेना में भर्ती हो गए। वे पहिले से ही ईश्वर–भक्त थे और अधिक समय ईश्वरोपासना में ही बिताते थे। इसी कारण वे शीघ्र ही सेना में सर्वप्रिय हो गए। वे बहुधा ईश्वर भक्ति में लीन रहने के कारण सैनिक कर्त्तव्यों की पूर्ति में असमर्थ रहते। परन्तु उन्हें सब कर्तव्यों से छुट्टी दे देने पर भी सेना में ही रखा गया। इक दिन–कहा जाता है– उन्हें स्वप्न में श्री गुरू गोबिन्द सिंह जी के दर्शन हुए, जिन्होंने उनसे हज़रों (सीमान्त) निवासी बाबा (गुरू) बालक सिंह से गुरू गद्दी का अधिकार लेने को कहा। दूसरे ही दिन उन्होंने अन्य बीस पच्चीस भक्तगण के साथ उधर प्रस्थान कर दिया। बाबा बालक सिंह जी ने इनका खूब स्वागत किया और दीक्षा दी। यहां से लौट कर आप ने नौकरी छोड़ दी और अपने गाँव में जाकर शान्त जीवन बिताने लगे।

वर्षों बीत गए। अनेक परिवर्तन हो गए। महाराजा रणजीत सिंह की मृत्यु के बाद गद्दी के लिए झगड़ा हुआ। अंग्रेजों ने पंजाब जीत लिया और इसे भी शेष भारत की तरह पराधीनता की बेड़ियों से जकड़ दिया। यह सब कुछ हो गया और साथ ही 1857 का सिपाही विद्रोह भी हो गया, और अंग्रेज शान्ति पूर्वक भारत पर शासन करने लगे, परन्तु गुरु राम सिंह वहीं अपना शान्त जीवन बिताते रहे। हाँ, ईश्वर भक्ति के कारण आप दूर–दूर तक प्रसिद्ध हो गये। प्रान्त भर से लोग दर्शनों के लिए आते थे।

पहिले तो आप केवल ईश्वर भक्ति का ही उपदेश देते थे, परन्तु बाद में कुछ समाज सुधार सम्बन्धी उपदेश देने लगे। आपने कन्या–क्रय–विक्रय, मदिरा, मांस–भक्षण आदि बहुत सी कुरीतियों का बड़े ज़ोर से विरोध किया। आप के भक्त गण भी सादा जीवन बिताते और ईश्वरोपासना में तल्लीन रहते। आप ने अपने गांव में एक सार्वजनिक भण्डारा (लंगर) खोल रक्खा था, जहाँ पर कि सभी लोगों को बिना मूल्य भोजन मिलता था। परन्तु शीघ्र ही एक परिवर्तन हुआ।

कहा जाता है, किसी अज्ञात सन्यासी रामदास नामक ने आकर उन से कहा – 'इस समय देश को विदेशी शासन से छुटकारा दिलाना ही सर्व प्रथम कर्तव्य है।' उसी समय से आपने अपना कार्यक्रम राजनैतिक बना लिया। सन्यासी वाली बात केवल सुनी सुनाई है, सम्भव है, ऐसी कोई घटना घटित ही न हुई हो। परन्तु इतना तो मानना ही पड़ेगा कि इस समय गुरु राम सिंह जी को देश की पराधीनता एक दम बुरी तरह अखरी। वे समझ गए थे कि बाह्य स्वतंत्रता के साथ ही साथ देश वासियों की आत्मा भी मरती जा रही है। लोग स्वाधीनता का विचार तक खो बैठे हैं। अभी कल उन्होंने सिपाही विद्रोह तथा उस की विफलता के बाद किए गए अकथनीय अत्याचार देखे सुने थे। उस से भी अवश्यमेव उन्हें कुछ ठेस लगी होगी। जो भी हो, उन्होंने विदेशी शासन का खोखलापन खूब अच्छी तरह देखकर एक कार्यक्रम बना कर, कार्य आरम्भ कर दिया। अब तक केवल उपदेश ही होता था, अब 'दीक्षा' तथा संगठन भी आरम्भ हुआ।

उन्होंने उस समय ठीक उसी असहयोग का प्रचार कर दिया, जो 1920 में महात्मा गाँधी जी ने किया। उनका असहयोग महात्मा जी के असहयोग से भी कई बातों में बढ़ चढ़ कर था। अदालतों के बहिश्कार, अपनी पंचायतों के संस्थापन, सरकारी शिक्षा के बहिश्कार, विदेशी सरकार के पूर्ण बहिश्कार के साथ ही साथ, रेल, तार तथा डाक के बहिश्कार का प्रचार भी हुआ। उस समय देश निर्जीव होकर इन वस्तुओं पर इतना निर्भर हो गया था, कि इनके बहिश्कार की कल्पना भी न कर पाता। प्रत्युत उन्होनें डाक का अपना प्रबन्ध इतना अच्छा कर लिया था कि 'उनकी डाक सरकारी डाक से भी जल्दी पहुँच जाती थी।'' इस सब के साथ सादा वेश तथा स्वदेशी वस्त्र पहनने का ज़ोर से उपदेश होता था। प्रचार कार्य बहुत दिनों तक न होने पाया था, कि सरकार की तीव्र दृश्टि इस आन्दोलन पर पड़ी। उन्हें इस प्रचण्ड आन्दोलन को दबा देने की चिन्ता हुई।

T.D. Forsynth, जो कि सन् 1863 ई. में पंजाब सरकार के चीफ़ सैकटरी थे और बाद में 1872 में कूका–विद्रोह के समय अम्बाला डीवीज़न के कमिश्नर पद पर काम करते थे, अपनी Autobiography में लिखते हैं–

"1863 में ही मैं इस आन्दोलन की तह तक पहुंच गया था, और समझ गया था कि यह क्या भीशण परिणाम ला सकता है। अतः मैंने उनके प्रचार पर बहुत से बन्धन लगा दिये जिससे उनके प्रचार कार्य की गति कुछ हद तक रुक गई।"

जब सरकार ने लोगों का बड़ी संख्या में भैणी आना जाना, तथा उनका वहाँ अधिक देर तक ठहरना तक भी बन्द कर दिया, तब गुरु राम सिंह जी ने अपना कार्य जारी रखने के लिये एक तदबीर सोची। समस्त देश को 22 हिस्सों में विभक्त कर 22 योग्य मनुष्य उन का संगठन करने के लिये नियुक्त कर दिये थे। वे सभी 'सूबे' कहलाते थे। कार्य बहुत कुशलता से चलता रहा। सभी नामधारी सिक्ख अपनी आय का दशांश गुरु जी की भेंट किया करते थे। वह सब भैणी भेज दिया जाता था। यह सब होता ही था, और साथ ही साथ गुप्त रूप से विद्रोह का प्रचार भी होता रहा। बाहिरी जोश बहुत कम कर दिया गया। यहाँ तक कि सरकार का सन्देह बहुत हद तक दूर हो गया और सब बन्धन 1867 में हटा लिये गए।

बन्धन मुक्त होते ही लोगों का जोश बढ़ा। इतना बढ़ा कि सम्भलना कठिन हो गया। इसी से 1872 में अपरिपक्व विद्रोह उठ खड़ा हुआ, जिसके कारण सारा विराट् आन्दोलन पिस गया। परन्तु इस मुख्य घटना पर कुछ लिखने से पहिले श्री गुरु जी के व्यक्तिगत चरित्र सम्बन्धी कुछ मनोरंजक बातों का उल्लेख करना अनुचित न होगा।

गुरू राम सिंह बड़े तेजस्वी तथा प्रभावशाली व्यक्ति थे। उनके असाधारण आत्मिकबल सम्बन्धी बहुत सी बातें प्रसिद्ध हैं। कहते हैं, कि वे जिसके कान में दीक्षा का मन्त्र फूँक देते थे, वही उनका परम भक्त तथा शिष्य हो जाता था। जब यह बात ज़रा प्रसिद्ध हुई तो दो बदमाश रंगरेज़ उनके पास उनकी शक्ति की परीक्षा लेने गए। उन्होंने कहा था–'देखेंगे, गुरु जी का हम पर क्या प्रभाव पड़ता है ? परन्तु दीक्षा के बाद से वे उनके कट्टर भक्त बन गये (भाई परमानन्द के एक लेख के आधार पर) और तब से उनके व्यक्तिगत दोश भी मिट गये। इसी तरह डाक्टर गोकल चन्द जी पी.एच.डी. एक लेख में लिखते हैं कि उनकी दादी का भाई एक बड़ा चरित्रहीन व्यक्ति था, और उसे हुक्के का व्यसन था। केवल एक बार ही गुरु राम सिंह जी के दर्शनों ने उनका जीवन एकदम परिवर्तित कर दिया। उनका हुक्का तो एक दम छूट गया, और शेष समस्त जीवन ईश्वरोपासना में ही बीता। इसी तरह एक और मनुश्य जिसने कि कभी कोई हत्या कर दी थी वह भी गुरु जी से दीक्षित हुआ। फिर उसने अपने आपको कोर्ट में पेश कर दिया और अपना अपराध स्वीकार कर लिया। जब जज ने अत्यन्त आश्चर्य के साथ पूछा – "तुम्हें तो कोई जानता भी न था और हत्या सम्बन्ध बात का तुम पर सन्देह भी न था, फिर तुमने एकाएक अपराध स्वीकार कर मृत्यु का आह्वान क्यों किया?" तो उसने कहा – "मेरे गुरू जी की ऐसी ही आज्ञा है।"

सरकार ने भी परीक्षा करनी चाही। एक सब–इन्सपैक्टर को भेजा। वह भी प्रसन्न था। उसे आशा थी, कि सब भेद खोल कर कुछ पुरस्कार पाएगा। गुरू जी के दर्शन किये, लौट आया। लौटते ही त्यागपत्र दे दिया। अफसरों ने पूछा, "राम सिंह क्या कहता है?" कहा, "बताने की आज्ञा नहीं।" पूछा गया – "त्यागपत्र क्यों देते हो?" उत्तर दिया, "गुरू जी की यही आज्ञा है। वे कहते हैं विदेशी शासकों की नौकरी मत करो।"

ऐसी अनेक घटनाएं हैं। जो भी हो, इतना तो मानना ही पड़ेगा कि गुरू जी, ईश्वर–भक्ति तथा उच्च–चरित्र के कारण

एक महान् शक्तिशाली महापुरूश थे। अतः उपरोक्त घटनाएं असम्भव नहीं। अस्तु! सरकार यह बात देख कर घबराई और उसे इस सब आन्दोलन को दबाने की चिन्ता हुई, यह भी स्वाभाविक ही था।

अपरिपक्व विप्लव का प्रारम्भ

1867 में सब बन्धन हटा दिये गये। लोग सहस्त्रों की संख्या में भैणी आने लगे। सन् 1871 ई. में कुछ कूके वीर अमृतसर में से गुज़र रहे थे। सुना, मुसलमान बूचड़ असंख्य गौओं की नित्य हिन्दुओं को चिढ़ाने के लिए उनके सामने हत्या करते हैं। हिन्दू–समाज को बहुत कश्ट होता है। कट्टर गौ भक्त कूके यह सब सहन न कर सके। इन्होंने बूचड़खाने पर आक्रमण कर दिया और सभी बूचड़ों (कसाईयों) को वहीं ढेर कर दिया और आप भैणी की ओर चल दिये। अमृतसर के सभी प्रतिश्ठित हिन्दू गिरफ्तार कर लिये गये। उधर गुरू जी को वैसे भी सारा समाचार मिल चुका था, इधर इन कूकों ने जाते ही सब कहानी कह सुनाई। गुरू जी ने आज्ञा दी, "जाओ जाकर अपना अपराध स्वीकार कर लो और उन निर्दोश लोगों को विपत्ति से बचाओ।" आज्ञा का पालन हुआ। निरापराध लोग छूट गए। ऐसी ही एक घटना रायकोट में भी हो गई। वहां पर भी कई कूकों को फाँसी पर लटका दिया गया था। परन्तु वहाँ पर शेष सिक्खों ने अनुभव किया, कि उनके निर्दोश साथी फांसी पर लटकाए गए हैं। प्रतिहिंसा की अग्नि प्रचण्ड हो उठी, परन्तु कोई विशेष घटना नहीं हुई।

13 जनवरी 1872 को भैणी में माघी का मेला होने वाला था। लोग दूर दूर से हजारों की संख्या में आने लगे। एक कूका नामधारी वीर मालेरकोटला नामक मुसलमान रियासत की राजधानी में से गुजर रहा था। वहाँ पर उसने एक मुसलमान को देखा, जो एक बैल पर अत्यन्त बोझ लादे, स्वयं उस पर बैठा हुआ उसे पीटता जा रहा था। बैल बड़े कश्ट से चल रहा था। यह देख कर उस कूके ने उस मुसलमान से कहा, 'भाई! इतना अत्याचार न करो। बोझ पहले ही ज्यादा है, तुम नीचे उतर जाओ तो क्या हर्ज हो।' परन्तु उस मुसलमान ने तुरन्त उसे दो–चार गालियां दे दीं। कूका सिक्ख कोई भीरु या कायर तो था ही नहीं। ईंट का जवाब पत्थर से मिला। नौबत, हाथा–पाई तक आ गई। मुसलामन रियासत के मद–मत्त मुसलमान कर्मचारी उसे पकड़कर कोतवाली में ले गये, जहां पर उस गरीब को अनेकानेक यातनाएं तथा अपमान सहन करना पड़ा। और बाद में वह बैल उसके पास बैठा कर उस की आँखों के सामने वध कर दिया गया। यह असह्य था। छूटते ही वह वीर, भैणी पहुंचा। उस ने भरे दीवान में क्रूर आततायियों के उन अत्याचारों का विवरण, तथा अपनी करूण–कथा कह सुनाई। लोग तो रायकोट की घटना से पहिले ही उत्तेजित हो रहे थे। उस पर यह घटना हो गई। जलती पर तेल पड़ा और भभक उठी। निज बाहू–बल के भरोसे बदला चुकाने का निश्चय हो गया।

उस समय सरकार जानबूझ कर चुप रही। चुप चाप उन को अंग्रेजी राज्य में से रियासत में घुसने दिया। उसी समय उन सब को गिरफ्तार क्यों नही कर लिया गया? कुछ दिनों के बाद उन का जोश ठण्डा हो ही जाता। परन्तु नहीं, सरकार तो स्वयं चाहती थी कि उसे कोई अवसर मिले, जिस से वह आन्दोलन कुचला जा सके। इस समय मनोवांछित सुअवसर मिल गया। हम सरकार पर जान बूझ कर चुप रहने का अपराध लगा सकते हैं। अस्तु, ये 150 कूके वीर पटियाला के सीमान्त स्थित रब्बों गांव के बाहर जा ठहरे। रात भर वहीं विश्राम किया। अगले दिन भी वे वहीं रहे, शायद, और साथियों की प्रतीक्षा कर रहे थे।

14 जनवरी सन् 1872 ई. को सांय काल उन्होंने कुछ सिक्ख सरदारों के मलौद (Malodh) नामक किले पर आक्रमण कर दिया। इस किले पर आक्रमण क्यों किया गया? इसके सम्बन्ध में डिस्ट्रिक्ट गज़ेटियर में लिखा है, कि उन्हें आशा थी कि यह

सरदार विद्रोह में उन का नेतृत्व लेंगे। सम्भव है, पहले विराट् आयोजन में ऐसी ही तैयारी रही हो और इस समय उन्होंने अपरिपक्व विद्रोह उठता देख सहायता देने अथवा नेतृत्व लेने से इन्कार कर दिया हो। खैर, कूकों ने वहां अक्रमण कर दिया और कुछ शस्त्र, कुछ घोड़े तथा एक तोप लेकर चलते बने। वहां पर दोनों ओर के दो–दो व्यक्ति मरे और कुछ घायल हुए।

अगले दिन प्रातःकाल 7 बजे वे मालेरकोटला पहुंच गए। सरकार ने पटियाला तथा मालेरकोटला दोनों राज्यों को पहले से सतर्क कर दिया था। मालेरकोटला की रक्षा के लिए विशेष तौर से तैयारी की गई थी। परन्तु इन दुःसाहसी वीरों ने इस वेग से आक्रमण किया कि शहर में तो क्या, महल तक में जा घुसे। और उधर उन्हें शीघ्र ही वहाँ से भागना पड़ा। 8 को मारकर, 15 को घायल कर और कुछ शस्त्र तथा घोड़े लेकर वे वहाँ से चल निकले। उनके 7 साथी मरे और पाँच पकड़े गए अथवा घायल हो गए। उनके पीछे कोटला के सशस्त्र सैनिक भी भागे और–

"A sort of running fight was kept along, shots fired and many more kookas were wounded, till both parties reached the village of Rurr in the Patiala State: the Kookas carrying most of the wounded with them".

रूर गाँव के निकटवर्ती जंगल में वे छिप गए। शेरपुर के नायब नाज़िम ने उन पर फिर आक्रमण किया। फिर लड़ाई छिड़ी, परन्तु कूके थके मांदे थे, भूखे प्यासे थे और थे घायल बिना मरहम पट्टी के। वे पकड़े गये। 68 व्यक्ति पकड़े गए थे, जिनमें से 29 घायल हो चुके थे।

यही घटना 'विद्रोह' कहलाती है। मि. कावन अपने एक पत्र में लिखते हैं:–

"It looks like the commencement of an insurrection.....".

और एक स्थान पर लिखते हैं:–

".......I propose to execute at once all who were engaged in attacks on Malodh and Malerkotla. I am sensible of great responsibility in exercising an authority which is not vested in me, but the ease is an exceptional one. These men are not ordinary criminals. They are rebels, having for their immediate object the acquisition of plunder and ulteriorly the subversion of order. It is certain that had their first attempts been crowned with success, had they succeeded in arming themselves and providing themselves with horses and treasure, they would have been joined by all the abandoned characters in the country, and their extinction would not be effected without much trouble."

ये 68 व्यक्ति 17 जनवरी को मालेर कोटला लाये गए। उन में से दो स्त्रियाँ भी थीं। वे पटियाला स्टेट की नागरिका थीं। उन्हें तो स्टेट के सुपुर्द कर दिया गया और शेष 66 में से पचास को वहीं तोप से उड़ा देने का निश्चय हो चुका था। अपनी अपनी बारी में सानन्द सत्य श्री अकाल आदि जय घोश करते हुए, तोप के मुँह के सामने खड़े हो जाते। एक बार धमाके का शब्द होता और वह कूका वीर इस संसार से न जाने किधर चला जाता। उन fanatics को मृत्यु का भय नहीं हुआ, वे हम 'समझदार' लोगों की तरह मृत्यु की कल्पना मात्र से ही थर–थर काँप नहीं उठे। ऐसे ही मूर्ख और कहाँ कितनी संख्या में मिल सकते हैं? उस समय स्वार्थ के लिए मरने वाले लोग इसी तरह प्रसन्न रह सकते, इसी तरह हँसते हुए मृत्यु से आलिंगन कर पाते, यह असम्भव जान पड़ता है। आत्म–सम्मान, देश–हित तथा स्वतन्त्रता

प्राप्ति आदि न जाने किन–किन उच्च–भावों की प्रेरणा से वह मृत्युज्जंय बन गए थे। इसी से हम उन की इस उत्तेजना, तथा जल्दबाज़ी को भूल कर प्रबन्ध समझने में बाधित होते हैं। खैर! एक एक करके 49 तो तोप से उड़ा दिये गये। परन्तु पच्चासवें ने जो कि तेरह वर्षीय बालक था। वहां फ़िसाद खड़ा कर दिया, मि. कावन एक पत्र में लिखते हैं:–

"it was my intention to have 50 men blown away and to have sent the remaining 16 rebels to Malodh to be executed there tomorrow, but one escaped from the guards and made a furious attack on me, seizing me by the beard and endeavouring to strangle me; and as he was a very powerful man, I had considerable difficulty in releasing myself... Those officers (whom he attacked) drew their swords and cut him down.

इसी घटना के सम्बन्ध में जो बात सुनी जाती है, वह यूँ है कि 50वां व्यक्ति एक तेरह वर्षीय बालक था। उसे देख कर मिसेज कावन को दया आई उसने अपने पति से उसे छोड़ देने को कहा, पत्नी की प्रेरणा से मि. कावन ने झुक कर उस बालक से कहा, "अरे, पाजी राम सिंह का साथ छोड़ दो और कह दो मैं उसका अनुयाऔी नहीं हूँ, तुम्हें छोड़ दिया जाएगा।" वीर बालक अपने गुरू के प्रति यह अपमान–जनक शब्द सहन न कर सका, क्रुद्ध सिंह की तरह वह झपटा और उसने मि. कावन को दाढ़ी से पकड़ लिया और न छोड़ा जब तक कि उसके दोनों हाथ न काट दिये गये और तलवारों से उसे कत्ल न कर दिया गया। अस्तु! इस तरह उस दुःखान्त नाटक का एक और पर्व समाप्त हो गया।

बिना अभियोग चलाये 50 को तोप से उड़ा देना (Summary Execution) कर देना एक दम अनुचित दीख पड़ता है। उधर मि. फार्सिथ, अम्बाला कमिश्नर, ने उन्हें एक पत्र में लिख दिया था कि बिना अभियोग चलाये किसी को मृत्यु दण्ड मत देना। परन्तु मि. कावन ने मनमानी कर डाली और जब मि. कावन पर बाद में मुकदमा चला, तो उन्होंने कमिश्नर साहब का अगले दिन का पत्र– जिसमें उन के इस कार्य की प्रशंसा की गई थी – पेश किया। परन्तु उसके सम्बन्ध में मि. फार्सिथ का कहना है कि मैंनें परिस्थिति नाजुक जान यह उचित समझा कि लोगों को किंच्वितमात्र भी सन्देह न होने पाये कि अफसरों में भी आपस में कुछ खींचातानी हो रही है। अतः उसने पिछले कार्य की प्रशंसा कर और Summary Execution करने से मना कर दिया था। परन्तु शेष 16 व्यक्तियों को भी तो अगले ही दिन तोपों से उड़ा दिया गया।

उन वीरों की मृत्यु के प्रति उपेक्षा ने अफसरों को भी प्रभावित कर दिया था। Mr. E. Perkinson, Deputy Superintendent Police अपनी 17 जनवरी की रिपोर्ट में दो व्यक्तियों के सम्बन्ध में लिखते हैं:–

"......Both Hira Singh and Lehna Singh the leaders taken. They are generally well-dressed and well to do men; but have the appearance of bold and determined looking fellows."

इधर तो यह सब कुछ हो रहा था, उधर डिप्टी कमिश्नर ने गुरू राम सिंह को बुलाया और घर लौटा दिया। क्योंकि वह समझता था कि वे निर्दोश हैं। क्योंकि उन्होंने उन उन्मत्त तथा उत्तेजित कूकों की खबर दे कर पुलिस को चौकन्ना कर दिया था। गुरू राम सिंह की निर्दोशता के सम्बन्ध में पंजाब सरकार ने भारत सरकार को यूं लिखा:–

"No direct evidence against Ram Singh in this case sufficient to put him on his trail."

परन्तु 17 जनवरी को कमिश्नर की आज्ञा से बहुत सी घुड़सवार तथा दूसरी पुलिस ने कर्नल बायली (Baillie) की अध्यक्षता में भैणी–नगर को एकाएक घेर लिया। सब लोगों को यह देख कर बहुत आश्चर्य हुआ। परन्तु जब उन्हें मालूम हुआ कि सरकार उन्हें पकड़ना चाहती है, तब उन्होंने अपने आपको शान्तिपूर्वक पुलिस के हवाले कर दिया। उस समय गुरू राम सिंह के साथ चार व्यक्ति, चार विभिन्न स्थानों के सूबे, श्री साहिब सिंह, श्री जवाहर सिंह, श्री गुरुदित्त सिंह तथा श्री नानू सिंह भी थे उन्हें भी गिरफ्तार कर लिया गया। इन्हें पहले तो इलाहाबाद भेजा गया और बाद में रंगून भेज दिया गया। यह गिरफ्तारी रेग्यूलेशन 3, 1818 के अनुसार हुई थी। यहीं पर गुरू राम सिंह जी की वह चाल उलटी पड़ी। यदि उस समय वे बचे रहते तो फिर शीघ्र ही सब स्थिति सम्भल जाती।

इधर ज्यों ज्यों प्रान्त भर में विद्रोह का समाचार फैलने लगा, त्यों त्यों ये लोग भैणी की ओर जाने लगे। सब लोगों का विचार था कि जिस दिन की प्रतीक्षा थी वह आ गया। इधर पुलिस भी चौकन्नी हो गई थी। जहां कोई कूके मिल जाते, वहीं पर उन्हें गिरफ्तार कर लिया जाता। इसी तरह 172 कूकों के एक गुट से कर्नल बायली की भेंट हो गई। उन में से चार तो विभिन्न स्थानों के सूबे, श्री ब्रह्मा सिंह, श्री काहन सिंह, श्री पहाड़ा सिंह तथा श्री हुकुम सिंह तो तुरन्त पहले लुधियाना और फिर गुरू जी के पास इलाहाबाद भेज दिए गए और 120 घरों को लौटा दिये गये और शेष पच्चासः ".... having no homes and ostensible means of living, being in fact, a dangerous class of this sect, who having sold all they possessed, hold themselves in readiness to perform any act that their leaders may order–"

को जेल में बन्द कर दिया गया। इस तरह कुछ ही दिनों में सब मामला शान्त हो गया।

उसके बाद–

सब कुछ हो चुका। नाटक की मुख्य घटना हो चुकी। अब तो कथा समाप्त करने को परिशिष्ट मात्र शेष है। मि. कावन और मि. फार्सिथ पर Summary Execution करने का अभियोग चला। उन्होंने पंजाब की भीशण स्थिति का रोमांचकारी चित्र चित्रण करने में कोई कसर न रखी। और पुरस्कार पाने की आशा प्रकट की। मि. कावन को तो पदय्युत कर इंग्लैंड भेज दिया गया और मि. फार्सिथ को पंजाब से अवध उसी पद पर तबदील कर दिया। पच्चास को तोपों से उड़ाने और 16 को अगले दिन तोपों से उड़ाने और वह भी बिना अभियोग चलाए, बिना उन लोगों को सफाई देने का अवसर दिये– के अपराध की यह सज़ा दी गई। Sir Henry Cotton के शब्दों में तो यह दण्ड एक दम अपर्याप्त अथवा नाकाफी (inaccurate) था, परन्तु ऐंग्लो–इण्डियन समाचार पत्रों ने इतना भी दण्ड देने के विरूद्ध बहुत बावेला मचाया था।

इधर शेष कूका समाज पर बहुत अत्याचार होने लगे। गुरू राम सिंह के बाद श्री हरी सिंह गुरू बने। उन्हें भैणी में नज़रबन्द कर दिया गया। गुरुद्वारे के बाहर पुलिस की चौकी बिठा दी गई। छः वर्ष तक तो भैणी की ऐसी दशा रही मानो, शत्रु घेरा डाले पड़ा हो। न कोई बाहर से भीतर जा सकता, न कोई भीतर से बाहर जा पाता। फिर धीरे धीरे कुछ कुछ लोगों का आना जाना खुला। उस समय भी (गुरु) हरी सिंह बाहर नहीं जा सकते थे। उसके बावजूद–कि आने जाने की आज्ञा हो गई थी, आने वाले यात्रियों को बहुत तंग किया जाता था। बुरी तरह अपमानित किया जाता, मुश्कें कस कर धूप में डाल दिया जाता, जहाँ बेचारों को घण्टों झुलसना पड़ता। चारपाई के नीचे हाथ दबाकर कई आदमी चारपाई पर बैठ जाते। उन पर हुक्के का गन्दा बदबूदार पानी डाल दिया जाता। यह सब अत्याचार करने वाले

इसी देश के निवासी होते थे। और इन यातनाओं को चुपचाप सहन करने वाले भी इसी देश के अभागे निवासी। पंजाब प्रान्त का इतिहास बड़ा रोमाचंकारी है। समाज का समाज Outlaw घोशित हुआ तो पंजाब में, किसी सम्प्रदाय के सभी के सभी लोग भीशण अत्याचारों का शिकार हुए तो पंजाब में और फिर हज़ारों का सारे का सारा आन्दोलन Unlawful करार दिया गया तो पंजाब में इस बार भी ऐसा ही हुआ। प्रत्येक कूका अपने अपने घर में नज़रबन्द था। बिना पुलिस की आज्ञा के कहीं बाहर न जा सकता। आज्ञा लेने जाने के माने होते, पुलिस के अकथनीय अत्याचार तथा अपमान सहन करना और दिनों तक भूखे प्यासे तड़पते रहकर बिना बाहर जाने की आज्ञा पाये चुपचाप घर आकर बैठ जाना। यह दशा बहुत दिनों तक चली, और बन्दिशें तो अब 1920 असहयोग के दिनों में हटाई गई। अस्तु!

गुरू राम सिंह जी बर्मा में ही नज़रबन्द रहे। डि. गज़ेटियर में लिखा है– Finally he died in Burma in 1885 परन्तु 1920 में डस्का निवासी श्री आलम सिंह इंजीनियर ने एक लेख द्वारा उपरोक्त बात का खण्डन किया था। उन्होंने लिखा था कि वे दो और साथियों सहित Lower Burma की किसी पोर्ट से लास्टद्वीप जा रहे थे। उस पोर्ट का नाम मोलमीन था। वहां पर एक दिन एक बड़े तेजस्वी व्यक्ति को पुलिस की निगरानी में सैर करते देख कर उनके सम्बन्ध में कुछ पूछताछ करने पर मालूम हुआ कि ये पंजाब के राजा हैं। वह समझे, शायद महाराजा दिलीप सिंह हों, परन्तु बाद को मालूम हुआ वह कूका–गुरू राम सिंह जी हैं। उस समय उन के साथ उनका एक सूबा लक्खा सिंह भी था। उन से मिलने पर खूब बातचीत हुई और मालूम हुआ कि उन्हें पांच मील तक बाहर सैर करने की आज्ञा थी। खैर! सरकार ने इस लेख का कभी प्रतिवाद भी नहीं किया। कूका लोगों का विश्वास है कि वे अभी जीवित हैं, खैर!

आज भी पंजाब में कूका सम्प्रदाय विद्यमान् है। उन में ईश्वर–भक्ति अभी तक प्राधान्य है। बहुत सवेरे उठ कर केशी स्नान कर घण्टों तक भगवत्भजन में लीन रहना, उनका नित्य नियम है। मांस, मदिरा, आदि वस्तुओं के प्रयोग के कट्टर विरोधी हैं। एक सीधी पगड़ी एक लम्बा कुर्त्ता और एक कच्छा यही उनका पहिनावा है। एक कम्बल और एक डोलका सा बना हुआ बड़ा सा लोटा (गड़वा) और एक टकुआ जिसे वे सफाजंग बोलते हैं–यही उनका सामान है। गले में सूत की बनी हुई एक सुन्दर माला रहती है। उनमें भी एक विशेष मस्ताना दल होता है। वे शब्दकीर्तन करते हुए एक दम सुध बुध भूल जाते हैं। इन लोगों के संकीर्तन से प्रत्येक व्यक्ति प्रफुल्लित तथा रोमांचित सा हो जाता है, खून खौलने लगता है, आँखों में प्रेम तथा भक्ति के आँसू भर आते हैं।

ग्यारहवें और बारहवें गुरू में विश्वास रखने के कारण तथा माँस मदिरा के कट्टर विरोधी होने के कारण वे शेष सिक्ख समाज से जुदा हैं। उन में समानता का भाव प्रबल होता है। होली आदि के अवसर पर उन के विशेष उत्सव होते हैं, उन्हें देख कर उस अधखिले फूल की याद आती है, जो खिलते ही मसल डाला गया हो। गुरु राम सिंह जी की हसरतें दिल की दिल ही में रह गई थी। उनके शेष सभी अनुयायिओं का आत्म–बलिदान भी विस्मृत हो गया, उन अज्ञात लोगों के बलिदानों का क्या परिणाम हुआ सो वही सर्वज्ञ भगवान जानें। परन्तु हम तो उनकी सफलता–विफलता का विचार छोड़, उनके निश्काम बलिदान की याद में एक बार नमस्कार करते हैं।

A BRIEF LIFE SKETCH OF SRI SATGURU RAM SINGH JI MAHARAJ

By Maharaj Gurdial Singh Ji

Sri Satguru Ram Singh ji is in the line of great spiritual leaders of the world, but he had vivified his spiritualism with action and sacrifice. After the downfall of the sikh Empire, when Uttar demoralization had set in among the Sikhs, Sri Satguru Ram Singh ji reanimated into them the spirit of Guru Nanak and Guru Gobind Singh and chalked out a programme of action to train them in the mission which the Gurus had come to fulfill.

Sri Satguru Ram Singh Ji appeared at Bhaini Sahib on the sixth of Magh (according to the lunar system) 1872(Feb 3, 1816). His fortunate parents were Baba Jassa Singh Ji and Mata Sada Kaur Ji. Nobody knew that Baba Jassa Singh Ji's Son would be great prophet or a great incarnation of God. Satguru Hari Singh ji who was four years younger than Sri Satguru Ram Singh ji was born on the eleventh of Assu, 1876(1819 A.D) Sri Satguru Ram Singh Ji was highly respected by the old and the wise of generation of those times. He was engaged to Mata Jassan Ji in 1877(1821 A.D) and was married a year later.

From his early infancy Sri Satguru Ram Singh Ji had begun to evince signs of wisdom and sagacity. He grew into a handsome young lad, liked by everyone for his modesty. Calm and serene nature, He was very thoughtful in his youth, and was often seen absorbed in contemplation. Those who have seen him have described him as a stalwart handsome figure, with a broad fore head, round face, beautiful eyes, Sharp nose, thin delicate lips, raised neck, long arms, and a robust build.

In sambat (Bikrami year) 1894 (1837 A.D) through the agency of His brother-in-law, Jamadar Kabul Singh, he was enlisted in the army of Raja Nau Nihal Singh. Here in the army. He met Baba Jamit Singh gill, whom he used to call a half sikh. The sikh army was escorting the state treasury to Peshawar. When they reached near Hazron, the soldier sought permission from their commander to pay a visit a great prophet of Hazron, (Guru Balak Singh Ji). The permission was granted and some twenty-five or thirty men started for paying respect to him. When Sri Satguru Ram Singh Ji met the venerable old Guru he treated him with exceptional respect and regard. The Guru Balak Singh is said to have uttered on this occasion the memorable words, "I have long been waiting for the twelfth custodian of the great trust. You have come now take it guide the people". The regular ceremony was performed with five pice and a cocoanut and Sri

Satguru Ram Singh ji was vested with the sacred leader-ship. Twenty-five more Sikhs were initiated into the brotherhood on this occasion. Sri Satguru Ram Singh ji returned to the army, but was quite changed. In spite of a turbulent struggle within Him he looked more serene and contemplative than ever.

On the 1st of Baishakh 1914 (1857A.D). Baba Labh Singh Surma, Baba Naina Singh Waryah, Baba Atma Singh of Alomahar Baba Kahan Singh of Chak and Baba Sudh Singh of Durgapur proceeded to Bhaini Sahib to take the name of God from Him. This ceremony was the renaissance of Khalsa in form of Sant Khalsa.

The following sermons were delivered to them for their guidance.

1. The highest purpose of life is to worship God sitting at the feet of the living Guru.
2. Gurus are indispensable in all the period of human history.
3. Piety and not the sword will rule in the present age.
4. Nations and countries owe their strength to love and unity in their ranks.
5. "Havan" and "Yagya" make the country prosperous and bring down rains when needed.
6. High character, simple food, and purity of thought raise the moral level of society.
7. It is a sin to injure any living being by thought, word and deed.
8. To help the weak is a service done to God.
9. Hospitality is one of the principal duties of a Namdhari.
10. To protect and to breed cows is the highest duty of Namdhari.
11. To drink wine and to take meat is a sin of sins.
12. Do not castrate bulls, as it would check their further growth.
13. Do not sell or kill girls or exchange her.
14. Never fail to pay your debts.
15. It is not proper to give a dowry on a girl's marriage.
16. Marriage of girl below the age of sixteen or that of a boy below the age of eighteen is forbidden.
17. Avoid government schools, because they anglicize you.
18. Abstain from foreign things, because they are detrimental to indigenous.
19. The universal use of Khaddar is bound to remove poverty in this country.

20. You should obey God and your true spiritual guide (Satguru).
21. Settle your disputes by arbitration.
22. Respect all great men whether they be yours, or of other nations.
23. Help all the Sikhs to your utmost ability, because they are true manifestations of the Gurus.
24. Honour your country with all your heart and never dishonour it.
25. Regard the Granth Sahib composed by the Gurus as your holy book.
26. Do not accept either food, clothing or anything else from a person who has not become a Namdhari.

One day Sri Satguru ji ordered Bhai Rai Singh to go to Hazoor Sahib (Nander, Hyderabad) to recite the Granth Sahib and bring back full report of the rules observed by the Sikhs in-charge of the Sikh temples (Gurudwaras) from the time of Guru Gobind Singh Ji.

He took the initiative in extending Sikh baptism to women. The Anand form of marriage remained a dead-letter until Sri Satguru Ji advocated it. The first marriage performed according to the Anand marriage form was on June 3, 1863 A.D at Haripur (Khote) District Ferozpur. He preached liberty, equality and fraternity. Simplicity, sincerity, cleanliness and the innovation of God's name and His Commandants. He tought His follower how to live simply and wear Swadeshi. "Simplicity all round was His motto".

He found western influence detrimental to the simple living of His countrymen and to the solidarity and integrity of his motherland and protested vehemently against the onward march of European culture in India. He looked askance at the introduction of the foreign manufactured articles, especially the foreign cloth, and advocated the use of Swadeshi. Naturally the movement of non co-operation with the foreigners, that he had started could not be appreciated by the Government and strong measures were adopted to stop the newly started compaign. Sri Satguru Ji was interned to stop the publicity of His views at Bhaini Sahib and therefore He appointed five Subas :-

1. Baba Jawahar Singh Ji
2. Baba Sahib Singh ji
3. Baba Kahan Singh ji
4. Baba Lakha Singh ji
5. Baba Darbara Singh Ji

They were also interned. He then appointed seventeen more Subas:-

1. Baba Aroor Singh Ji
2. Baba Man Singh ji
3. Baba Bhagwan Singh
4. Baba Sarmukh Singh
5. Baba Giani Singh
6. Baba Raja Singh

7. Baba Jameet Singh
8. Baba Burma Singh
9. Baba Hukma Singh
10. Baba Malook Singh
11. Baba Narain Singh
12. Baba Pahara Singh
13. Baba Jota Singh
14. Baba Khushal Singh
15. Baba Samund Singh
16. Baba Khazan Singh
17. Baba Gopal Singh

Unfortunately the orthodox Sikhs did not welcome His reforms. Everyday the opposition in the community began to increase. It is said that Sri Satguru ji visited Darbar Sahib, Amritsar, but the priests did not accept His sacred offerings, and did not allow Him in.

An unfortunate incident occurred at Malerkotla. An ordinary quarrel between a Namdhari Sikh and a butcher took a serious turn, and as a result of it a riot took place at malerkotla. It is said that eighty Namdhari Sikh, who participated in that riot were shot dead under the order of the Government without trial.

The government found that the follower of Sri Satguru Ram Singh ji were becoming stronger day by day, and making the riot of Malerkotla an excuse, ordered the deportment of Sri Satguru ji, with some of His Subas to Allahabad under regulation 3 of 1818.

Sahib Singh, Lakha Singh, Jawahar Singh Subas and His attendant Nanoo Singh (total ten prominent Subas) accompanied Him. After some days Sri Satguru Ji was transferred to Rangoon and Nanoo Singh attended him, and the Subas were sent to various unknown places. After this Sri Satguru ji with Nanoo Singh was taken to Margoi (lower Burma). His end is not known. The Namdharis (those recite the name of God) i.e., the follower of Sri Satguru Ram Singh ji belived that Satguru ji is still alive and will come back to rescue his followers and countrymen.

The Deputy Commissioner of Ludhiana declared on behalf of the Government that Satguru ji had died in 1885. But Sardar Alim Singh a retired S.D.O contradicted this statement (1920's) and said that he had long chat with Him, when he was in police custody in Burma. S. Alim Singh was blessed by Sri Satguru ji and he was told by him, that he would be a great man. Note with standing the repeated requests of Namdharis the Government kept quiet. This fact amply proves that Sri Satguru ji was alive after the official declaration at Ludhiana.

Sri Satguru Ram Singh Ji is in short the Happy Warrior sung by Wordsworth.

"Whom neither shape of danger can dismay
Nor thought of tender happiness betray;
This is the happy warrior this he
That every man in arms should wish to be"

MOTHER OF FREEDOM MOVEMENTS

HUMAYUN KABIR

(A Known Historian)

The establishment of British power in India was a long and protracted process and was possible mainly because of the two factors. The Industrial Revolution, which followed in the wake of scientific advance of the West, had given the British a superior technology. This was reflected not only in a better quality of armaments but also in superior organisation and use of manpower. The increasing prosperity of Europe also led to an improvement in the quality of the individual and as a result the average European then showed a greater degree of enterprise, initiative and self-confidence than his Indian counterpart.

The second factor responsible for the success of the British was the Indian failure to present a united front. There were regional and religious differences and rivalries. In the same region and within the same community, people were divided against one another and more often than not one party helped the British to defeat the other. It is true that the British had superior technology and better organization, but even then, without widespread Indian support, it would have been almost impossible for them to establish their domination over such a vast country.

It took the British over a hundred years to consolidate their power in India. During this period there were many and repeated attempts by individuals and groups to challenge their domination. These challenges failed because of the two factors mentioned above, but nevertheless each attempt to oppose the spreading British influence left in its wake inlands of resistance, in different parts of the country. Every time a revolt or uprising was put down, the British took measures of extreme repression. This often demoralized the masses, but its effect on the more militant sections was to make them even more determined in their opposition to foreign rule.

The great revolt of 1857 was the large organization effort to overthrow British power, but it also failed because of internal dissensions and weak leadership. The issues were not correctly chosen. Except for parts of Oudh, it was largely a rebellion of the feudal elements who sought to restore their old social, political and military power. Again, except in Oudh, the mass of people did not respond as they had little love for feudal elements which had oppressed them for generations. The newly rising middle classes were attracted by the scientific advance of the West and its

industrial prosperity and remained aloof. Without the backing of the masses and the intellectual classes, the revolt was perhaps foredoomed. Intrusion of religious elements was also a cause ultimate of defeat. The Emperor Bahadur Shah was chosen as the symbol of revolt, but he was an old man long past his prime and could not give the movement the energetic and forward-looking leadership which alone could have led to success.

One of the most interesting efforts to expel the British was the Kuka Movement initiated on 12th April 1857 by Guru Ram Singh. He was a simple peasant, but had great personal qualities which attracted the loyalty and allegiance of large sections of people in the Punjab. It was said that his coming had been foretold in Sikh prophecies and his followers claimed that he was an incarnation of Guru Gobind Singh. A man of the people, Bhai Ram Singh knew of the hardship and suffering of the ordinary peasant and based his movement on a redress of their grievances. He had served as soldier in the Sikh Army and had been influenced by the idea of Sikh dominion over the Punjab. With his deep insight into human character, he realized that neither political liberation nor social and economic upliftment would be possible without an improvement in the quality of the individual. He therefore placed great stress on moral qualities and sought to inculcate in his followers a spirit of religious devotion and service.

Within a few years Bhai Ram Singh developed into Guru Ram Singh with a considerable following in Ludhiana and adjoining areas. His ultimate aim was wide and he had visions of the return of the days of Sikh power in North-West India. A great socio-economic and political movement was, however, deflected from its major objective by its attachment to minor religious practices. It is unfortunate that the first expression of the movement was an attack on the butchers of Amritsar which was followed by a similar attack in Raikot. The government reached by executing some Kukas and imposing restrictions on the movement of Guru Ram Singh. A more serious development was the Kuka attack on Maler-Kotla which led to savage reprisal by the Government. In fact, the action of local officers was severe that the Central government felt it necessary to punish some of them. The Government did not, however, wish to take any chances and Guru Ram Singh was exiled to Burma.

The movement suffered a severe setback, but it must be said to the credit of the Kukas that they were not easily deflected from their political aims. They tried to establish contacts with Indian rulers and made attempts secretly to enter the armed forces of Kashmir and Nepal. There were even attempts to establish contacts with Russian and some Kuka leaders showed great courage and daring in undertaking perilous journeys for securing Russian help. During this period, the political character of the movement became more

dominant, but its character as a movement for social and moral reform was never lost.

It is true that the Kuka movement left a permanent impression on a large section of the Sikhs. The insistence of Guru Ram Singh on self-help helped in developing among them their system of justice and communication. This was a considerable achievement in view of the prevailing circumstances. Even more remarkable was the Kuka insistence on growth of indigenous agriculture and trade. In some respects, Guru Ram Singh had anticipated the non-cooperation movement of 1921 in his idea of boycott of British institutions in the country. The Kuka movement directly influenced the Ghadar and all other political movements of freedom in the country in early twentieth century.

(Guru) Ram Singh has no pretention to be the saintly fakir. He visits you attended by half a dozen horsemen, he is followed by score of men on foot, he comes into your room surrounded by a court like prince. He and his people are dressed in exquisitely fine white clothes......

By J.W. Macnabb,
Commissioner, Ambala
4th November, 1871

The First Indian

(Guru) Ram Singh Sikh philosopher, reformer and
The first Indian to use Non- Co-operation and Boycott of
British merchandise and services as a political weapon.
Encyclopedia Britannica Vol-8, Page 142

The truth is that it is not possible for a Kuka to be a loyal subject of the British Government.
-Ludhiana District Gazetteer -1904

I see in earlier papers that (Guru) Ram Singh was looked upon as a successor or actual embodiment of Guru Nanak, the saint. He is now representative of Govind, the warrior.
-Mr. J.W. Mac Nabb, Commissioner Ambala – Report of 4.11.1871

When first heard of him, as a successor of Balak Ram (Guru Balak Singh) of Hazroo, he was known as Ram Singh Mahant, afterward as Guru Ram Singh and then as Satguru Ram Singh and now as Satguru Badshah.
Lt. Col. Mc Andrew- DIG Ambala Circle

"...At present he (Guru Ram Singh) has gathered two lakhs of persons to rebel against us, and finally to expel us from the Punjab...The cry of rebellion has gone throughout India, so let us not be lenient. Let us now hang, confiscate, reward, disarm, and pull down transport..."
-Letter from Mr. Donovan to Governor- General Lord Lawrence in 1868

It is my thorough belief that these lads (Kookas) mean war sooner or later, and I strongly recommend my Government to be beforehand with them.
-Report of Col. R.G Taylor- 1866

ਬਾਲ ਅਵਸਥਾ ਵਿੱਚ 'ਵ੍ਰਿਜੇਸ਼' ਨੇ ਅਦਭੁੱਤ ਮੂਰਤ ਚੀਨੀ॥ ਸਿਰ ਤੇ ਖੰਡਾ ਹੱਥ ਸਿਰਮਨਾ, ਚੜ੍ਹਿਆ ਬਾਂਕਾ ਚੀਨੀ॥
ਜਿਸਦੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਬਚਨਾਂ ਅੱਗੇ, ਫਿੱਕੀ ਲਗਦੀ ਚੀਨੀ॥ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਕੇ ਨੇਤ੍ਰ ਵਿਗਸਦੇ, ਜਿਉਂ ਰਵਿ ਪਿਖ ਗੁਲ ਚੀਨੀ॥

-ਭਾਈ ਕਾਨ੍ਹ ਸਿੰਘ 'ਨਾਭਾ'

ਸਤਿਗੁਰ ਕਮਰਕੱਸਾ ਜਦ ਕਰਦੇ, ਆਸਣ ਚੀਨੀ ਉਤੇ ਧਰਦੇ। ਅੱਗੇ ਸਿੰਘ ਅਰਦਲਾ ਕਰਦੇ,
ਮਾਨੋ ਰਵਿ ਸਸਿ ਦੋਨੋਂ ਡਰਦੇ, ਜਿਉਂ ਕਪ ਰਾਮ ਚੰਦ ਦੇ ਚੜ੍ਹਦੇ ਲੰਕਾ ਮਾਰਨੇ।

ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਪ੍ਰਚਾਰ ਦੌਰੇ ਤੇ ਸੂਬਿਆ ਸਹਿਤ

ਨਾਮਧਾਰੀ ਜਾਂ ਕੂਕਾ ਲਹਿਰ ਦੇ ਬਾਨੀ ਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਇੱਕ ਕੱਟੜ ਇਨਕਲਾਬੀ ਸਨ।ਜਦੋਂ ਉਹ ਕਰਮ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਅਗਾਂਹ ਨਿੱਤਰੇ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਵੇਖਿਆ ਕਿ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਉੱਨਤੀ ਲਈ ਗੁਲਾਮੀ ਦੀਆਂ ਜੰਜ਼ੀਰਾਂ ਨੂੰ ਕੱਟਣਾਂ ਸਭ ਤੋਂ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ।ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਰਾਜ ਵਿਰੁੱਧ ਇਨਕਲਾਬ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਵਸੀਹ ਪੈਮਾਨੇ ਉੱਤੇ ਕੀਤੀ।ਇਸੇ ਦੌਰਾਨ ਹੀ ਜੋ ਕੁਝ ਝਗੜਾ ਫਸਾਦ ਹੋ ਗਿਆ,ਉਸ ਤੋਂ ਹਾਕਮਾਂ ਨੂੰ,ਇਸ ਲਹਿਰ ਨੂੰ ਕੁਚਲਣ ਲਈ ਚੰਗਾ ਮੌਕਾ ਮਿਲ ਗਿਆ। ਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਬੜੇ ਪ੍ਰਤਾਪੀ ਅਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਵਿਅਕਤੀ ਸਨ।ਉਹ ਜਿਸ ਦੇ ਕੰਨ ਵਿੱਚ ਮੰਤਰ ਦਿੰਦੇ ਸਨ ਉਹੀ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਪਰਮ ਭਗਤ ਅਤੇ ਚੇਲਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਸੀ।(ਸਰਕਾਰ) ਨੇ ਇੱਕ ਸਬ ਇੰਸਪੈਕਟਰ ਭੇਜਿਆ।ਉਸ ਨੂੰ ਆਸ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਸਾਰੇ ਭੇਦ ਖੋਲ ਕੇ ਕੁਝ ਇਨਾਮ ਲਏਗਾ।ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕੀਤੇ ਤੇ ਵਾਪਸ ਆ ਗਿਆ।ਆਉਂਦਿਆਂ ਹੀ ਅਸਤੀਫਾ ਦੇ ਦਿੱਤਾ।ਅਫਸਰਾਂ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ ਅਸਤੀਫਾ ਕਿਉਂ ਦਿੱਤਾ ਹੈ? ਉਸ ਨੇ ਉੱਤਰ ਦਿੱਤਾ,'ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਇਹੀ ਹੁਕਮ ਹੈ।ਉਹ ਕਹਿੰਦੇ ਨੇ ਕਿ ਬਦੇਸ਼ੀ ਹਾਕਮਾਂ ਦੀ ਨੌਕਰੀ ਬਿਲਕੁਲ ਨਾ ਕਰੋ'।

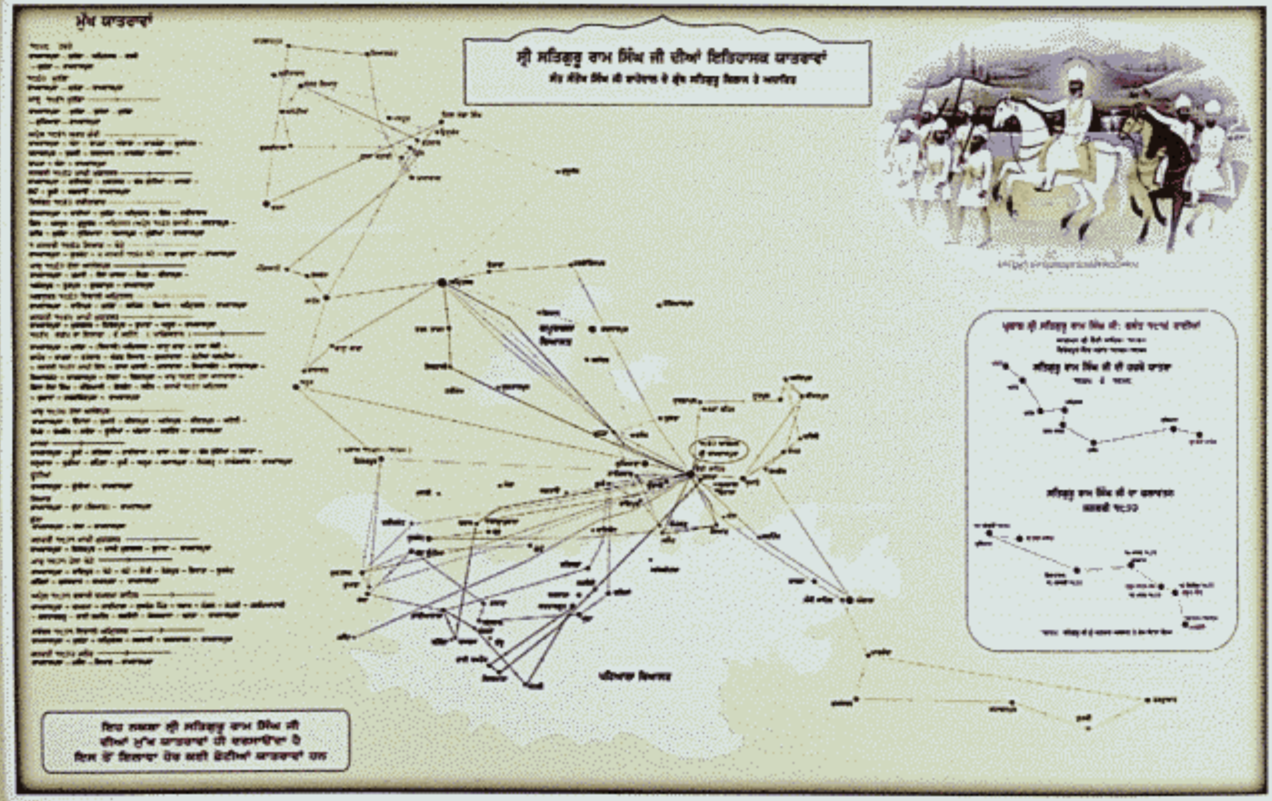
-ਸ਼ਹੀਦ ਭਗਤ ਸਿੰਘ -1928 ਮਾਸਿਕ ਮਹਾਂ ਰਥੀ ਵਿਚੋਂ

ਪਾਇ ਏਹੁ ਹੁਕਮ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ ਕਾ ਬਿਸੇਸ ਫਿਰ,
ਰਾਮ ਮ੍ਰਿਗੇਸ਼ ਉਦੇਸ਼ ਦੈਨ ਲਾਗਿਓ।
ਹੁੱਕੇ ਛਡਵਾਏ ਰਖਵਾਏ ਕੇਸ ਮੋਨਜੋਂ ਕੇ,
ਸੁਧਾ ਛਕਿ ਥਾਏ ਸਿੱਖ ਭਾਗ ਜਿਨੈ ਜਾਗਿਓ।
ਫੈਲਜੋ ਜਸ ਭਾਰੀ ਸਿੱਖ ਥੀਏ ਤਾਂਹਿ ਕੇ ਅਪਾਰੀ,
ਸਿੰਘ ਪੰਥ ਬਿਰਧਾਇਓ ਨਾਮ ਰਸ ਪਾਗਿਓ।
ਫੀਮ ਭੰਗ ਪੋਸਤ ਸ਼ਰਾਬ ਮਾਸ ਚੋਰੀ ਜਾਰੀ,
ਠੱਗੀ ਤਜਿ ਥੀਏ, ਸੰਤ ਸਤਿਜੁਗ ਆ ਗਿਓ।

-ਪੰਥ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਗਿਆਨੀ ਗਿਆਨ ਸਿੰਘ

ਉਸ ਕਲਿਜੁਗ ਅੰਦਰ ਆ ਕੇ ਸਤਿਜੁਗ ਵਰਤਾਇਆ।
ਉਸ ਸੁੱਤਾ ਮੁਲਕ ਪੰਜਾਬ ਦਾ,ਫਿਰ ਟੁੰਬ ਜਗਾਇਆ।
ਉਸ ਨਾਮ ਗੁਰਮੰਤ੍ਰ ਜੀਹਦਿਆਂ,ਕੰਨਾਂ ਵਿਚ ਪਾਇਆ।
ਉਹ ਬਣਿਆ ਸਾਧ ਸ਼ੈਤਾਨ ਤੋਂ,ਅਸਚਰਜ ਵਖਾਇਆ।
ਜਦ ਪੈਂਦਾ ਡਿੱਠਾ ਜੱਗ ਤੇ ਜ਼ੁਲਮਾਂ ਦਾ ਸਾਇਆ।
ਹਰਿ ਜੁਗ ਜੁਗ ਭਗਤਿ ਉਪਾਇਕੈ ਪੈਜ ਰੱਖਦਾ ਆਇਆ।

ਸ੍ਰ.ਹਰਸਾ ਸਿੰਘ ਚਾਤਰ "ਕੂਕਿਆਂ ਦੀ ਵਾਰ ਵਿਚੋਂ"

ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀਆਂ ਇਤਿਹਾਸਕ ਯਾਤਰਾਵਾਂ
ਸੰਤ ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਬਾਹੋਵਾਲ ਰਚਿਤ 'ਸਤਿਗੁਰੂ ਬਿਲਾਸ' ਤੇ ਅਧਾਰਿਤ

ਮੈਂ ਖੁਦ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਗਿਆ ਔਰ ਦੇਖਾ,ਕੂਕਿਓਂ ਨੇ ਜੋ ਤਰੀਕਾ ਅਖਤਿਆਰ ਕੀਆ ਹੈ,ਵੁਹ ਔਰ ਕੁਛ ਨਹੀਂ ਹੈ,ਵਹੁ ਅਸਲ ਮਜ਼ਬ ਸਿੱਖੋਂ ਕਾ ਹੀ ਹੈ,ਔਰ ਉਸੇ ਉਨਹੋ ਨੇਂ ਦੋਬਾਰਾ ਰੌਨਕ ਦੀ ਹੈ।ਨਾਨਕ ਸ਼ਾਹ ਕੀ ਤਰਹ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਭੀ ਹਰ ਕੌਮ ਔਰ ਹਰ ਜਾਤ ਕੇ ਆਦਮੀ ਕੋ ਅਪਨੇ ਮਜ਼ਬ ਵਾ ਫਿਰਕੇ ਮੇਂ ਮਿਲਾ ਲੇਤਾ ਹੈ ।ਮੁਸਲਮਾਨੋਂ ਕੋ ਭੀ ਕੂਕਾ ਬਣਾ ਲੇਤਾ ਹੈ।ਕਿਸੀ ਜਾਤ ਕੀ ਕੈਦ ਨਹੀਂ ਹੈ।ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਕੋ ਅਪਨਾ ਦੇਵਤਾ ਮਾਨਤੇ ਹੈਂ।ਕੂਕਿਓਂ ਕੋ ਰੋਜ ਰਾਤ ਕੋ ਤੀਨ ਬਜੇ ਉਠ ਕਰ ਨਹਾਨਾ ਹੋਤਾ ਹੈ,ਔਰ ਨਹਾ ਧੋ ਕਰ ਗਰੰਥ ਕੇ ਅਸ਼ਲੋਕ ਪੜ੍ਹਤੇ ਹੈਂ।ਉਨਕੋ ਤਮਾਮ ਉਮਰ ਨੇਕੀ ਔਰ ਨੇਕਚਲਨੀ ਕੀ ਤਾਕੀਦ ਕੀ ਜਾਤੀ ਹੈ।ਇਨ ਲੋਗੋਂ ਕੇ ਬੜੇ ਗਰੋਹ ਕੋ ਦੇਖ ਕਰ ਯਹ ਮਅਲੂਮ ਹੋਤਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਜਦੀਦ ਫਿਰਕੇ ਕੀ ਬੜੀ ਜਲਦ ਤਰੱਕੀ ਹੁਈ ਹੈ।ਗਾਓਂ ਕੇ ਗਾਓਂ ਔਰ ਮੌਜ਼ਿਆ ਕੇ ਮੌਜ਼ੇ ਕੂਕੇ ਹੋ ਗਏ।

-ਮੌਲਵੀ ਗੁਲਾਮ ਸ਼ੀਖ ਜਾਲੰਧਰੀ,"ਤਾਰੀਖ-ਏ-ਵਾਕਰੀ"

ਕੇਵਲ ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ 22 ਸੂਬਿਆਂ ਵਿੱਚ ਹੀ ਨਹੀਂ ਵੰਡਿਆ ਸੀ,ਸਗੋਂ ਇਨਾਂ ਵਿੱਚ ਗੁਰੂ (ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ) ਦੇ ਸੂਬੇ ਦੌਰੇ ਕਰਕੇ ਖਾਲਸਾ ਰਾਜ ਦੇ ਮੁੜ ਬਹੁਤ ਛੇਤੀ ਸਥਾਪਿਤ ਹੋਣ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਸਾਰੇ ਵਰਗਾਂ ਦੀਆਂ ਬਲ-ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਇਕੱਠਾ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ।...................ਕਸ਼ਮੀਰ,ਕਾਬਲ ਅਤੇ ਨੇਪਾਲ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਰਾਜਦੂਤ ਭੇਜੇ ਸਨ।ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਖੁਫੀਆ ਡਾਕ ਪ੍ਰਬੰਧ ਤਾਂ ਇਤਨਾ ਪਰੀਪੂਰਨ ਸੀ ਕਿ ਗੁਰੂ (ਜੀ) ਦੇ ਆਦੇਸ਼ ਹੈਰਾਨੀ-ਜਨਕ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਦੂਰ-ਦੁਰਾਡੇ ਇਲਾਕਿਆਂ ਵਿੱਚ ਪਹੁੰਚ ਜਾਂਦੇ ਸਨ।

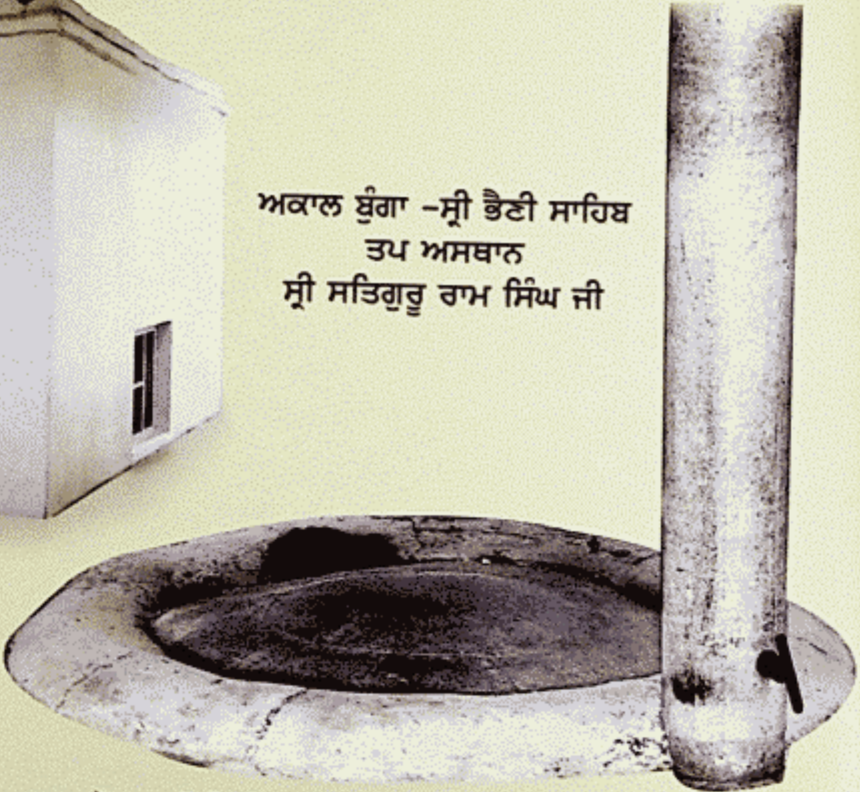
(ਮਿ:ਫੋਰਸਾਈਥ-ਚੀਫ ਕਮੀਸ਼ਨਰ ,ਅੰਬਾਲਾ-ਰਿਪੋਰਟ-1872)

ਹਾੜ ਹੋਰ ਗੱਲ ਚੰਗੀ,ਵਜੇ ਸਾਰੰਦਾ ਸਾਰੰਗੀ,
ਸ਼ਬਦ ਪੜ੍ਹਦੇ ਬੇਅੰਤ,ਅੰਤ ਰਹੇ ਨਾ ਸਵਾਦ ਦਾ।
ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਤੇ ਲਾਹੌਰ,ਲੁਧਿਆਣਾ ਕਲਾਨੌਰ,
ਸ਼ਹਿਰ ਜਿਹਲਮ ਪਸ਼ੌਰ,ਸਾਰਾ ਇਲਾਕਾ ਹੈ ਪੰਜਾਬ ਦਾ।
ਸਿੱਖੀ ਕਾਬਲ ਕੰਧਾਰ,ਨਾਲੇ ਬਲਖ ਤੇ ਬੁਖਾਰ,
ਦਿੱਲੀ ਆਗਰਾ ਹਿਸਾਰ,ਹੋਰ ਅੰਤ ਨਾ ਹਿਸਾਬ ਦਾ।
ਸਿੰਘ ਆਖਦਾ ਨਿਹਾਲ,ਏਹੁ ਖਾਲਸੇ ਦੀ ਚਾਲ,ਜਪੇ ਕਾਲ
ਤੇ ਅਕਾਲ,ਜਿਹੜਾ ਨਾਮ ਸੱਚੇ ਸਾਹਿਬ ਦਾ।

(ਇਤਿਹਾਸਕ ਬਾਰਾਮਾਂਹ,ਸੰਤ ਨਿਹਾਲ ਸਿੰਘ)

ਅਕਾਲ ਬੁੰਗਾ -ਸ੍ਰੀ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ
ਤਪ ਅਸਥਾਨ
ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ

ਅਮਰ ਲੋਹ -ਸ੍ਰੀ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ
ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ 1861ਈ: ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਹਸਤ-ਕੰਵਲਾਂ ਨਾਲ
ਲੋਹ ਬਣਾ ਕੇ ਸਦਾ ਵਰਤ ਲੰਗਰ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ।

ਸਿੱਖੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਅਤੇ ਖਾਲਸਈ ਰਹਿਤ ਮਰਿਯਾਦਾ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ

ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ 1914ਬ੍ਰਿ: ਦੀ ਵੈਸਾਖੀ (ਅਪ੍ਰੈਲ 1857 ਈ:) ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਵਿਖੇ ਪੰਜ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਖੰਡੇ ਬਾਟੇ ਦਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਾ ਕੇ ਖਾਲਸੇ ਦੀ ਪੁਨਰ-ਸਿਰਜਨਾ ਸੰਤ ਖਾਲਸੇ ਦੇ ਰੂਪ 'ਚ ਕੀਤੀ। ਭਾਈ ਰਾਇ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਹਜ਼ੂਰ ਸਾਹਿਬ ਭੇਜ ਕੇ, ਦਸਮ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦੁਆਰਾ ਸਥਾਪਿਤ ਰਹਿਤ ਮਰਿਯਾਦਾ ਮੰਗਵਾਈ ਅਤੇ ਸੰਤ ਖਾਲਸੇ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਚਲਤ ਕੀਤੀ। ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਨਸ਼ਿਆਂ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਿਆਂ-ਵਿਕਾਰਾਂ ਤੋਂ ਵਰਜਿਆ, ਵਹਿਮਾਂ ਭਰਮਾਂ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਕੀਤਾ-'ਲੜਕੀ ਦਾ ਮਾਰਨਾ ਗਊ ਮਾਰਨ ਤੋਂ ਵੀ ਵੱਡਾ ਪਾਪ ਦੱਸਿਆ'। ਸਿੰਘਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਬੀਬੀਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੀ ਦਾਤ ਬਖਸ਼ੀ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀਆਂ ਪੋਥੀਆਂ ਅਤੇ ਬੀੜਾਂ ਦੇ ਉਤਾਰੇ ਕਰਵਾਏ। ਸਿੱਖੀ ਦੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਨੂੰ ਹੋਰ ਪ੍ਰਚੰਡ ਕਰਨ ਲਈ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲੋਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਹੀ ਪੱਥਰ ਦੇ ਛਾਪੇ ਤੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀਆਂ ਬੀੜਾਂ ਛਪਵਾਈਆਂ। ਨਿਤਨੇਮ ਦੀਆਂ ਬਾਣੀਆਂ ਕੰਠ ਕਰਨ ਦੇ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤੇ। ਗੁਰਬਾਣੀ,ਗੁਰਮੁਖੀ ਲਿਪੀ, ਗੁਰਮੁਖੀ ਬਾਣਾ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲੀ ਨਾਲ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਜੋੜਿਆ।

ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਹੁਕਮਨਾਮਿਆ ਵਿੱਚੋਂ

- ਸੋ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਹੁਕਮ ਹੈ ਜੋ ਸਵਾ ਪਹਿਰ ਰਾਤ ਰਹਿੰਦੀ ਕੇ ਸਾਥ ਇਸਨਾਨ ਕਰੇ ਸਮੇਤ ਕੇਸੀ, ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਤੇ ਨਾਮ ਦਾ ਉਚਾਰ ਕਰੇ ਉਸਕੋ ਮੋਤੀ ਦਾਨ ਦਾ ਪੁੰਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।
- ਮੇਰੇ ਪਾਸ ਤੇ ਸੋਈ ਹੈ ਜੋ ਸਰੀਰ ਭਜਨ ਕਰਦਾ ਹੈ ਪਰਮੇਸਰ ਦਾ, ਅਰ ਗੁਰਮਤਿ ਵਿਚ ਚਲਦਾ ਹੈ।
- ਪੁੰਨ ਦਾਨ ਤੇ ਧਨ ਨਹੀ ਘਟਦਾ। ਧਨ ਤੇ ਕੁਚਾਲ ਚਲਣ ਤੇ ਘਟ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।
- ਸੋ ਏ ਦੋਨੋ ਨਹੀ ਮਾਸ ਤੇ ਛਰਾਵ ਬਰਤਣੇ। ਏਹ ਤੇ ਮਲੇਸ਼ਾ ਦਾ ਖਾਣਾ ਹੈ। ਜੋ ਖਾਊ ਓਸਦੀ ਬੁਧਿ ਮਲੇਛੀ ਹੋਇ ਜਾਊ।
- ਹੋਰ ਬਗਾਨੀ ਅੰਸ ਕਿਸੇ ਬੀ ਤਰਾਂ ਨਾ ਲੈਣੀ, ਚੁਰਾ ਕੇ ਨਾ ਖੋਹ ਕੇ, ਨਾ ਠਗੀ ਕਰ ਕੇ। ਜੇ ਡਿਗੀ ਪਈ ਬੀ ਲਭੇ ਤਾ ਜਿਸਦੀ ਹੋਵੇ ਉਸਨੂੰ ਦੇ ਦੇਣੀ। ਕਰਿਜਾ ਲੈ ਕੇ ਨਾ ਦੇਣਾ ਏਹੁ ਚੋਰੀ ਧਾੜੇ ਤੇ ਬੀ ਬਡਾ ਪਾਪ ਹੈ।
- ਪ੍ਰਮੇਸਰ ਖਿਮਾ ਧੀਰਜ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਸਦਾ ਅੰਗ ਸੰਗ ਹੈ ਜੀ।
- ਹੋਰ ਖਾਲਸਾ ਜੀ ਜੇ ਸਰਬੰਧੀ ਸਰੀਰ ਛੋਡ ਜਾਇ ਤਾ ਉਸ ਦੇ ਪਿਛੇ ਰੋਣਾ ਪਿਟਣਾ ਨਹੀ।
- ਮਨਮਤਿ ਏਸ ਦਾ ਨਾਉ ਹੈ ਜੋ ਬਾਣੀ ਪੜੀ ਪਰ ਬਾਣੀ ਦਾ ਆਖਿਆ ਨਾ ਕੀਤਾ।

ਇਸਤਰੀਆਂ ਦੇ ਮੁਕਤੀ ਦਾਤਾ

1 ਜੂਨ 1863ਈ: ਪਿੰਡ ਸਿਆੜ੍ਹ (ਲੁਧਿਆਣਾ-ਪੰਜਾਬ) ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਪਹਿਲੀ ਵੇਰ ਬੀਬੀਆਂ ਨੂੰ ਖੰਡੇ-ਬਾਟੇ ਦੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੀ ਦਾਤ ਬਖਸ਼ੀ। ਪਹਿਲੇ ਦਿਨ 25 ਬੀਬੀਆਂ ਨੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਿਆ।

ਸੱਚੀ ਗੱਲ ਤਾਂ ਇਹ ਹੈ ਭਾਰਤ ਵਰਸ਼ ਦੀ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਦੀ ਤਵਾਰੀਖ ਵਿੱਚ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕੋਈ ਵੀ ਇਤਿਹਾਸਿਕ ਹਸਤੀ ਅਜੇਹੀ ਨਹੀਂ ਹੋਈ,ਜਿਸਨੇ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਮਨੋਰਥ ਦਾ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਇਤਨਾ ਹਮਾਗੀਰ ਤੇ ਉੱਚਾ ਰਖਿਆ ਹੋਵੇ,ਜਿਸ ਦਾ ਮੰਤਵ ਕਿ ਜਾਤੀ ਤੇ ਜਨਤਾ ਦੇ ਆਤਮਕ ਤੌਰ ਤੇ,ਰਾਜਸੀ ਤੌਰ ਤੇ ਸਾਰੇ ਭਰਮਾਂ ਤੇ ਬੰਧਨਾਂ ਨੂੰ ਤੋੜ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਉੱਨਤੀ ਦੀ ਸਿਖਰ ਉਤੇ ਲੈ ਜਾਣਾ ਹੋਵੇ।ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਤੋਂ ਪਿਛੋਂ ਇਸ ਕਿਸਮ ਦੀ ਦਲੇਰ ਆਤਮਾ ਵਾਲਾ ਪੁਰਖ ਭਾਰਤ ਵਰਸ਼ ਵਿਚ ਬਾਬਾ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਹੀ ਹੋਇਆ ਹੈ।ਇਸ ਲਈ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਦੇ ਮਨ ਉਤੇ ਬਾਬਾ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਦੇ ਰੂਪ ਦਾ ਇਉਂ ਝਲਕਾਰਾ ਪੈਣਾ ਕਿ ਉਹ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਬਿੰਬ ਜਾਂ ਅਕਸ ਹੀ ਸਮਝਣ,ਇਕ ਕੁਦਰਤੀ ਜਿਹੀ ਗੱਲ ਹੈ।

ਗੁਰੂ,ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਜਗਤ ਨੂੰ ਰੌਸ਼ਨੀ ਦਿਖਾਣ ਤੇ ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਰਹਿਨੁਮਾਈ ਕਰਨ ਆਏ ਸਨ,ਭਾਵ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ,ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ,ਦਸ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ,ਉਹਨਾਂ ਗੁਰੂਆਂ ਦੀ ਆਤਮਕ ਸੱਤਾ ਫਿਰ ਮੁੜ ਕੇ ਭੈਣੀ ਪਿੰਡ ਵਿੱਚ ਚਮਕ ਉੱਠੀ ਸੀ।

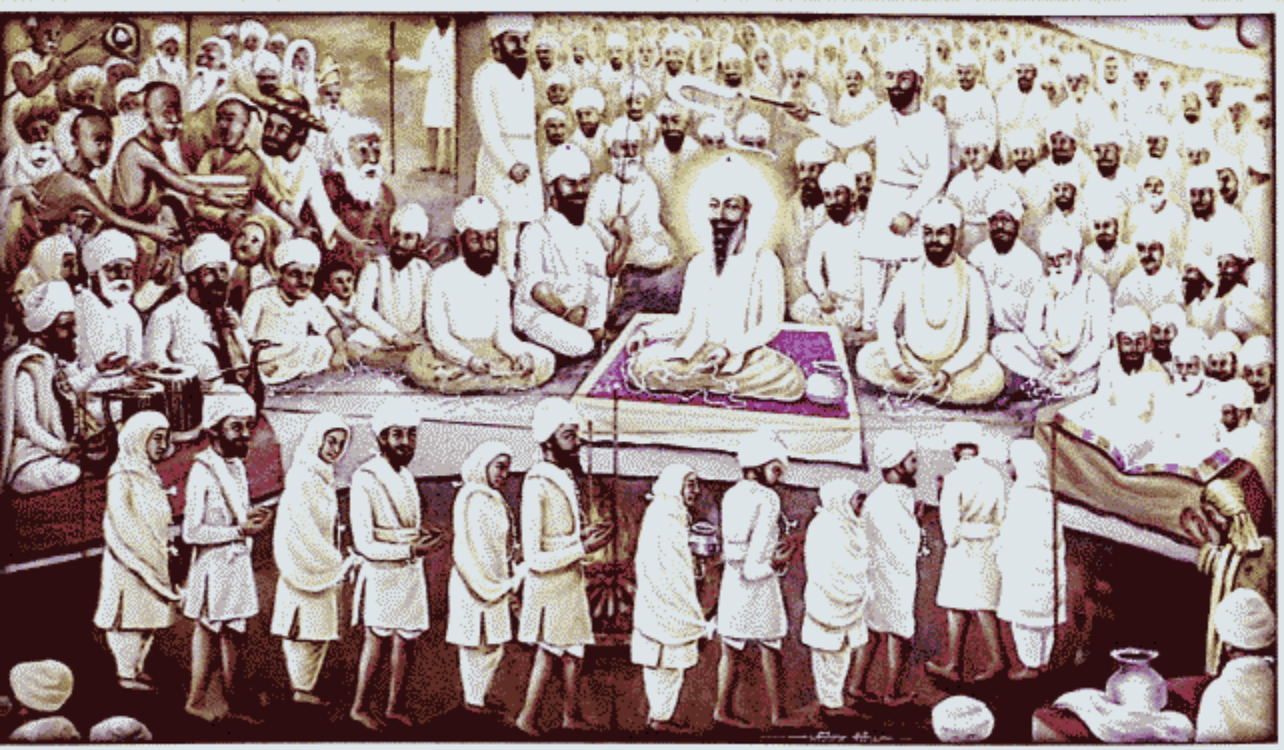
ਬਾਬਾ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਦਾ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਕੀ ਸੀ?ਉਸ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਭਰਮ ਭੁਲੇਖਾ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਜਾਨਣ ਸੁਨਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਮਨਾਂ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਜਾਂਦਾ।ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਇਹ ਸੀ:

1.ਲੋਕ ਆਪਣੇ ਸਰੀਰ ਤੇ ਆਪਣੀ ਰਹਿਣੀ ਬਹਿਣੀ ਨੂੰ ਸਵੱਛ ਤੇ ਸਾਫ ਰੱਖਣ। 2.ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਮਨ ਭਰਮਾਂ ਭੁਲੇਖਿਆਂ ਤੇ ਵਹਿਮਾਂ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲ ਕੇ ਨਰੋਏ ਹੋ ਜਾਣ। 3.ਸਮਾਜਿਕ ਤੌਰ ਤੇ ਇਸਤ੍ਰੀ ਤੇ ਮਰਦ ਬਰਾਬਰ ਦੇ ਮੰਨੇ ਜਾਣ ਤੇ ਸਰਬ ਸਾਂਝੇ ਵਿਦਿਆ ਦੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਰਾਹੀਂ ਉੱਨਤੀ ਕਰਨ। 4.ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਆਤਮਾ ਧਾਰਮਿਕ ਤੌਰ ਉਤੇ ਸੁਰਜੀਤ ਤੇ ਤਕੜੀ ਹੋਵੇ। 5.ਦੇਸ਼ ਤੇ ਜਨਤਾ,ਬਦੇਸ਼ੀਆਂ ਤੇ ਰਾਜੇ ਰਾਣਿਆਂ ਦੀ ਪ੍ਰਾਧੀਨਤਾ ਤੋਂ ਸੁਤੰਤਰ ਹੋ ਕੇ,ਆਪਣਾ ਰਾਜ ਆਪ ਕਰਨ।

"ਸਿੱਖ ਗੁਰੂਆਂ,ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਤੇ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਪਿੱਛੋਂ,ਬਾਬਾ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਵਿੱਚ ਇਕ ਬੜੇ ਮਹਾਨ ਸੁਧਾਰਕ ਅਤੇ ਰਾਹਨੁਮਾ ਹੋਏ ਹਨ।ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਮਰਦ ਤੇ ਇਸਤਰੀ ਦੀ ਪੂਰਨ ਤੇ ਮੁਕੰਮਲ ਬਰਾਬਰੀ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕੀਤਾ ਤੇ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਵਿੱਚ ਸਫਲ ਹੋਏ।ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਦੇਸ਼ ਤੇ ਜਾਤੀ ਲਈ ਜੋ ਮਹਾਨ ਕੰਮ ਕੀਤੇ ਹਨ,ਜੇ ਉਹ ਛੱਡ ਭੀ ਦੇਈਏ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਇੱਕ ਇਹ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਿ ਇਸਤਰੀ ਤੇ ਮਰਦ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਬਰਾਬਰ ਦੇ ਹੱਕਦਾਰ ਹਨ,ਹੀ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸੰਸਾਰ ਭਰ ਦੇ ਸ਼ਿਰੋਮਣੀ ਸੁਧਾਰਕਾਂ ਦੀ ਸਫ ਵਿੱਚ ਖੜਾ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ।

'ਸਪਤ ਸ੍ਰਿੰਗ'
(ਸਿਰਦਾਰ ਕਪੂਰ ਸਿੰਘ ਆਈ.ਸੀ.ਐਸ.)

3 ਜੂਨ 1863 ਈ: ਪਿੰਡ ਖੋਟੇ (ਮੋਗਾ-ਪੰਜਾਬ) ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ
ਛੇ ਅਨੰਦ ਕਾਰਜ ਕਰਕੇ ਗੁਰਮਤਿ ਅਨੰਦ-ਮਰਿਯਾਦਾ ਆਰੰਭ ਕੀਤੀ।

"ਛੇ ਅਨੰਦ ਪੜ੍ਹਾਏ ਏਕ ਅਨੰਦ ਪੜ੍ਹਾਇਆ ਤਰਖਾਣ ਸਿੰਘ ਕੀ ਲੜਕੀ ਅਰੋੜਿਆਂ ਸਿੰਘਾਂ ਕਾ ਲੜਕਾ।ਦੀਨ ਦਿਆਲ ਜੀ ਬਚਨ ਕੀਤਾ, ਪਹਿਲੇ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਘਰ ਸੇ ਰੀਤ ਤੋਰੀ ਹੈ।ਸਰਬ ਖਾਲਸੇ ਕੋ ਕਰਨੀ ਪਏਗੀ।ਕਈਆਂ ਸਿੰਘਾਂ ਨੇ ਅਰਜਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਕਿ ਸਾਡੀਆਂ ਲੜਕੀਆਂ ਕੇ ਅਨੰਦ ਆਪ ਕੇ ਹਜ਼ੂਰ ਪੜ੍ਹੇ ਜਾਵਨ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹਾਂ।ਖੋਟੀਂ ਸਾਰੇ ਪਿੰਡ ਮੇਂ ਇਹ ਬਾਤਾਂ ਹੋਵਨ ਅਨੰਦ ਕੀਆਂ ਕਿ ਨਵੀਂ ਰੀਤ ਤੋਰੀ ਹੈ ਅਤੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ਕੋ ਮੰਨਣਾ ਭੀ ਛੋੜ ਦੀਆ ਹੈ।ਦੇਖੋ ਕੈਸਾ ਅਚਰਜ ਪੰਥ ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ ਹੈ।

(ਸਤਿਗੁਰੂ ਬਿਲਾਸ-1,ਭਾਈ ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਬਾਹੋਵਾਲ)

ਮਰਣੇ ਔ ਪਰਣੇ ਪੈਂ ਬਿੱਪਰੈਂ ਬੁਲਾਵੈਂ ਨਾਂਹਿ,
ਆਨੰਦ ਪਢਾਵੈਂ ਰੀਤਿ ਗੁਰੂ ਘਰ ਕੀ ਲਭੀ।
ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਹੀ ਕੋ ਸਤਿਗੁਰ ਅਵਤਾਰ ਪੀਰ ਜਾਨੈ,
ਜੋ ਬਖਾਨੈਂ ਵਹਿ ਸੋਊ ਮਾਨ ਹੈਂ ਸਭੀ।

ਪੰਥ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਗਿਆਨੀ ਗਿਆਨ ਸਿੰਘ

ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਕੂਕੇ ਪਹਿਲੇ ਅਨੰਦ ਸੁ ਛੰਦ ਪੜਾਏ ਸਹਿਲੇ,
ਤਿਨ ਕੋ ਦੇਖ ਔਰ ਸਿੱਖ ਘਣੇ, ਲਗੇ ਅਨੰਦ ਪੜਾਵਨ ਤਨੇ,

-ਭੁਪਿੰਦਰਾ ਨੰਦ -ਗਿਆਨੀ ਗਿਆਨ ਸਿੰਘ

ਪੂਰੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪੰਥ ਨੂੰ ਹੁਕਮ ਦਿੰਦੇ
ਬੁੱਢੀ ਬਾਲੀ ਨੂੰ ਕਹਿਣ ਪੁਕਾਰ ਬੀਬੀ।
ਨਾਮ,ਦਾਨ,ਇਸ਼ਨਾਨ ਸਣ ਕੇਸ਼ ਕਰਨਾ
ਖੋਲ੍ਹ ਗੁੱਤ,ਜੂੜਾ ਸਿਰ ਧਾਰ ਬੀਬੀ।
ਡੋਰੀ,ਖਮ੍ਹਣੀ,ਸੁੱਟ ਪਰਾਂਦੀਆਂ ਨੂੰ
ਰੱਖੀਂ ਪਾਸ ਤੂੰ ਪੰਜ ਕਕਾਰ ਬੀਬੀ।
ਲੋਰੀ ਦੇਣੀ ਹੈ ਦੇਸ਼ ਆਜ਼ਾਦ ਕਰਨਾ
ਕਰਨਾ ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਸਦਾ ਪਿਆਰ ਬੀਬੀ।
ਕਾਲਾ ਸਿੰਘ ਮੈਂ ਵੇਖਿਆ ਹੁਕਮਨਾਮਾ
ਤਾਂ ਹੀ ਲਿਖਿਆ ਕਲਮ ਪਸਾਰ ਬੀਬੀ।

(ਕਵੀ ਬਾਬਾ ਕਾਲਾ ਸਿੰਘ "ਸਿੰਘਾਂ ਨਾਮਧਾਰੀਆਂ ਦਾ")

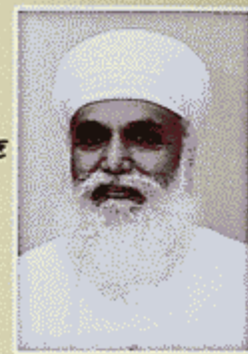
ਗੁਰਮਤਿ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਸਤਿਜੁਗੀ ਰੀਤਾਂ ਵੀ ਪ੍ਰਚੱਲਿਤ ਹਨ।ਆਨੰਦ ਸਮੇਂ ਵੇਦੀ ਗੱਡਣੀ,ਹਵਨ ਕਰਨਾ,ਵਰ ਵਧੂ ਨੂੰ ਅੱਗ ਦੇ ਦੁਆਲੇ ਘੁਮਾਉਣਾਂ ਆਦਿ।ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਨਾਮਧਾਰੀਏ ਵਿਆਹ ਸ਼ਾਦੀਆਂ ਬੜੇ ਸਾਦੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਕਰਦੇ ਹਨ,ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਖਰਚ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ।ਸੋਧ ਦਾ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਛਕਦੇ ਹਨ ਤੇ ਦਾਰੂ ਮਾਸ ਤੋਂ ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਪ੍ਰਹੇਜ ਰੱਖਦੇ ਹਨ।ਇਸੇ ਮਰਿਯਾਦਾ ਦੀ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕਤਾ ਨੂੰ ਅਧਾਰ ਬਣਾ ਕੇ 22 ਅਕਤੂਬਰ 1909 ਨੂੰ ਅਨੰਦ ਮੈਰਿਜ ਐਕਟ ਪਾਸ ਹੋਇਆ"।

ਪੰਜਾਬ ਦੀਆਂ ਲਹਿਰਾਂ ਐਡੀਸ਼ਨ-1,ਪੰਨਾ-144 ਸ. ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਅਸ਼ੋਕ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਇਤਿਹਾਸਕਾਰ

3 ਜੂਨ 1963ਈ: ਪਿੰਡ ਖੋਟੇ (ਮੋਗਾ) ਅਨੰਦ ਮਰਿਯਾਦਾ ਸ਼ਤਾਬਦੀ,
ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿੱਚ 151 ਜੋੜਿਆਂ ਦੇ ਸਾਮੂਹਿਕ ਅਨੰਦ ਕਾਰਜ।

ਪ੍ਰਵਚਨ
ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਉਦੇ ਸਿੰਘ ਜੀ

ਖਾਲਸਾ ਪੰਥ ਦੀ ਸਿਰਜਨਾ ਸਤਿਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਜੋ ਸਰੂਪ ਅਸੀਂ ਦੇਖ ਰਹੇ ਹਾਂ ਉਹ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਦੇਣ ਹੈ।ਉਹਨਾਂ ਇਹ ਦ੍ਰਿੜਾਇਆ ਕਿ ਤੁਹਾਨੂੰ ਗੁਰਬਾਣੀ ਅਤੇ ਨਾਮ ਦਿੱਤਾ ਹੈ,ਉਹ ਸਭ ਤੋਂ ਉੱਤੇ ਹੈ।

ਉਹ ਇਕ ਸਮਾਂ ਸੀ ਵਿਆਹ ਏਨੇ ਮਹਿੰਗੇ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਸਨ,ਇਹ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਕਿ ਕੁੜੀਆਂ ਵਿਆਹੁਣ ਨਾਲੋਂ ਗਲਾ ਘੁੱਟ ਦੇਣਾ ਚੰਗਾ ਹੈ।ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੀ ਲੋੜ ਨੂੰ ਸਮਝਦਿਆਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਇਹ ਅਨੰਦ ਕਾਰਜ ਦੀ ਰੀਤ 1863 ਈ: ਨੂੰ ਪਿੰਡ ਖੋਟੇ ਤੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ ਜਿਹੜੀ ਅੱਜ ਤੱਕ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਚੱਲ ਰਹੀ ਹੈ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਚਲਾਈ ਹੋਈ ਰੀਤ ਨੂੰ ਜੋ ਅਸੀਂ ਵੇਖਿਆ ਹੈ,ਉਸਨੂੰ ਦ੍ਰਿੜ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਸੱਚੇਪਾਤਸ਼ਾਹ ਜੀ ਨੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਾਇਆ ਹੈ ਕਿ ਇੱਕ-ਇੱਕ ਬੱਚੇ ਤੋਂ ਪ੍ਰਣ ਲਿਆ ਕਿ ਮੈਂ ਦਾਜ ਨਹੀਂ ਲਵਾਂਗਾ,ਪਾਰਟੀ ਨਹੀਂ ਕਰਾਂਗਾ,ਕੋਈ ਹੋਰ ਰਸਮ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕਰਾਂਗਾ।ਇਹ ਸੱਚੇਪਾਤਸ਼ਾਹ ਸਾਡੇ ਭਲੇ ਵਾਸਤੇ ਕਰਦੇ ਨੇਂ।

ਸਾਨੂੰ ਨਾਮਧਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਇਹ ਗਰਵ ਹੈ,ਸਾਡਾ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿੱਚ ਇਸ ਕਰਕੇ ਸਤਿਕਾਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡੇ ਅਨੰਦ ਕਾਰਜ ਬਹੁਤ ਸਾਦੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।ਮੇਰੀ ਇਹ ਅਰਜ਼ ਬੇਨਤੀ ਹੈ ਕਿ ਨੌਜਵਾਨ ਅੱਗੇ ਲੱਗਣ,ਅਸੀਂ ਇਹ ਪ੍ਰਣ ਕਰੀਏ ਸਾਡੇ ਅਨੰਦ ਕਾਰਜ ਸਾਦੇ ਹੋਣਗੇ, ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਹੁਕਮ ਮੁਤਾਬਿਕ ਹੋਣਗੇ।ਕੋਈ ਲੈਣ-ਦੇਣ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ।ਸੱਚੇਪਾਤਸ਼ਾਹ ਕਿਰਪਾ ਕਰਨ,ਅਸੀਂ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿੱਚ ਅਰਦਾਸ ਕਰੀਏ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਰਜ਼ਾ ਸੀ ਅਸੀਂ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਚੱਲ ਸਕੀਏ।

(ਇਸਤਰੀ ਉਪਕਾਰਾਂ ਦੀ 150ਵੀਂ ਵਰ੍ਹੇ ਗੰਢ ਤੇ- 31 ਮਾਰਚ,2013 ਹੋਲਾ ਮਹੱਲਾ,ਸ੍ਰੀ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ)

ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ੀ ਵਪਾਰ ਦਾ ਬਾਈਕਾਟ

ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ੀ ਅਦਾਲਤਾਂ ਦਾ ਬਾਈਕਾਟ

ਨਾ-ਮਿਲਵਰਤਨ ਅਤੇ ਸਵਦੇਸ਼ੀ ਲਹਿਰ ਦੇ ਮੋਢੀ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ

ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ੀ ਰੇਲ ਦਾ ਬਾਈਕਾਟ

ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ੀ ਡਾਕ ਅਤੇ ਤਾਰ ਦਾ ਬਾਈਕਾਟ

ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ੀ ਸਕੂਲਾਂ ਦਾ ਬਾਈਕਾਟ

ਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸੁਤੰਤਰਤਾ ਕੋ ਭੀ ਧਰਮ ਕਾ ਅੰਗ ਸਮਝਤੇ ਥੇ।ਹਮਾਰੇ ਦੇਸ਼ ਮੇਂ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਜੋ ਅਸਿਹਯੋਗ ਇਤਨੇ ਜ਼ੋਰ ਸੇ ਚਲਾਇਆ ਹੈ ਉਸ ਕਾ ਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਪ੍ਰਾਯ ਪਚਾਸ ਵਰਸ਼ ਪੂਰਵ ਹੀ ਨਾਮਧਾਰੀਓਂ ਮੇਂ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕੀਆ ਥਾ।ਉਨ ਕੇ ਸਿਧਾਂਤੋਂ ਮੇਂ ਪਾਂਚ ਚੀਜ਼ੇਂ ਥੀਂ-

(1) ਸਰਕਾਰੀ ਨੌਕਰੀ ਕਾ ਬਹਿਸ਼ਕਾਰ। (2) ਸਰਕਾਰੀ ਅਦਾਲਤੋਂ ਕਾ ਬਹਿਸ਼ਕਾਰ। (3)ਸਰਕਾਰੀ ਸਕੂਲੋਂ ਕਾ ਬਹਿਸ਼ਕਾਰ (4) ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਵਸਤਰੋਂ ਕਾ ਬਹਿਸ਼ਕਾਰ (5) ਐਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਮਾਨਨੇ ਸੇ ਇਨਕਾਰ ਜੋ ਅਪਨੀ ਆਤਮਾ ਕੇ ਵਿਰੁੱਧ ਹੈ।

(-ਡਾ:ਰਾਜਿੰਦਰ ਪ੍ਰਸਾਦ {ਭਾਰਤ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ} ਦੇ 1935 ਈ. 'ਚ ਲਿਖੇ ਲੇਖ ਚੋਂ)

ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਨਾ-ਮਿਲਵਰਤਨ ਅਤੇ ਦੇਸ਼ ਲਈ ਕੁਰਬਾਨੀ ਦੀ ਲਹਿਰ ਚਲਾ ਕੇ ਦੇਸ਼ ਭਗਤਾਂ ਨੂੰ ਜੋ ਰਾਹ ਦਿਖਲਾਇਆ ਹੈ,ਜੇ ਸਾਰਾ ਦੇਸ਼ ਉਸ ਨੂੰ ਸਮਝ ਲਵੇ ਤਾਂ ਥੋੜੇ ਦਿਨਾਂ ਵਿੱਚ ਹੀ ਆਪਣੀ ਗਿਣਤੀ ਅਜ਼ਾਦ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਕਰਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।...... ਆਪ ਨੇ ਆਪਣੀ ਮਾਤਰ ਭੂਮੀ ਨੂੰ ਸੁਤੰਤਰਤਾ ਦਿਵਾਣ ਲਈ ਅੱਜ ਤੋਂ ਪੌਣੀਂ ਸਦੀ ਪਹਿਲਾਂ ਜੋ ਮਹਾਨ ਗੌਰਵਸ਼ਾਲੀ ਪ੍ਰੀਸ਼ਰਮ ਕੀਤਾ ਉਸਤੋਂ ਕੋਈ ਵੀ ਹਿੰਦੋਸਤਾਨੀ ਇਨਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ। -

ਪੰ ਜਵਾਹਰ ਲਾਲ ਨਹਿਰੂ-1939 ਈ:

ਸਭ ਅਪਨੇ ਹੈਂ ਹਮ ਸਭਕੇ ਹੈਂ' ਕਿਤਨਾ ਬੜਾ ਅਹਿਸਾਨ ਹੈ ਸਿੱਖ ਗੁਰੂਓਂ ਕਾ ਇਸ ਦੇਸ਼ ਔਰ ਦੁਨੀਆਂ ਕੇ ਉਪਰ।ਮੈਂ ਤੋ ਅਪਨੇ ਆਪ ਕੋ ਕੇਸਾਧਾਰੀ ਨਾ ਸਹੀ,ਸਹਿਜਧਾਰੀ ਸਹੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਕੇ ਚੇਲੋਂ ਮੇਂ ਮਾਨਤਾ ਹੂੰ।ਮੈਂ ਤੋ ਅਪਨੇ ਆਪ ਕੋ ਸਿੱਖ ਮਾਨਤਾ ਹੂੰ,ਸਹਿਜਧਾਰੀ।ਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਮੇਰੇ ਦਾਦਾ ਗੁਰੂ ਹੈਂ ਕਿਉਂਕਿ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਮੇਰੇ ਗੁਰੂ ਹੈਂ ਔਰ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਕੇ ਗੁਰੂ,ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਹੈਂ।ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਨਾਨ-ਵਾਇਲੈਂਸ ਕਾ ਆਈਡੀਆ ਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਸੇ ਹੀ ਲੀਆ ਥਾ।

(ਪੰ. ਸੁੰਦਰ ਲਾਲ, ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਸੁਤੰਤਰਤਾ ਸੰਗਰਾਮੀ ਤੇ ਇਤਿਹਾਸਕਾਰ)

ਉਹਨਾਂ (ਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ) ਉਸ ਵੇਲੇ ਨਾ-ਮਿਲਵਰਤਨ ਲਹਿਰ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ ਜੋ 1920 ਵਿੱਚ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਨੇ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਨਾ-ਮਿਲਵਰਤਨ ਲਹਿਰ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਦੀ ਨਾ-ਮਿਲਵਰਤਨ ਨਾਲੋਂ ਕਈ ਗੱਲਾਂ ਵਿੱਚ ਵੱਧ ਕੇ ਸੀ। ਅਦਾਲਤਾਂ ਦਾ ਬਾਈਕਾਟ,ਆਪਣੀਆਂ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਦੀ ਕਾਇਮੀ,ਸਰਕਾਰੀ ਤਾਲੀਮ ਦਾ ਬਾਈਕਾਟ,ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਬਾਈਕਾਟ ਨਾਲ ਰੇਲ,ਤਾਰ ਤੇ ਡਾਕ ਦੇ ਬਾਈਕਾਟ ਦਾ ਵੀ ਪੂਰਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕੀਤਾ। ਉਸ ਵੇਲੇ ਦੇਸ਼ ਇੰਨਾਂ ਸਾਹ-ਸਤਹੀਣ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬਾਈਕਾਟ ਦੀ ਗੱਲ ਸੋਚੀ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦੀ ਸੀ।

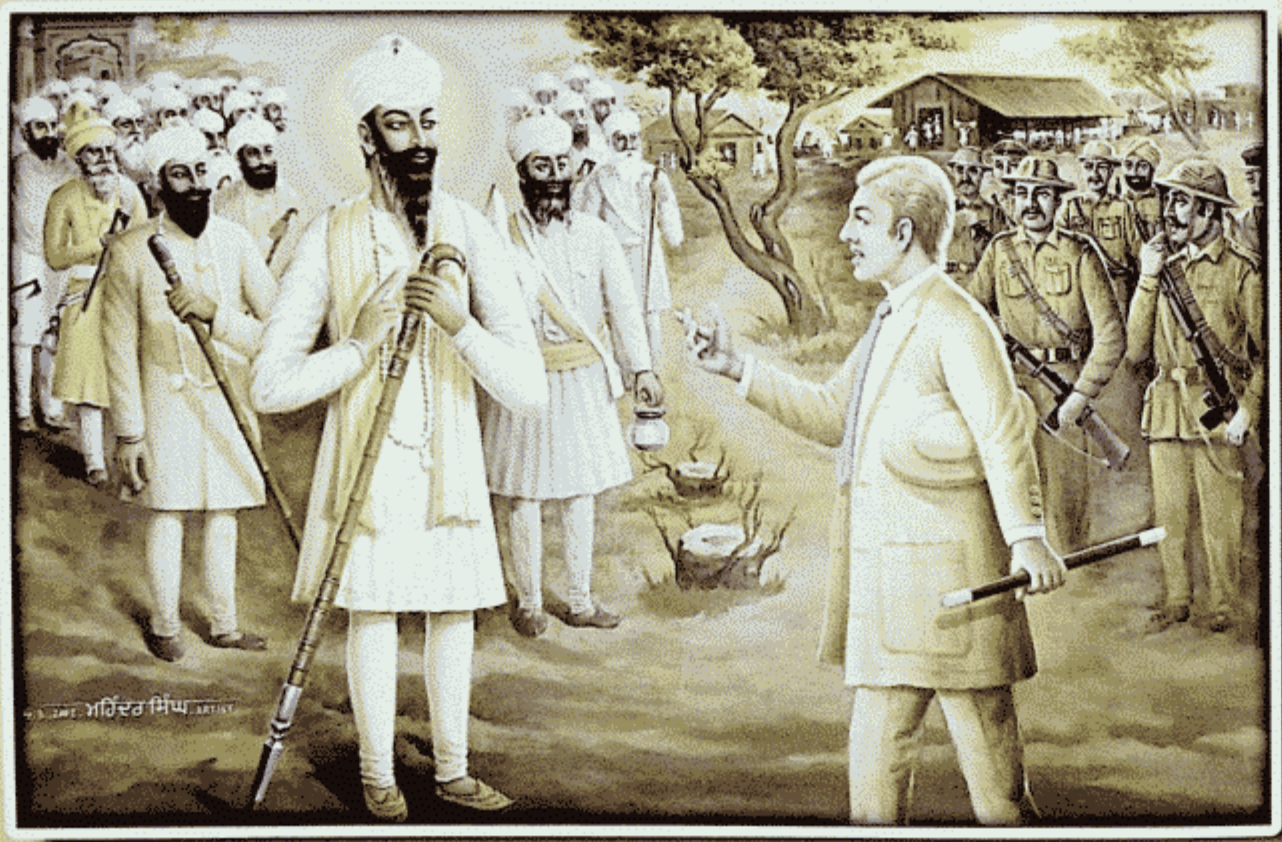
ਸ਼ਹੀਦ ਭਗਤ ਸਿੰਘ ਦੇ ਲੇਖ 'ਮਹਾਨ ਕੂਕਾ ਲਹਿਰ' ਵਿੱਚੋਂ

ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦੀ ਗੁਲਾਮੀ ਤੋਂ ਮੁਕਤੀ ਪਾਉਣ ਲਈ ਜਥੇਬੰਦੀ ਵੀ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਨਾਮਧਾਰੀਆਂ ਦੇ ਦਿਲਾਂ ਵਿੱਚ ਸਵਰਾਜ ਦਾ ਮਾਦਾ ਵੀ ਭਰਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ। ਆਪ ਇੱਕ ਉੱਚੇ ਸਿਆਸਤਦਾਨ ਵੀ ਸਨ। ਸੱਚ ਤਾਂ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਸਾਮਰਾਜ ਦੀ ਗੁਲਾਮੀ ਨਾਲ ਜੋ ਨਫਰਤ ਸੀ,ਉਹ ਨਾਮਧਾਰੀ ਮੂਵਮੈਂਟ ਤੋਂ ਵਿਰਸੇ ਵਿੱਚ ਮਿਲੀ ਸੀ, ਅਤੇ 1907 ਦੀ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਐਜੀਟੇਸ਼ਨ ਨੇ ਏਸ ਨੂੰ ਹੋਰ ਮਜਬੂਤ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਨਾਮਧਾਰੀਆਂ ਨੇ ਹੀ ਨਾ-ਮਿਲਵਰਤਨ,ਸਵਦੇਸ਼ੀ,ਅਹਿੰਸਾ ਅਤੇ ਸਿਵਲ ਨਾ ਫੁਰਮਾਨੀ ਆਦਿ ਦਾ ਆਰੰਭ ਕੀਤਾ।

-ਬਾਬਾ ਸੋਹਨ ਸਿੰਘ ਭਕਨਾ

ਅਪਨੀ ਪਸਲੀਓਂ ਕੋ ਜਲਾ ਕਰ ਕੂਕੋਂ ਨੇ ਉਸ ਸ਼ਮ੍ਹਾ ਕੋ ਰੌਸ਼ਨ ਕੀਆ ਜਿਸ ਸੇ ਸ਼ਾਂਤੀ,ਸਵਤੰਤਰਤਾ,ਲੋਕਤੰਤਰ ਤਥਾ ਏਕਤਾ ਕੋ ਅਲੌਕਿਕ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੂਆ।

(ਮਹਾਂ ਕਵੀ ਰਵਿੰਦਰ ਨਾਥ ਟੈਗੋਰ)

ਲਾਈ ਅਸਾਂ ਜੋ ਚਿਣਗ ਅਜ਼ਾਦੀ, ਲਟ-ਲਟ ਬਲੇ ਜਵਾਲਾ॥
ਓੜਕ ਸਾਰਾ ਦੇਸ਼ ਉਠੇਗਾ, ਵੇਖ ਅਸਾਡਾ ਚਾਲਾ॥

ਸੰਪੂਰਨ ਸੁਤੰਤਰਤਾ ਦਾ ਸੰਕਲਪ

ਜੂਨ 1863ਈ: ਵਿਚ ਅੰਗ੍ਰੇਜ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਨਜ਼ਰਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਪੰਜ ਸੂਬੇ ਥਾਪੇ , ਉਹ ਵੀ ਜੂਹ-ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤੇ, ਫੇਰ ਸਤਾਰਾਂ ਹੋਰ ਥਾਪੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਵੀ ਪਾਬੰਦੀ ਲਾ ਦਿੱਤੀ ਤਾਂ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਅੰਬਾਲਾ ਨੇ ਆ ਕੇ ਵਿਅੰਗ ਕੀਤਾ - "ਬਾਬਾ ਸਾਹਿਬ, ਅਬ ਕਿਆ ਕਰੋਗੇ"। ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਮਸਤਾਨਾ ਅੰਦਾਜ਼ 'ਚ ਫੁਰਮਾਇਆ - "ਜਾਹ ਓਏ ਬਿੱਲਿਆ, ਮੈਂ ਘਰ ਘਰ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਕਰ ਦਿਆਂਗਾ"।

"(ਗੁਰੂ) ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਕੇਵਲ ਸੰਤ-ਸੁਭਾਅ ਫਕੀਰ ਅਖਵਾਉਣ ਦਾ ਕੋਈ ਬਹਾਨਾ ਨਹੀਂ।ਉਹ ਅੱਧੀ ਦਰਜਨ ਘੋੜ-ਸਵਾਰਾਂ ਅਤੇ ਵੀਹਾਂ ਪੈਦਲ ਪੈਰੋਕਾਰਾਂ ਨਾਲ ਆਉਂਦਾ ਹੈ।ਉਹ ਤੁਹਾਡੇ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਰਾਜਕੁਮਾਰ ਵਾਂਗ ਦਰਬਾਰੀਆਂ ਨਾਲ ਘਿਰਿਆ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ।ਉਸਨੇ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਸਾਥੀਆਂ ਨੇ ਸਲੀਕੇਦਾਰ ਸਫੈਦ ਕਪੜੇ ਹੁੰਦੀ ਹਨ।"

(-ਜੇ.ਡਬਲਯੂ.ਮੈਕਨਬ 04-11-1871)'

"ਇਹਨਾਂ (ਕੂਕਿਆਂ) ਦੀ ਹੋਂਦ ਅਤੇ ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਹੋ ਰਿਹਾ ਵਾਧਾ ਅਤੇ ਆਪਸੀ ਤਾਲਮੇਲ ਕਦੇ ਵੀ,ਹੁਣ ਜਾਂ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ,ਗੜਬੜ ਪੈਦਾ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ।ਆਪਸੀ ਸਹਿਯੋਗ ਅਤੇ ਸਹਿਚਾਰ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਕਾਰਨ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਆਗੂ ਕਦੇ ਵੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਵੱਡੇ ਫਤੂਰ ਲਈ ਵਰਤ ਸਕਦਾ ਹੈ।ਮੇਰਾ ਇਹ ਨਿਸ਼ਚਾ ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ (ਕੂਕਿਆਂ) ਦਾ ਉਦੇਸ਼,ਕਿਸੇ ਵਕਤ,ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਨਾਲ ਯੁੱਧ ਕਰਨਾ ਹੈ।ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਇਹ ਗੱਲ ਚਿਤਾਵਨੀ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਲੈਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।"

(-ਕਰਨਲ ਆਰ.ਜੀ.ਟੇਲਰ,ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਅੰਬਾਲਾ ਦੀ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਰਿਪੋਰਟ 11-09-1866)

ਭਾਰਤ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੇ ਸੰਗਰਾਮ ਦੀ ਸਾਰੇ ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਸਰਕਾਰੀ ਪੱਧਰ ਤੇ ਜੇ ਪਬਲੀਸਿਟੀ ਵੀ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ,ਉਸ ਵਿੱਚ ਇਹ ਠੋਕ ਵਜਾ ਕੇ ਦੱਸਿਆ ਜਾਵੇ ਕਿ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੀ ਬੁਨਿਆਦ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ ਬਾਬਾ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸਨ।ਜਿਨਾਂ ਕਾਂਗਰਸ ਦੇ ਜਨਮ ਤੋਂ ਵੀ ਬਹੁਤ ਪਹਿਲਾਂ ਜ਼ਾਬਰ ਅੰਗਰੇਜ ਨਾਲ ਲੋਹਾ ਲਿਆ।ਸ਼ਾਂਤਮਈ ਦੀ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਜੰਗ ਲੜੀ।ਅੰਗਰੇਜ਼ ਵਿਰੁੱਧ ਨਾ-ਮਿਲਵਰਤਨ ਦੀ ਲਹਿਰ ਚਲਾਈ।ਸਰਕਾਰੀ ਡਾਕਖਾਨਿਆਂ ਦਾ,ਕਾਰਖਾਨਿਆਂ ਦਾ ,ਰੇਲਾਂ ਦਾ ਅਤੇ ਹੋਰ ਸਰਕਾਰੀ ਦਫਤਰਾਂ ਦਾ ਬਾਈਕਾਟ ਕੀਤਾ।ਸੁਦੇਸ਼ੀ ਲਹਿਰ ਦੇ ਵੀ ਬਾਨੀ ਬਾਬਾ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਹੀ ਸਨ ਜੋ ਜਲਾਵਤਨ ਕੀਤੇ ਗਏ ਪਹਿਲੇ ਸਿਆਸੀ ਆਗੂ ਸਨ।ਜੇ ਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਤੰਗ ਨਜ਼ਰੀਆ ਨਾ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਅੱਜ ਆਪ "ਫਾਦਰ ਆਫ ਨੇਸ਼ਨ" ਕਰਕੇ ਪੂਜੇ ਜਾਂਦੇ।

(ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਗਜ਼ਟ,ਜੂਨ 1972 ਈਸਵੀ)

ਸ਼ਾਂਤੀ ਅਤੇ ਕਰਾਂਤੀ, ਸਤਿਗੁਰ ਦੋਵੇਂ ਪਾਠ ਪੜ੍ਹਾਏ॥
ਹੋਰ ਯਤਨ ਜਦ ਰਹਿਣ ਅਧੂਰੇ, ਸ਼ਸਤ੍ਰ ਸਿੰਘ ਉਠਾਏ॥

ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਹੁਕਮ ਨਾਲ ਸ੍ਰ: ਹੀਰਾ ਸਿੰਘ ਸਢੌਰਾ ਦੀ ਸਰਪ੍ਰਸਤੀ ਹੇਠ ਰਿਆਸਤ ਕਸ਼ਮੀਰ ਵਿੱਚ 1869ਈ: ਵਿੱਚ 'ਕੂਕਾ ਰੈਜ਼ੀਮੈਂਟ' ਸਥਾਪਿਤ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਏਸੇ ਬੀਜ ਦਾ ਵਿਸਥਾਰ ਰੂਪ ਸੀ "ਅਜ਼ਾਦ ਹਿੰਦ ਫੌਜ"।

"ਕੂਕਿਆਂ ਦਾ ਪੰਥ ਨਿਰਾਲਾ।
ਹੱਥਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਗੜਵੇ ਰੱਖਦੇ,ਗਲ ਵਿਚ ਉਨ ਦੀ ਮਾਲਾ।
ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦੀ ਈਨ ਨਾ ਮੰਨਦੇ,ਮੰਗਿਆਂ ਦੇਣ ਨਾ ਹਾਲਾ।
ਗਹਿਣਾ ਗੱਟਾ ਮੂਲ ਨਾਂ ਪਾਉਂਦੇ,ਸੁੱਚਾ ਰੱਖਦੇ ਚਾਲਾ।
ਰਾਜ ਫਰੰਗੀ ਦਾ,ਚੰਦ ਰੋਜ਼ ਦਾ ਚਾਲਾ।
(ਲੋਕ ਬੋਲੀ)

ਕੀਤਾ ਕੂਕਿਆਂ ਕੱਠ ਪੰਜਾਬ ਅੰਦਰ,
ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਭਾਈ ਮੋਹਰੀ ਆਣ ਹੋ ਗਏ।
ਬੰਦੋਬਸਤ ਸਾਰਾ ਉਹਨਾਂ ਠੀਕ ਕੀਤਾ
ਗਦਰ ਕਰਨ ਦੇ ਠੀਕ ਸਮਾਨ ਹੋ ਗਏ।
ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਭਾਈ ਜਲਾਵਤਨ ਕੀਤੇ
ਨਾਲ ਹੋਰ ਵੀ ਕਈ ਕੁਰਬਾਨ ਹੋ ਗਏ।
ਬੱਚੇ ਔਰਤਾਂ ਕਈ ਹਜ਼ਾਰ ਕੂਕੇ
ਖਾਤਰ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਲਹੂ ਲੁਹਾਣ ਹੋ ਗਏ।
(-ਗਦਰ ਦੀ ਗੂੰਜ ਭਾਗ 1 ਨੰਬਰ 21)

"ਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਕੇ ਫਹਰਾਏ ਹੁਏ ਆਜ਼ਾਦੀ ਕੇ ਪਰਚਮ ਕੇ ਨੀਚੇ ਨਾਮਧਾਰੀ ਕੂਕੋਂ ਨੇ ਜੋ ਕੁਰਬਾਨੀਆਂ ਕੀ ਹੈਂ ਉਨ ਪਰ ਦੇਸ਼ ਸਦਾ ਗੌਰਵ ਕਰੇਗਾ।ਅਬ ਫਿਰ ਭਾਰਤੀਓਂ ਕੇ ਦੇਸ਼-ਪ੍ਰੇਮ ਕੀ ਪਰੀਕਸ਼ਾ ਹੋਨੇ ਵਾਲੀ ਹੈ।ਪੌਣੀ ਸਦੀ ਸੇ ਅਹਿੰਸਾਤਮਕ ਅਸਹਿਯੋਗ ਅੰਦੋਲਨ ਕਾ ਅਨੁਭਵ ਰਖਨੇ ਵਾਲੇ ਨਾਮਧਾਰੀ ਵੀਰ ਕੂਕੋਂ ਸੇ ਯਹੀ ਆਸ਼ਾ ਹੈ ਕਿ ਸ੍ਵਤੰਤਰਤਾ ਕਾ ਝੰਡਾ ਉਠਾ ਕਰ ਆਗੇ-ਆਗੇ ਬੜ੍ਹਤੇ ਦਿਖਾਈ ਦੇਤੇ ਰਹੇਂਗੇ ਔਰ ਦੂਸਰੇ ਦੇਸ਼-ਵਾਸੀਓਂ ਕੋ ਭੀ ਬਲੀਦਾਨ ਕੇ ਲੀਏ ਉਤਸਾਹਿਤ ਕਰਤੇ ਰਹੇਂਗੇ।ਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਭਾਰਤ ਮੇਂ ਅਹਿੰਸਾਤਮਕ ਅਸਹਿਯੋਗ ਕੇ ਸਰਵਪ੍ਰਥਮ ਨੇਤਾ ਰਹੇ।"
(ਨੇਤਾ ਜੀ ਸੁਭਾਸ਼ ਚੰਦਰ ਬੋਸ)

"ਕਾਬੁਲ ਦੇ ਅਮੀਰ ਅਬਦੁਲ ਰਜ਼ਾਕ ਨੇ ਆਪਣੇ ਦੋ ਪੁੱਤਰ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਵਿਖੇ (ਗੁਰੂ) ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਵਾਸਤੇ ਭੇਜੇ...."ਇਹ ਜਾਨਣਾ ਦਿਲਚਸਪ ਗੱਲ ਹੋਵੇਗੀ ਕਿ ਇਕ ਪੇਂਡੂ ਤਰਖਾਣ ਦੀ ਪ੍ਰਸਿੱਧੀ ਏਨੀਂ ਦੂਰ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚ ਚੁੱਕੀ ਹੈ।

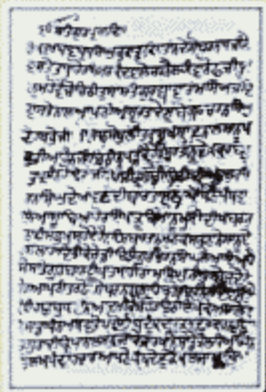
–ਕੈਪਟਨ ਜੇ. ਸੀ. ਪੀ. ਬੇਲੀ, 1868ਈ:

ਭਾਰਤ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਲਈ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਸੰਪਰਕ

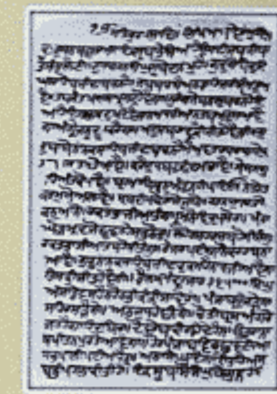
ਇਹ ਗੱਲ ਮੰਨਣੀ ਹੀ ਪਏਗੀ ਕਿ ਗੁਰਚਰਨ ਸਿੰਘ ਦੇ ਕੰਮ ਨੇ ਉਨ੍ਹੀਵੀਂ ਸਦੀ ਦੇ ਭਾਰਤ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਲਹਿਰ ਨੂੰ ਸੇਂਟਪੀਟਰਸ-ਬਰਗ ਤੋਂ ਬਰਮਾ ਤੱਕ ਫੈਲਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਅਤੇ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੀ ਲੜਾਈ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ, ਮੌਲਮੀਨ ਜੇਲ੍ਹ ਦੇ ਕਾਂਸਟੇਬਲ ਹਰਨਾਮ ਸਿੰਘ, ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਗੁਰੂ ਬੁੱਧ ਸਿੰਘ (ਸਤਿਗੁਰੂ ਹਰੀ ਸਿੰਘ), ਸਰਿਹਾਲੀ ਦੇ ਮੀਹਾਂ ਸਿੰਘ, ਸੰਤ ਸਿੰਘ, ਮਛੂਆ ਬਜ਼ਾਰ ਦੇ ਬਨਬਿਹਾਰੀ ਸਿੰਘ, ਚੱਕ ਪਿਰਾਣਾ ਦੇ ਗੁਰਚਰਨ ਸਿੰਘ, ਰੂਸੀ ਹਾਕਮ ਕਾਰਡਕ ਮਿਆਨ, ਕਰੋਲ-ਕੋਵ ਤੇ ਈਵਾਨੋਵ ਸਭਨਾ ਨੇ ਰਲਕੇ ਇੱਕ ਹੈਰਾਨ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਅਧਿਆਇ ਦੀ ਰਚਨਾ ਕੀਤੀ ਹੈ। -ਡਾ. ਪੀ. ਸੀ. ਰਾਏ

ਸੂਬਾ ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ -9 ਮਈ 1879ਈ: ਨੂੰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਪੱਤਰ ਲੈ ਕੇ ਰੂਸ

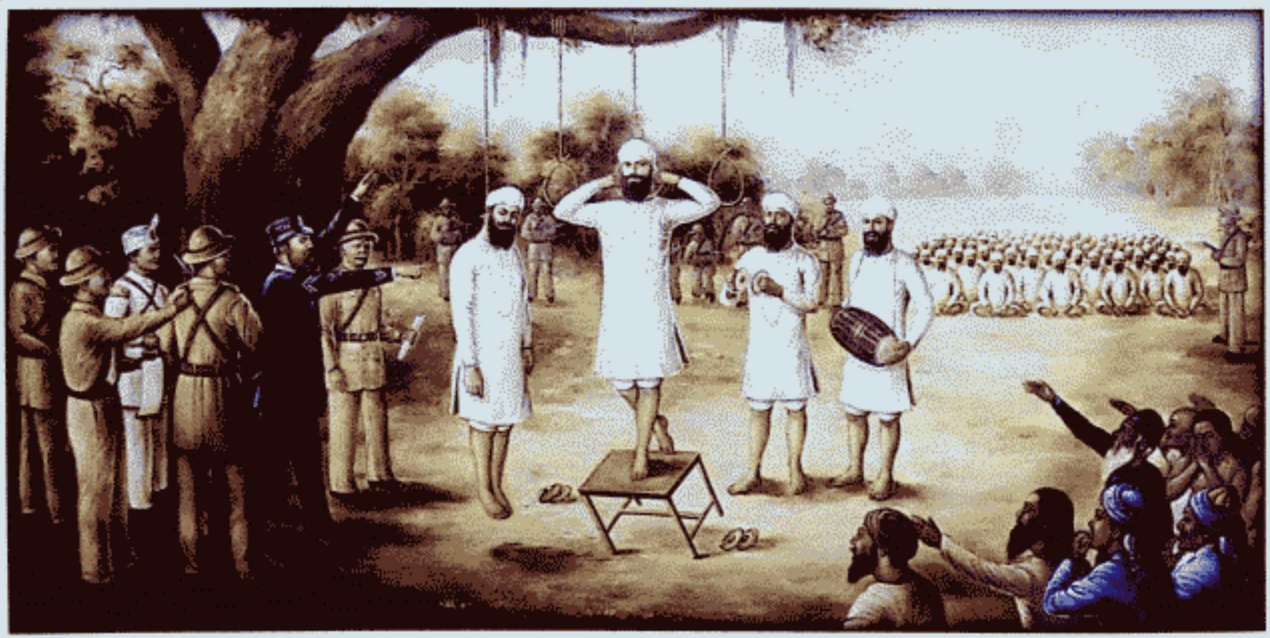

ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਅਤੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਹਰੀ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੁਆਰਾ ਰੂਸ ਸਰਕਾਰ ਵੱਲ ਲਿਖੇ ਪੱਤਰ ਅਤੇ ਫਾਰਸੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਰੂਸੀ ਹਾਕਮਾਂ ਦਾ ਜਵਾਬੀ ਸੰਦੇਸ਼

“ਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਬਾਬਾ ਬੁੱਧ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਸੈਨਾਪਤੀ ਅਤੇ ਗਵਰਨਰ ਜਨਰਲ ਵੱਲੋਂ ਨਮਸਕਾਰ ਪਹੁੰਚੇ। ਗੁਰਚਰਨ ਸਿੰਘ ਦੀ ਮਾਰਫਤ ਆਪ ਦੀ ਚਿੱਠੀ ਸਾਨੂੰ ਮਿਲ ਗਈ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸਦਾ ਭਾਵ-ਅਰਥ ਸਮਝ ਕੇ ਸਾਨੂੰ ਖੁਸ਼ੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਇਸ ਤੱਥ ਪੂਰਨ ਖਬਰ ਭੇਜਣ ਲਈ ਅਸੀਂ ਆਪ ਜੀ ਦਾ ਧੰਨਵਾਦ ਕਰਦੇ ਹਾਂ। ਪਰ ਭਾਰਤ ਵਰਸ਼ ਦੀ ਪ੍ਰਸਥਿਤੀ ਘਟਨਾਵਲੀ ਬਾਰੇ ਹੋਰ ਜਿਆਦਾ ਵੇਰਵੇ ਭਰਭੂਰ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਤੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਭਵਿੱਖ ਬਾਣੀ ਬਾਰੇ ਸਾਨੂੰ ਜਾਣਕਾਰੀ ਮਿਲ ਗਈ ਹੈ। ਸਭ ਕੁਝ ਅਕਾਲ-ਪੁਰਖ ਦੀ ਇੱਛਿਆ ਅਨੁਸਾਰ ਹੀ ਹੋਵੇਗਾ। ਇਹ ਗੱਲ ਮਹਾਂਪੁਰਖ ਹੀ ਸਮਝ ਸਕਦੇ ਹਨ

(ਰੂਸੀ ਹਾਕਮਾਂ ਦੇ ਫਾਰਸੀ 'ਚ ਲਿਖੇ ਪੱਤਰ ਦਾ ਪੰਜਾਬੀ ਅਨੁਵਾਦ)

ਸ਼ਹੀਦੀ ਸਾਕਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ, ਸ੍ਰੀ ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਪਵਿੱਤਰਤਾ, ਗਊ ਰੱਖਿਆ ਅਤੇ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਲਈ ਪੰਜ ਨਾਮਧਾਰੀ ਸਿੰਘਾਂ ਨੇ ਆਪ ਗਲਾਂ ਵਿਚ ਰੱਸੇ ਪਾ ਕੇ ਰਾਮਬਾਗ ਬੋਹੜ ਨਾਲ ਸ਼ਹੀਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ। ਚਾਰ ਸਿੰਘ 15 ਸਿਤੰਬਰ 1871ਈ: ਨੂੰ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋਏ। 1. ਸ਼ਹੀਦ ਲਹਿਣਾ ਸਿੰਘ ਪੰਨਵ 2. ਸ਼ਹੀਦ ਬੀਹਲਾ ਸਿੰਘ ਨਾਰਲੀ 3. ਸ਼ਹੀਦ ਹਾਕਮ ਸਿੰਘ -ਪਟਵਾਰੀ ਮੌੜੇ 4. ਸ਼ਹੀਦ ਫਤਹਿ ਸਿੰਘ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ। ਇਸ ਸਾਕੇ ਨਾਲ ਸਬੰਧਿਤ ਪੰਜਵੇਂ ਸਿੰਘ: ਸ਼ਹੀਦ ਝੰਡਾ ਸਿੰਘ ਨੂੰ 11 ਅਗਸਤ 1873ਈ: ਨੂੰ ਫਾਂਸੀ ਤੇ ਲਟਕਾ ਕੇ ਸ਼ਹੀਦ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਸਿਪਾਹੀ ਲਾਲ ਸਿੰਘ ਭਾਲੋਵਾਲ ਅਤੇ ਭਾਈ ਲਹਿਣਾ ਸਿੰਘ ਪੁੱਤਰ ਬਲਾਕਾ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਕਾਲੇਪਾਣੀ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਹੋਈ।

ਜੋ ਹੱਸ ਹੱਸ ਫਾਂਸੀ ਲਗ ਗਏ, ਹੋਏ ਸਿੰਘ ਸ਼ਹੀਦ। ਸਾਕਾ ਵਿੱਚ ਸੰਸਾਰ ਦੇ, ਰਹਿਸੀ ਜੁਗਾਂ ਤੀਕ॥

ਹਿੰਮਤ ਕਮਰ ਬਾਂਧ ਨਾਮਧਾਰੀ ਸਿੰਘੋਂ ਤਬ, ਬੁੱਚੜ ਬਿਦਾਰੇ ਹਤਿਯਾਰੇ ਬਹੁ ਥੌਰ ਪੈ॥
ਸੁਧਾਸਰ ਆਦਿ ਠੌਰ ਔਰ ਹਿੰਦੂ ਨਾਮੀ ਗ੍ਰਾਮੀ, ਅੰਗ੍ਰੇਜੋਂ ਗਹਿ ਕੈ ਦੁਖਿਆਰੇ ਕੀਨੇ ਗੌਰ ਪੈ॥
ਦੈਨ ਲਾਗੇ ਫਾਂਸੀ ਜਬਿ, ਆਏ ਖੁਦ ਕੂਕੇ ਤਬਿ, ਕਾਤਲ ਸਬੂਤ ਆਪ ਥੀਏ ਸਭਿ ਤੌਰ ਪੈ॥
ਖੁਸ਼ੀ ਹੋਇ ਦਏ ਸੀਸ ਗਏ ਈਸ ਲੋਕ ਮਾਹਿ, ਕੋਟਲੇ ਮਲੇਰ ਫੇਰ ਥਯੋ ਸਾਕਾ ਔਰ ਪੈ॥

-ਪੰਥ-ਪ੍ਰਕਾਸ਼, ਗਿਆਨੀ ਗਿਆਨ ਸਿੰਘ

ਕੂਕਾ ਅੰਦੋਲਨ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ ਅਜੇ ਤੱਕ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਨਹੀਂ ਆਇਆ। ਜੇ ਨਿੱਜੀ ਸੁਆਰਥ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਲੋਭ ਦੇ ਲਈ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰਾਣ ਦਿੱਤੇ ਹੁੰਦੇ,ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਲਾਪਰਵਾਹੀ ਕਰ ਸਕਦੇ ਸਾਂ ਪਰ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਤਾਂ ਮੂਰਖਤਾ ਵਿੱਚ ਵੀ ਦੇਸ਼-ਪਿਆਰ ਦਾ ਭਾਵ ਕੁੱਟ-ਕੁੱਟ ਕੇ ਭਰਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਉਹ ਤਾਂ ਸਤਿ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਦੇ ਜੈਕਾਰੇ ਨਾਲ ਆਕਾਸ਼ ਪਾਤਾਲ ਨੂੰ ਗੂੰਜਾ ਕੇ ਹੱਸਦੇ ਹੱਸਦੇ ਤੋਪਾਂ ਦੇ ਮੂੰਹਾਂ ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਆ ਖਲੋਂਦੇ ਸਨ। ਫਿਰ ਵੀ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਚਿਹਰਿਆਂ ਤੇ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਚਿੰਤਾ ਜਾਂ ਪਸ਼ਚਾਤਾਪ ਦਿਖਾਈ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦਾ ਸੀ। ਸ਼ਾਇਦ ਇਕ ਅਸਫਲਤਾ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਹੋਰ ਕੋਈ ਅਪਰਾਧ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਪਰ ਸੱਕਾਚ ਵਿਲੀਅਮ ਵਾਲੀਸ ਵੀ ਤਾ ਅਸਫਲ ਹੋਇਆ ਸੀ ਅਤੇ ਮੌਤ ਦੇ ਦੰਡ ਦਾ ਭਾਗੀ ਬਣਿਆ ਸੀ। ਉਹਦੀ ਤਾਂ ਪੂਰਾ ਇੰਗਲੈਂਡ ਪੂਜਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਫਿਰ ਸਾਡੇ ਅਸਫਲ ਦੇਸ਼ ਭਗਤ ਹੀ ਕਿਉਂ ਭੁਲਾ ਕੇ ਡੂੰਘੇ ਹਨ੍ਹੇਰੇ ਵਿੱਚ ਸੁੱਟ ਦਿੱਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਅਸੀਂ ਸਮਝਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਸਾਡੇ ਲਈ,ਦੇਸ਼ ਦੇ ਲਈ ਨਿਸ਼ਕਾਮ ਭਾਵ ਨਾਲ ਮਰਨ ਵਾਲੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਭੁਲਾਉਣਾ ਬੜੀ ਹੀ ਵੱਡੀ ਅਕ੍ਰਿਤਘਣਤਾ ਹੋਵੇਗੀ। ਅਸੀਂ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਵੱਡਾ ਸਤੰਭ ਨਹੀਂ ਖੜਾ ਕਰ ਸਕਦੇ ਪਰ ਕੀ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਯਾਦ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ ਥਾਂ ਦੇਣੋਂ ਵੀ ਕਿਉਂ ਝਿਝਕੀਏ।

ਸ਼ਹੀਦ ਭਗਤ ਸਿੰਘ
(ਮਾਸਿਕ ਮਹਾਰਥੀ ਮਾਰਚ 1928)

5 ਅਗਸਤ 1871. ਸ਼ਹੀਦੀ ਸਾਕਾ ਰਾਇਕੋਟ
ਸ਼ਹੀਦ ਮੰਗਲ ਸਿੰਘ, ਸ਼ਹੀਦ ਮਸਤਾਨ ਸਿੰਘ, ਸ਼ਹੀਦ ਗੁਰਮੁਖ ਸਿੰਘ (ਪਿੰਡ ਪਿੱਥੋ- ਬਠਿੰਡਾ)

26 ਨਵੰਬਰ 1871
ਲੁਧਿਆਣਾ
ਸ਼ਹੀਦ ਸੰਤ ਰਤਨ ਸਿੰਘ,
ਪਿੰਡ ਨਾਈਵਾਲਾ
ਸ਼ਹੀਦ ਸੂਬਾ ਰਤਨ ਸਿੰਘ
ਉਰਫ (ਗਿਆਨਾ ਸਿੰਘ)
ਮੰਡੀ ਕਲਾਂ

ਜਾਂ ਗਿਆਨਾ ਸਿੰਘ ਤਖਤੇ ਪਰ ਚੜ੍ਹੇ ਤਾਂ ਬੋਲਾ ਕੀਤਾ "ਬਿੱਲਿਆ! ਮੂੰਹ ਤਾਂ ਸਾਹਮਣੇ ਰੱਖ ਜਵਾਈ ਵੰਨੇਂ। ਪਿੱਠ ਕਿਉਂ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਦਸ ਮਹੀਨੇ ਕਿਸੇ ਜੱਟੀ ਦੀ ਕੁੱਖ ਵਿੱਚ ਕੱਟ ਕੇ ਫੇਰ ਆਇਆ ਜਾਣ। ਕੋਈ ਮਾਉਂ ਜਣੇਗੀ। ਨਵੇਂ ਚੋਲੇ ਪਾਇਕੇ ਜੁਆਨ ਹੋਇਕੇ ਫੇਰ ਸ੍ਰੀ ਸਾਹਿਬ ਫੜਾਂਗੇ, ਤੁਸਾਂ ਦੇ ਤੁਸਾਂ ਦੇ ਤਹਿਤ ਨੂੰ ਉਠਾਵਾਂਗੇ।"

(ਸਤਿਗੁਰੂ ਬਿਲਾਸ-। ਸੰਤ ਸੰਤੋਖ

13 ਜਨਵਰੀ 1872ਈ: ਅਕਾਲ ਬੁੰਗਾ, ਸ੍ਰੀ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ, ਸ਼ਹੀਦ ਹੀਰਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਕਿਰਪਾਨ ਨਾਲ ਲਕੀਰ ਖਿੱਚ ਕੇ ਸਿੰਘਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਹੀਦੀਆਂ ਦੇਣ ਲਈ ਵੰਗਾਰਦੇ ਹੋਏ।

੧੭-੧੯ ਜਨਵਰੀ ੧੮੭੨ ਸ਼ਹੀਦੀ ਸਾਕਾ ਮਲੇਰਕੋਟਲਾ, ੬੬ ਨਾਮਧਾਰੀ ਸ਼ਹੀਦਾਂ ਦੀ ਸ਼ਹੀਦੀ।

'ਆਮ ਮਸ਼ਹੂਰ ਹੈ ਕਿ (ਗੁਰੂ) ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਦੀ ਜ਼ੁਬਾਨ ਵਿੱਚ ਜਾਦੂ ਦੀ ਤਾਕਤ ਸੀ। ਜਿਸ ਦੇ ਕੰਨ ਵਿਚ ਉਹ ਮੰਤਰ ਫੂਕ ਦੇਂਦਾ ਸੀ, ਉਹ ਉਸ ਦਾ ਚੇਲਾ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਕੂਕਿਆਂ ਨੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਆਰਗੇਨਾਈਜ਼ੇਸ਼ਨ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਤੇ ਆਪਣੀ ਆਰਗੇਨਾਈਜ਼ੇਸ਼ਨ ਕਾਇਮ ਕੀਤੀ। ਸੰਮਤ (ਜਨਵਰੀ 1972ਈ:) ਵਿੱਚ ਮਲੇਰਕੋਟਲੇ ਵਿਖੇ ਲੜਾਈ ਹੋਈ। ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਡਿਪਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਪਹੁੰਚਿਆ। ਉਸ ਨੇ ਸਭ ਕੂਕਿਆਂ ਨੂੰ ਤੋਪਾਂ ਨਾਲ ਉਡਾ ਦੇਣ ਦਾ ਹੁਕਮ ਦੇ ਦਿੱਤਾ। ਕੂਕੇ ਅੱਗੇ ਵਧ-ਵਧ ਕੇ ਤੋਪਾਂ ਸਾਹਮਣੇ ਉਡਦੇ ਸਨ। ਇੱਕ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਜਿਸ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਨਾਲ ਇਹ ਨਜ਼ਾਰਾ ਵੇਖਿਆ ਸੀ ਉਹ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ "ਸਾਰਾ ਯੂਰਪ ਇੱਕ ਈਸਾ ਉੱਤੇ ਫ਼ਖ਼ਰ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਮੈਂ ਅੱਜ ਕਈ ਈਸਾ ਕੁਰਬਾਨ ਹੁੰਦੇ ਵੇਖੇ।"

-ਭਾਈ ਪਰਮਾਨੰਦ, "ਤਾਰੀਖ਼-ਏ-ਹਿੰਦ" ਵਿਚੋਂ

ਅਮਰ ਸ਼ਹੀਦ ਬਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ

12 ਸਾਲ ਦਾ ਬਾਲਕ ਸ਼ਹੀਦ ਬਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ,ਡੀ.ਸੀ.ਕਾਵਨ ਦੀ ਦਾੜੀ ਨੂੰ ਜਾ ਝਪਟਿਆ। ਸਿਪਾਹੀਆਂ ਨੇ ਤਲਵਾਰ ਨਾਲ ਹੱਥ ਅਤੇ ਗਰਦਨ ਕੱਟ ਕੇ ਸ਼ਹੀਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। (17 ਜਨਵਰੀ 1872 ਈ: ਸ਼ਹੀਦੀ ਸਾਕਾ ਮਲੇਰ ਕੋਟਲਾ)

"ਭਾਈ ਹੀਰਾ ਸਿੰਘ ਤੇ ਲਹਿਣਾ ਸਿੰਘ ਦੋਵੇਂ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਕੇ ਤੋਪ ਦੇ ਮੂਹਰੇ ਹੋਏ।ਬਿਲੇ (ਅੰਗਰੇਜ਼) ਨੇ ਨੀਚ ਕੋ ਕਹਾ ਕੇ ਇਨਕੋ ਰੱਸੇ ਪਾਇਕੇ ਅੱਗੇ ਖੜ੍ਹੇ ਕਰੋ,ਸਿੰਘਾਂ ਨੇ ਜਲਾਦ ਕੋ ਕਹਾ,ਕਿ ਪਰੇ ਹੋਇ ਜਾ,ਅਸੀਂ ਆਪ ਹੀ ਜਾਇ ਖੜੋਵਾਂਗੇ।ਅੱਗੇ ਜਾਇ ਖੜੇ ਹੋਇ ਹੱਲਾ ਕਰਕੇ।ਬਿੱਲੇ ਨੇ ਕਹਾ ਪੀਠ ਕਰੋ।ਸਿੰਘਾਂ ਬੋਲਾ ਕੀਤਾ ਪੀਠ ਨਹੀਂ ਕਰਾਂਗੇ,ਸਨਮੁੱਖ ਹੋਇ ਕੇ ਚੜਾਂਗੇ।ਸਾਹਮਣੇ ਛਾਤੀਆਂ ਡਾਹ ਕੇ ਖੜੇ ਹੋਏ ਹੌਂਸਲਿਆਂ ਵਾਲੇ ਸਿੰਘ।"

(ਅੰਗਰੇਜ਼ ਹਾਕਮ ਡੀ.ਸੀ.ਕਾਵਨ ਨੇ ਜਥੇ ਦੇ ਸਰਦਾਰ ਹੀਰਾ ਸਿੰਘ ਤੋਂ ਪੁੱਛਿਆ "ਤੁਸਾਂ ਗਦਰ ਕਿਉਂ ਮਚਾਇਆ ਹੈ।" ਸ੍ਰ. ਹੀਰਾ ਸਿੰਘ ਨੇ ਲਲਕਾਰ ਕੇ ਉਤਰ ਦਿੱਤਾ: "ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਡਾ ਰਾਜ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ,ਆਪਣੇ ਭਰਾਵਾਂ ਦਾ ਰਾਜ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ,............ ਅਸੀਂ ਮੁੜ ਜੰਮਾਂਗੇ,ਆਪਣੇ ਹੱਥਾਂ ਵਿਚ ਤਲਵਾਰ ਲੈ,ਜੰਗ ਲੜਾਂਗੇ ਅਤੇ ਤੁਹਾਡਾ ਰਾਜ ਖਤਮ ਕਰਾਂਗੇ।")

(ਸ੍ਰ.ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਸ਼ਾਹੋਵਾਲ-ਸਤਿਗੁਰੂ ਬਿਲਾਸ ਵਿੱਚ)

"ਮੇਰੀਆਂ 1872 ਦੀਆਂ ਯਾਦਾਂ ਅਪੂਰਨ ਰਹਿਣਗੀਆਂ,ਜੇ ਮੈਂ ਮਲੇਰਕੋਟਲੇ ਦੀ ਘਟਨਾ ਜਿਸਨੂੰ ਕਿ ਮੈਂ ਵਹਿਸ਼ੀਆਣਾ ਕਤਲੇਆਮ ਹੀ ਕਹਿ ਸਕਦਾ ਹਾਂ,ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਨਾਂ ਕਰਾਂ............ ਮੈਨੂੰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਯਾਦ ਹੈ ਕਿ ਮੇਰੀ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਨੌਕਰੀ ਦਰਮਿਆਨ,ਮੇਰੇ ਵਾਸਤੇ ਅਜੇਹੀ ਬਾਗੀਆਨਾ ਅਤੇ ਖੌਫਨਾਕ ਘਟਨਾ ਨਹੀਂ ਵਾਪਰੀ,ਜਿਨਾਂ ਕੇ ਇਹ ਮੌਤ ਦਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਸੀ।"

(ਸਰ ਹੈਨਰੀ ਕਾਟਨ Indian and Home memories)

"ਇਹ ਸੱਚ ਹੈ ਕਿ ਕੂਕਿਆਂ ਲਈ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਸਰਕਾਰ ਪ੍ਰਤੀ ਵਫਾਦਾਰ ਹੋਣ ਦਾ ਸੁਆਲ ਹੀ ਪੈਦਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ"

(ਲੁਧਿਆਣਾ-ਡਿਸਟ੍ਰਿਕਟ ਗਜ਼ਟੀਅਰ-੧੯੦੪)

ਉਨ ਹਿਤ ਹੁਕਮ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਆਯੋ।
ਇਨ ਕੋ ਤੋਪਨ ਸੰਗ ਉਡਾਯੋ।
ਜਬ ਇਹ ਹੁਕਮ ਉਨੈ ਸੁਨ ਪਾਯੋ।
ਖੁਸ਼ੀ ਭਏ ਅਤ ਹੀਯ ਹੁਲਸਾਯੋ।
ਦੀਵੇ ਪਰ ਜਿਉਂ ਆਇ ਪਤੰਗੇ।
ਤਯੋਂ ਤੋਪਨ ਦਿਸ ਜਾਇ ਨਿਸੰਗੇ।
ਉਡੇ ਖੁਸ਼ੀ ਹ੍ਵੈ ਹ੍ਵੈ ਕਰ ਸਾਰੇ।
ਜਰਾ ਨਾ ਕੀਨੇ ਪਰਾਨ ਪਯਾਰੇ॥
ਇਹ ਹਮ ਨੇ ਖੁਦ ਨੈਨ ਨਿਹਾਰੇ।
ਇਹੁ ਸਿੰਘਨ ਕੀ ਰੀਤੀ ਵਰ ਹੈਂ।।

ਗਿਆਨੀ ਗਿਆਨ ਸਿੰਘ " ਪੰਥ ਪ੍ਰਕਾਸ਼"

ਇਉਂ ਰੱਖ ਵਖਾਈ ਕੂਕਿਆਂ,ਕੁੱਲ ਆਲਮ ਜਾਣੇ।
ਸਭ ਤੋਪਾਂ ਹਿੱਕੀਂ ਝੱਲੀਆਂ,ਸਤਿਗੁਰ ਦੇ ਭਾਣੇ।
ਆਨ ਵਿਆਹੀ ਸੰਜੋਗਤਾ,ਵਿੰਹਦੇ ਰਹੇ ਰਾਣੇ।
ਜੋ ਸੀਸ ਤਲੀ ਤੇ ਰੱਖਦੇ,ਜੱਗ ਪਾਪ ਮਿਟਾਣੇ।
ਇਹ ਚਾਤਰ ਸਾਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ,ਨਾ ਹੋਣ ਪੁਰਾਣੇ।

ਸ੍ਰ.ਹਰਸਾ ਸਿੰਘ ਚਾਤਰ "ਕੂਕਿਆਂ ਦੀ ਵਾਰ ਵਿਚੋਂ"

ਤੁਰ ਚੱਲਿਆ ਪ੍ਰਦੇਸੀਂ ਪ੍ਰੀਤਮ, ਗਲ ਵਿੱਚ ਕੰਬਲੀ ਪਾ ਕੇ॥
ਕਹਿਰ ਵਿਛੋੜਾ ਜਰਨ ਨਾ ਹੋਸੀ, ਕੂਕਾਂਗੇ ਬਿਲ ਲਾਕੇ॥

ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਸੇਵਕ ਭਾਈ ਨਾਨੂੰ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਸੂਬਿਆਂ ਸਹਿਤ ਸ੍ਰੀ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਗੱਡੇ ਤੇ ਰਵਾਨਗੀ,17 ਜਨਵਰੀ 1872ਈ: (ਅੱਧੀ ਰਾਤ)- ਸੰਗਤਾਂ ਦਾ ਵਿਰਲਾਪ ।

ਦੋਸ਼ ਹੀਣ ਓਸ ਸਮੇਂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਕੋ। ਰੰਗੂਨ ਭੇਜ ਦੀਓ ਅੰਗਰੇਜੈਂ ਖੂਬ ਸੋਚ ਫੇਰ ਕੇ॥

-"ਪੰਥ-ਪ੍ਰਕਾਸ਼" ਗਿਆਨੀ ਗਿਆਨ ਸਿੰਘ

ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ
ਵਾਸਤੇ ਬਰਤਾਨਵੀ ਹਕੂਮਤ
ਵੱਲੋਂ ਜਾਰੀ ਕੀਤੇ ਜਲਾਵਤਨੀ ਵਾਰੰਟ,
9 ਮਾਰਚ 1872ਈ:

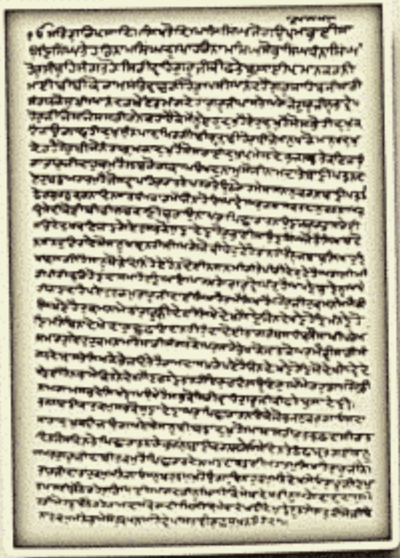

ਜਲਾਵਤਨੀ: ਕਲਕੱਤੇ ਤੋਂ ਰੰਗੂਨ, ਸਮੁੰਦਰੀ ਜਹਾਜ਼ ਰਾਹੀਂ ਰਵਾਨਗੀ।
11 ਮਾਰਚ 1872ਈ: ਸ਼ਾਮ 7 ਵਜੇ

ਸਮੁੰਦੁ ਸਾਗਰੁ ਹੋਵੈ ਬਹੁ ਖਾਰਾ ਗੁਰਸਿਖੁ ਲੰਘਿ ਗੁਰ ਪਹਿ ਜਾਈ॥

1881ਈ: ਮਰਗੋਈ (ਬਰਮਾ) ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਰੂਸ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਵਾਪਸੀ ਸੰਦੇਸ਼ ਪੁਚਾਉਣ ਲਈ ਸ੍ਰ: ਮੀਹਾਂ ਸਿੰਘ 'ਸਰਿਹਾਲੀ' ਪਹਿਰੂਆਂ ਤੋਂ ਅੱਖ ਬਚਾ ਕੇ ਜੰਗਲਾ ਟੱਪਦੇ ਹੋਏ।

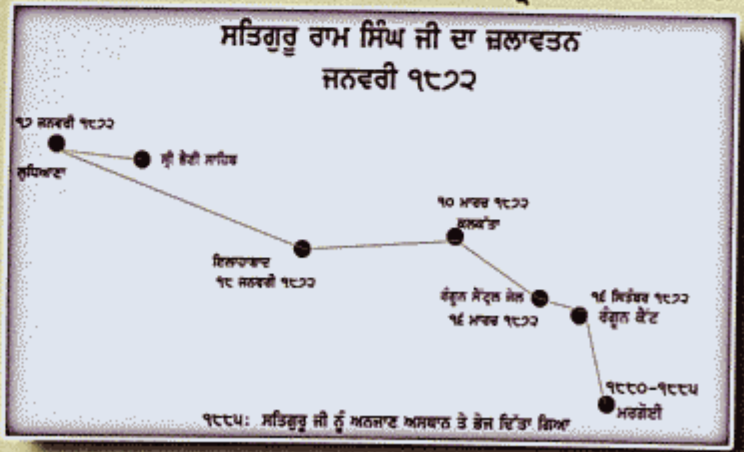

ਜਲਾਵਤਨੀ ਦੌਰਾਨ ਭੇਜੇ ਹੁਕਮਨਾਮਿਆਂ 'ਚੋਂ
ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ
ਇੱਕ ਹਸਤ-ਲਿਖਤ ਹੁਕਮਨਾਮਾ

ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਹੇਠ ਨਾਮਧਾਰੀਆਂ ਵੱਲੋਂ ਆਰੰਭੀਆਂ ਅੰਗਰੇਜ ਵਿਰੋਧੀ ਸਰਗਰਮੀਆਂ ਤੋਂ ਭੈ-ਭੀਤ ਹੋਈ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਮਲੇਰਕੋਟਲੇ ਕਾਂਡ ਨੂੰ ਬਹਾਨਾ ਬਣਾ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਸੂਬਿਆਂ ਸਮੇਤ ਜਲਾਵਤਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਡਰ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਕਿਸੇ ਸਮੇਂ ਵੀ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਹਕੂਮਤ ਦਾ ਤਖਤਾ ਪਲਟ ਸਕਦੇ ਹਨ।ਅੰਗਰੇਜੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚਲੇ ਨਾਮਧਾਰੀ ਸਿੰਘਾਂ ਨਾਲ ਆਪ ਦਾ ਸੰਪਰਕ ਤੋੜਨ ਲਈ ਪੂਰੀ ਵਾਹ ਲਾਈ।ਪ੍ਰੰਤੂ ਅਨੇਕਾਂ ਗੁਰੂ ਦੇ ਪਿਆਰੇ ਸਿੰਘ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਲਈ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਤੋਂ ਅਜ਼ਾਦੀ ਸੰਗ੍ਰਾਮ ਦੀ ਸੇਧ ਲੈਣ ਲਈ ਅਤੇ ਹੁਕਮਨਾਮੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ,ਭੇਸ ਬਦਲ ਕੇ,ਜ਼ਮੀਨ ਜਾਇਦਾਦਾਂ ਵੇਚ ਕੇ,ਭਾਰੀ ਕਸ਼ਟ ਝਲ ਕੇ ਪਹਿਲਾਂ ਰੰਗੂਨ ਅਤੇ ਫਿਰ ਮਰਗੋਈ ਟਾਪੂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਪੁੱਜਦੇ ਰਹੇ।ਇਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ 96 ਸਿੰਘਾਂ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿੱਚ ਮੌਜੂਦ ਹੈ।ਉਹਨਾਂ ਦੁਆਰਾ ਲਿਆਂਦੇ 65 ਹੁਕਮਨਾਮੇ ਨਾਮਧਾਰੀ ਦਰਬਾਰ ਵੱਲੋਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ।ਹੁਕਮਨਾਮਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਸਿੰਘਾਂ ਪਾਸੋਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਹੁਕਮਨਾਮੇ ਫੜੇ ਜਾਣ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕੈਦ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।ਹੁਕਮਨਾਮੇ ਖੋਹ ਲਏ ਗਏ।ਸਰਕਾਰੀ ਰਿਕਾਰਡ ਵਿੱਚ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿੱਚ ਅਨੁਵਾਦਿਤ 34 ਹੁਕਮਨਾਮੇ ਪੂਰਨ ਜਾਂ ਅਪੂਰਨ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਵੀ ਮਿਲਦੇ ਹਨ।ਇਹਨਾਂ ਹੁਕਮਨਾਮਿਆਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਰੂਸੀ ਹਾਕਮਾਂ ਨਾਲ ਆਪ ਦਾ ਪੱਤਰ ਵਿਹਾਰ ਵੀ ਨਾਮਧਾਰੀ ਸਿੰਘਾਂ ਦੁਆਰਾ ਚੱਲਦਾ ਰਿਹਾ।ਇਹਨਾਂ ਹੁਕਮਨਾਮਿਆਂ ਵਿੱਚ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਅਜ਼ਾਦੀ ਸੰਗਰਾਮ,ਸਿੱਖ ਰਹਿਤ ਮਰਯਾਦਾ,ਗੁਰਸਿੱਖੀ ਜੀਵਨ ਜਾਚ ਅਤੇ 19ਵੀਂ ਸਦੀ ਦੀ ਪੰਜਾਬੀ ਵਾਰਤਕ ਦੇ ਵਡਮੁੱਲੇ ਨਮੂਨੇ ਮਿਲਦੇ ਹਨ।ਕਿਉਂਕਿ ਅੰਗਰੇਜੀ ਸਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਸਖਤੀਆਂ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ,ਨਾਮਧਾਰੀਆਂ ਨੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨਾਲ ਸੰਪਰਕ ਬਣਾਈ ਰੱਖਿਆ ਸੀ।ਇਸ ਲਈ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਮਰਗੋਈ ਟਾਪੂ ਤੋਂ ਵੀ ਹੋਰ ਦੁਰੇਡੇ ਟੇਬਲ ਆਈਲੈਂਡ ਵੱਲ ਕਿਸੇ ਗੁਪਤ ਜਗਾ ਤੇ ਗੁਪਤ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਲੈ ਜਾਣ ਦੀਆਂ ਯੋਜਨਾਵਾਂ 1885 ਈ: ਦੇ ਅਖੀਰ ਤੱਕ ਘੜਨੀਆਂ ਪਈਆਂ।

- ਕਾਮਰੇਡ ਸਵਰਨ ਸਿੰਘ ਵਿਰਕ

ਭਾਂਵੇਂ ਮੈਂ ਏਥੇ ਰਵਾਂ, ਜਾਂ ਜਾਵਾਂ ਪ੍ਰਦੇਸ। ਮਾਲੀ ਵਾਂਗਰ ਪਾਲ ਸਾਂ, ਇਹ ਧਰਮ ਦਾ ਖੇਤ॥

<u>ਅਲਾਹਾਬਾਦ ਦਾ ਕਿਲ੍ਹਾ</u>: ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਸੇਵਕ ਨਾਨੂੰ ਸਿੰਘ, ਸਰਦਾਰ ਮੰਗਲ ਸਿੰਘ ਗਰੇਵਾਲ ਅਤੇ ਦਸਾਂ ਸੂਬਿਆਂ ਸਮੇਤ 19 ਜਨਵਰੀ 1872ਈ: ਨੂੰ ਏਥੇ ਪੁੱਜੇ। ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਸੇਵਕ ਨਾਨੂੰ ਸਿੰਘ ਸਮੇਤ 10 ਮਾਰਚ ਸਵੇਰੇ ਰੇਲ ਤੇ ਅਲਾਹਾਬਾਦ ਤੋਂ ਕਲਕੱਤੇ ਅਤੇ ਕਲਕੱਤੇ ਤੋਂ ਸਮੁੰਦਰੀ ਜਹਾਜ ਰਾਹੀਂ 11 ਮਾਰਚ ਨੂੰ ਚੱਲ ਕੇ 16 ਮਾਰਚ ਨੂੰ ਰੰਗੂਨ ਪਹੁੰਚੇ।

ਰੰਗੂਨ: ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਅਤੇ ਸੇਵਕ ਨਾਨੂੰ ਸਿੰਘ 16 ਮਾਰਚ 1872ਈ: ਤੋਂ 18 ਅਕਤੂਬਰ 1880ਈ: ਤੱਕ ਏਥੇ ਰਹੇ। ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚੋਂ ਕੂਕੇ ਸਿੰਘ ਇਸ ਸਮੇਂ ਦੌਰਾਨ ਭੇਸ ਬਦਲ ਕੇ, ਭਾਰੀ ਮੁਸ਼ਕਿਲਾਂ ਝੱਲ ਕੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਲਈ ਆਉਂਦੇ ਰਹੇ ਅਤੇ ਸੰਗਤ ਦੇ ਨਾਮ ਹੁਕਮਨਾਮੇ ਲੈ ਕੇ ਮੁੜਦੇ ਰਹੇ।

ਪੰਜਾਬ ਨਾਲੋਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਸੰਪਰਕ ਤੋੜਨ ਲਈ ਆਪ ਜੀ ਨੂੰ ਰੰਗੂਨ ਤੋਂ ਮਰਗੋਈ ਟਾਪੂ ਦੀ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿੱਚ ਅਕਤੂਬਰ 1880ਈ: ਵਿੱਚ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ। ਬਾਵਜੂਦ ਬਹੁਤ ਸਖ਼ਤੀਆਂ ਦੇ 1881 ਵਿੱਚ ਨਾਮਧਾਰੀ ਸਿੰਘ ਇੱਥੇ ਵੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਪਹੁੰਚ ਗਏ।

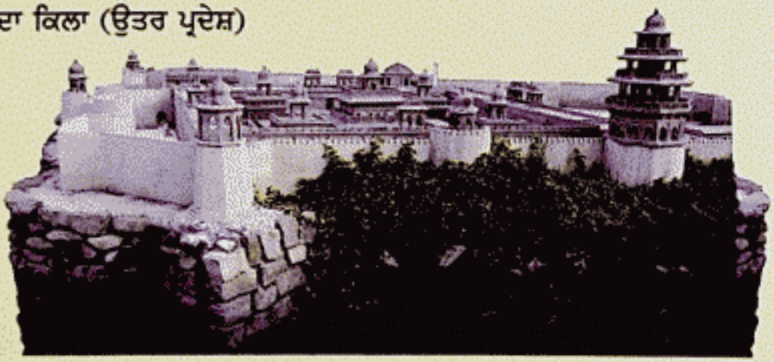
ਮਰਗੋਈ ਦਾ ਕਿਲ੍ਹਾ

ਚੂਨਾਰ ਦਾ ਕਿਲਾ (ਉਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼)

ਅਸੀਰਗੜ ਦਾ ਕਿਲਾ (ਮਹਾਰਾਸਟਰ)

ਇਲਾਬਾਦ ਦਾ ਕਿਲਾ (ਉਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼)

ਹਜ਼ਾਰੀ ਬਾਗ ਦੀ ਜੇਲ਼ (ਝਾਰਖੰਡ)

ਕਾਲਾ ਪਾਣੀ ਅੰਡੇਮਾਨ ਦੀ ਜੇਲ਼

ਮੌਲਮੀਨ ਦੀ ਜੇਲ਼ (ਬਰਮਾ)

ਜਿੱਥੇ ਕੈਦ ਕੱਟੀ ਕੂਕੇ ਦੇਸ਼ ਭਗਤਾਂ

ਅਲਾਹਾਬਾਦ ਦਾ ਕਿਲਾ:ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ,ਸੇਵਕ ਨਾਨੂੰ ਸਿੰਘ,ਸ.ਮੰਗਲ ਸਿੰਘ ਗਰੇਵਾਲ ਅਤੇ ਦਸਾਂ ਸੂਬਿਆਂ ਸਮੇਤ 19 ਜਨਵਰੀ 1872 ਈ.ਨੂੰ ਇੱਥੇ ਪੁੱਜੇ।ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਸੇਵਕ ਨਾਨੂੰ ਸਿੰਘ ਸਮੇਤ 10 ਮਾਰਚ ਸਵੇਰੇ ਰੇਲ ਤੋਂ ਅਲਾਹਾਬਾਦ ਤੋਂ ਕਲਕੱਤੇ ਅਤੇ ਕਲਕੱਤੇ ਤੋਂ ਸਮੁੰਦਰੀ ਜਹਾਜ਼ ਰਾਹੀਂ 11 ਮਾਰਚ ਨੂੰ ਚੱਲ ਕੇ 16 ਮਾਰਚ ਨੂੰ ਰੰਗੂਨ ਪਹੁੰਚੇ।

ਰੰਗੂਨ:ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਤੇ ਸੇਵਕ ਨਾਨੂੰ ਸਿੰਘ 16 ਮਾਰਚ 1872 ਈ: ਤੋਂ 18 ਅਕਤੂਬਰ 1880 ਈ: ਤੱਕ ਇਥੇ ਰਹੇ।ਪੰਜਾਬ ਵਿਚੋਂ ਕੂਕੇ ਸਿੰਘ ਇਸ ਸਮੇਂ ਦੌਰਾਨ ਭੇਸ ਬਦਲ ਕੇ ਭਾਰੀ ਮੁਸ਼ਕਲਾਂ ਝੱਲ ਕੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਲਈ ਆਉਂਦੇ ਰਹੇ ਅਤੇ ਸੰਗਤ ਦੇ ਨਾਮ ਹੁਕਮਨਾਮੇ ਲੈ ਕੇ ਮੁੜਦੇ ਰਹੇ।ਪੰਜਾਬ ਨਾਲੋਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਸੰਪਰਕ ਤੋੜਣ ਲਈ ਆਪ ਜੀ ਨੂੰ ਇਥੋਂ ਮਰਗੋਈ ਟਾਪੂ ਦੀ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿਚ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ।

ਅਦਨ (ਯਮਨ ਦੇਸ਼) ਦਾ ਕਿਲ੍ਹਾ :24 ਮਾਰਚ 1873 ਈ: ਸੂਬਾ ਕਾਹਨ ਸਿੰਘ ਤੇ ਸੂਬਾ ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ ਜੀ ਇਥੇ ਪੁੱਜੇ ਅਪ੍ਰੈਲ 1875 ਤੱਕ ਰਹੇ।

ਹਜਾਰੀ ਬਾਗ ਜੇਲ ਸੂਬਾ ਕਾਹਨ ਸਿੰਘ ਨਿਹੰਗ ਅਤੇ ਸੂਬਾ ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ ਅਪ੍ਰੈਲ 1875 ਨੂੰ ਇਸ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿੱਚ ਪੁੱਜੇ।

ਮੌਲਮੀਨ ਜੇਲ੍ਹ(ਬਰਮਾਂ):ਸੂਬਾ ਜਵਾਹਰ ਸਿੰਘ,ਸੂਬਾ ਲੱਖਾ ਸਿੰਘ ਤੇ ਸੂਬਾ ਬ੍ਰਹਮਾ ਸਿੰਘ ਇਥੇ 30 ਦਸੰਬਰ 1872 ਈ:ਨੂੰ ਪੁੱਜੇ।

ਚੁਨਾਰ ਦਾ ਕਿਲ੍ਹਾ:ਸੂਬਾ ਮਾਨ ਸਿੰਘ,ਸੂਬਾ ਹੁਕਮਾ ਸਿੰਘ 1872 ਈ: ਤੋਂ ਹੀ ਇਸ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿਚ ਕੈਦ ਸਨ।

ਅਸੀਰਗੜ੍ਹ:ਸੂਬਾ ਰੂੜ ਸਿੰਘ,ਮਲੂਕ ਸਿੰਘ ਤੇ ਪਹਾੜਾ ਸਿੰਘ 15 ਦਸੰਬਰ 1872 ਈ: ਤੋਂ ਇਥੇ ਕੈਦ ਸਨ।

ਮੁਲਤਾਨ(ਪਾਕਿਸਤਾਨ):ਬਾਬਾ ਗੁਰਚਰਨ ਸਿੰਘ,ਸੁਆਮੀ ਤਖਤ ਸਿੰਘ,ਸੰਤ ਮੰਗਲ ਸਿੰਘ ਅਰਸ਼ੀ ਫਰਿਸ਼ਤਾ।

ਲਾਹੌਰ:ਦੀਵਾਨ ਬੂਟਾ ਸਿੰਘ,ਬਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਸੁਨਿਆਰਾ (30 ਅਗਸਤ 1871 ਨੂੰ ਫਾਂਸੀ) ਮਹਾਰਾਜ ਨਿਹਾਲ ਸਿੰਘ,ਸੰਤ ਨਿਧਾਨ ਸਿੰਘ ਆਲਿਮ।

ਬਹਾਦਰਗੜ੍ਹ (ਪਟਿਆਲਾ):ਬੀਬੀ ਇੰਦ ਕੌਰ,ਬੀਬੀ ਖੇਮ ਕੌਰ,ਮਾਈ ਅਤਰੀ,ਮਾਤਾ ਜੀਵਨ ਕੌਰ,ਮਾਤਾ ਫਤਿਹ ਕੌਰ।

ਕਾਲੇ ਪਾਣੀ:ਸ.ਲਹਿਣਾ ਸਿੰਘ,ਲਾਲ ਸਿੰਘ,ਭਗਵਾਨ ਸਿੰਘ,ਅਲਬੇਲ ਸਿੰਘ,ਗਿਆਨ ਸਿੰਘ,ਮਿਹਰ ਸਿੰਘ,ਧੌਂਕਲ ਸਿੰਘ

ਸਰਕਾਰੀ ਜਬਰ ਦਾ ਅਤਿ ਕਾਲਾ ਦੌਰ

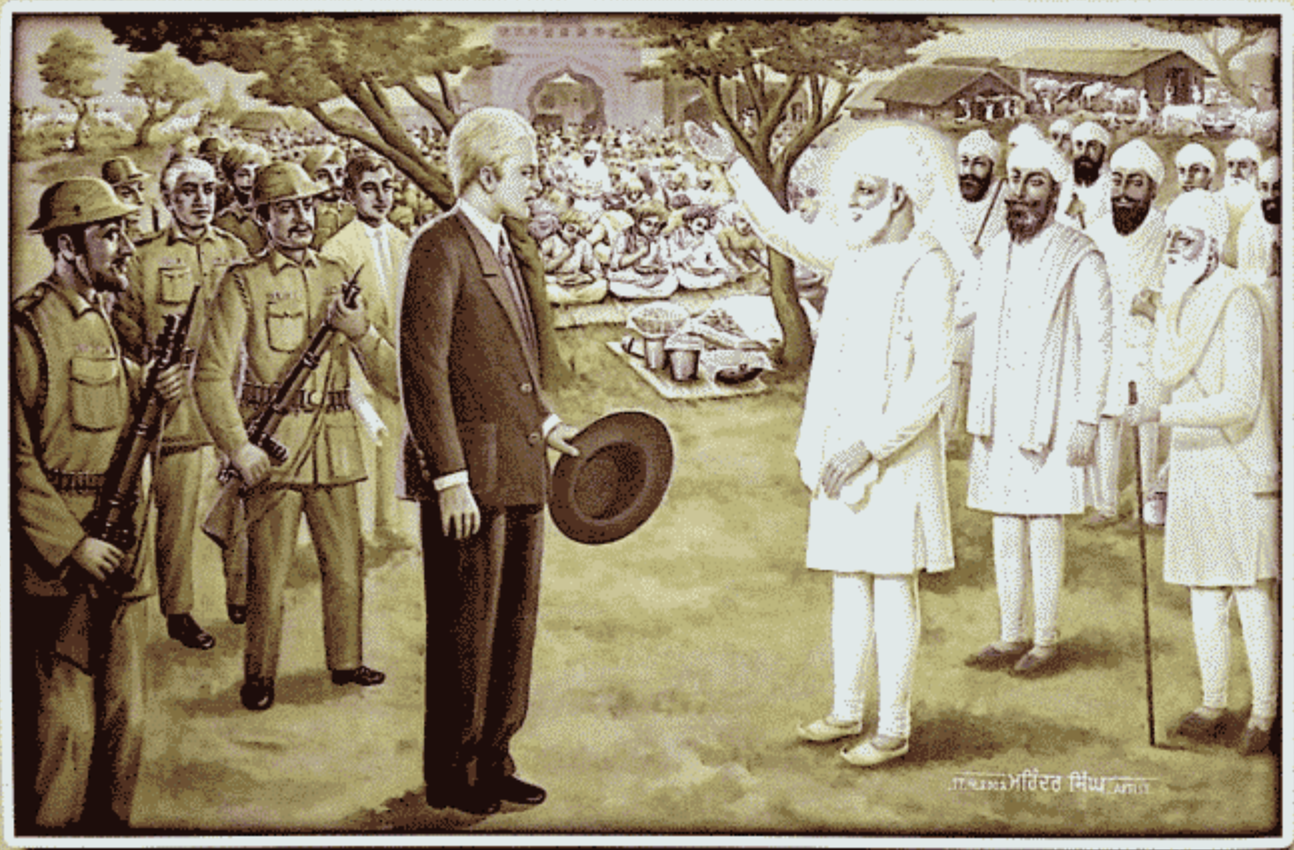
ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਹਰੀ ਸਿੰਘ ਜੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਅਤਿ-ਸਖਤੀਆਂ ਦੇ ਦੌਰ (੧੮੭੨-੧੯੦੬ਈ:) ਵਿੱਚ ਸਿੱਖੀ ਨੂੰ ਹਰੀ ਰੱਖਿਆ, ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੀ ਸ਼ਮ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜਗਦੀ ਰੱਖਿਆ

ਜਨਵਰੀ:1872 ਈ: ਨੂੰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਮੁਖੀ ਸੂਬਿਆਂ ਦੀ ਜਲਾਵਤਨੀ ਨਾਲ ਸਰਕਾਰੀ ਪਾਬੰਦੀਆਂ,ਜਬਰ ਤੇ ਤਸ਼ੱਦਦ ਦਾ ਕਾਲਾ ਦੌਰ ਆਰੰਭ ਹੋ ਗਿਆ।ਸ੍ਰੀ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਡੇਰੇ ਦੀ ਤਲਾਸ਼ੀ ਪਿਛੋਂ ਪੁਲਿਸ ਦੀ ਚੌਂਕੀ ਬਿਠਾ ਦਿਤੀ ਗਈ (1923 ਈ: ਤੱਕ ਰਹੀ) ਇਸ ਦਮਨਕਾਰੀ ਨੀਤੀ ਦੀਆਂ ਕੁਝ ਦਰਦਨਾਕ ਝਾਕੀਆਂ ਸ੍ਰੀ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਮੁਖ ਸਥਾਨ ਉੱਤੇ ਤਾਂ ਵਰਤਣੀਆਂ ਹੀ ਸਨ ਪਰ ਬਾਹਰ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਜਿਥੇ ਕਿਤੇ ਵੀ ਨਾਮਧਾਰੀ ਸੰਗਤ ਵਸਦੀ ਸੀ,ਉਥੇ ਵੀ ਜਬਰ ਦੀ ਚੱਕੀ ਇਕਸਾਰ ਚਲਦੀ ਰਹੀ।ਜਿਲ੍ਹਾ ਅਫਸਰਾਂ ਵਲੋਂ ਜੈਲਦਾਰਾਂ,ਸਫੈਦ ਪੋਸ਼ਾਂ ਅਤੇ ਨੰਬਰਦਾਰਾਂ ਨੂੰ ਸਖਤ ਹਦਾਇਤ ਦਿੱਤੀ ਸੀ ਕਿ ਕੂਕੇ ਨਾ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਪਾਠ ਕਰ ਸਕਣ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਦੀਵਾਨ ਲਗਾ ਸਕਣ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਪੰਜ ਤੋਂ ਵੱਧ ਇਕੱਠੇ ਹੋਣ।ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਕੂਕਿਆਂ ਅਥਵਾ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਆਗੂਆਂ ਦੀਆਂ ਸੂਚੀਆਂ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਤਾਂ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਉੱਤੇ ਸਖਤ ਨਿਗਰਾਨੀ ਰੱਖੀ ਜਾਵੇ।ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਦੇਸ਼ ਨਿਕਾਲੇ ਤੋਂ 8 ਸਾਲ ਪਿਛੋਂ ਇਹ ਸੂਚੀ ਇਸ ਲਈ ਤਿਆਰ ਕਰਨੀ ਪਈ ਸੀ ਕਿਉਂ ਜੋ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਕੂਕਾ ਲਹਿਰ ਹਾਲੀਂ ਵੀ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਰਗਰਮ ਸੀ।ਪਰ ਨਾਮਧਾਰੀ ਸਿੰਘਾਂ ਦਾ ਸਿਦਕ ਅਡੋਲ ਰਿਹਾ।ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ੀ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਮਨੋਰਥ ਨਾ ਕੇਵਲ ਕੂਕਾ ਲਹਿਰ ਨੂੰ ਦਬੌਣਾ ਹੀ ਸੀ ਸਗੋਂ ਆਮ ਜਨਤਾ ਉੱਤੇ ਸਰਕਾਰੀ ਦਹਿਸ਼ਤ ਰਾਹੀਂ ਅਜਿਹਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਾਉਣਾ ਸੀ ਕਿ ਕੋਈ ਵੀ ਲਹਿਰ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਗੁਲਾਮੀਂ ਵਿਰੁਧ ਅਵਾਜ਼ ਨਾ ਉਠਾ

(ਪ੍ਰੋ:ਕਿਰਪਾਲ ਸਿੰਘ ਕਸੇਲ "ਤਵਾਰੀਖ ਸੰਤ ਖਾਲਸਾ" ਭਾਗ ਪਹਿਲਾ)

ਜਨਵਰੀ 1872 ਤੋਂ ਮਈ 1923ਈ: ਤੱਕ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸ੍ਰੀ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਵਿਖੇ
ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਸਥਾਪਿਤ ਪੁਲਿਸ ਚੌਂਕੀ।

ਸੁਣ ਕੇ ਗੁਰ ਲੰਗਰ ਦੀ ਸੋਭਾ, ਬਿੱਲਾ ਦਵੇ ਜਗੀਰਾਂ।
ਦੇਸ਼ ਅਸਾਡਾ, ਧਰਤੀ ਸਾਡੀ, ਤੁਰ ਜਾ ਘੱਤ ਵਹੀਰਾਂ।

ਸੰਨ 1899ਈ: ਦੇ ਬਾਗੜ (ਰਾਜਸਥਾਨ) ਦੇ ਭਿਆਨਕ ਕਾਲ ਸਮੇਂ ਲੋੜਵੰਦਾਂ ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਵਿਖੇ ਲਗਾਤਾਰ ਲੰਗਰ ਮਿਲਦਾ ਰਿਹਾ। ਅੰਗਰੇਜ਼ ਡਿਪਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਵੱਲੋਂ ਲੰਗਰ ਵਾਸਤੇ 2500 ਏਕੜ ਜਮੀਨ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਸ਼ ਕਰਨ ਤੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਹਰੀ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਉੱਤਰ ਦਿੱਤਾ "2500 ਏਕੜ ਲੈ ਕੇ ਅਸੀਂ ਮੰਨ ਲਈਏ ਕਿ ਬਾਕੀ ਭਾਰਤ ਤੁਹਾਡਾ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਲਵਾਂਗੇ, ਸਾਰਾ ਦੇਸ਼ ਹੀ ਲਵਾਂਗੇ"।

ਸਤਿਗੁਰ ਹਰੀ ਸਿੰਘ ਨੇ,
ਗੁਰੂ ਰਾਮ ਦੇ ਧਾਮ।
ਸਦਾ-ਵਰਤ ਚਲਾਇਆ,
ਲੰਗਰ ਅਤਿ-ਮਹਾਨ।
ਸਭ ਨੂੰ ਅੰਨ ਮਿਲਦਾ ਰਿਹਾ,
ਬਾਕੀ ਕੁੱਲ ਸਮਿਆਨ।
ਮਹਿਮਾ ਇਸ ਗੁਰਧਾਮ ਦੀ,
ਜਗ ਵਿਚ ਫੈਲੀ ਆਣ।
ਗੋਰਾ ਹਾਕਮ ਆਇਆ,
'ਬਾਬਾ ਜੀ! ਕਰੋ ਫੁਰਮਾਨ।
ਮੁਰੱਬੇ ਲਉ ਸਰਕਾਰ ਤੋਂ,
ਤੁਸਾਂ ਕੀਤਾ ਕੰਮ ਮਹਾਨ।
ਸਤਿਗੁਰ ਨੀਤੀਵਾਨ ਨੇ,
ਦਿੱਤਾ ਤੁਰੰਤ ਜਵਾਬ:

'ਇਹ ਤਾਂ ਲੰਗਰ ਗੁਰੂ ਦਾ,
ਵਰਤਿਆ ਆਪ ਕਰਤਾਰ।
ਇਹ ਹੈ ਦੇਸ਼ ਅਸਾਡੜਾ,
ਸਾਡੀ ਭੋਏਂ ਜ਼ਮੀਨ।
ਕਿੱਥੋਂ ਦੇ ਦਾਨੀ ਤੁਸੀਂ,
ਸਾਨੂੰ ਕਰੋ ਅਧੀਨ।
ਸਤਿਗੁਰੂ ਸੱਚੇ ਬਖਸ਼ਿਆ,
ਸੁਤੰਤਰਤਾ ਦਾ ਗਿਆਨ।
ਇਸੇ ਖਾਤਰ ਜੀਉਂਦੇ,
ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਬਲੀਦਾਨ।
ਧਰਮ ਨੇਮ ਹੈ ਅਸਾਂ ਦਾ,
ਹੋਵੇ ਦੇਸ਼ ਆਜ਼ਾਦ।
ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਮਾਨਣ ਲੋਕ ਸਭ,
ਇਕ ਦੂਜੇ ਨਾਲ ਪਿਆਰ।'

ਪ੍ਰੋ:ਕਿਰਪਾਲ ਸਿੰਘ ਕਸੇਲ "ਜੈਸਾ ਸਤਿਗੁਰ ਸੁਣੀਦਾ"

17 ਫਰਵਰੀ 1939, ਲੁਧਿਆਣਾ-ਰਿਆਸਤੀ
ਪਰਜਾ ਮੰਡਲ ਕਾਨਫਰੰਸ ਦੇ ਜਲੂਸ ਦੀ ਅਗਵਾਈ
ਕਰਦੇ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ
ਅਤੇ ਪੰ: ਜਵਾਹਰ ਲਾਲ ਨਹਿਰ

17 ਫਰਵਰੀ 1939, ਕੂਕਾ ਕੇਂਦਰ ਸ੍ਰੀ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ

ਸੱਜਿਓ: ਡਾ. ਸੈਫੂਦੀਨ ਕਿਚਲੂ, ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ,
ਮਾਸਟਰ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ, ਮੌਲਾਨਾ ਹਬੀਬੁਲ ਰਹਿਮਾਨ
ਅਤੇ ਪੰ: ਜਵਾਹਰ ਲਾਲ ਨਹਿਰੂ

20ਵੀਂ ਸਦੀ ਦੇ ਅਜ਼ਾਦੀ ਸੰਘਰਸ਼ ਵਿੱਚ ਨਾਮਧਾਰੀ ਲਹਿਰ ਦਾ ਯੋਗਦਾਨ

ਸਤਿਗੁਰੂ ਹਰੀ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਅਤਿ ਸੰਕਟ ਦੇ ਸਮੇਂ ਸਿੱਖੀ ਫੁਲਵਾੜੀ ਨੂੰ ਹਰੀ ਰੱਖਿਆ ਅਤੇ ਅਜ਼ਾਦੀ ਦੀ ਜੋਤ ਨੂੰ ਜਗਦੀ ਰੱਖਿਆ। ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਬ੍ਰਹਮਲੀਨ ਹੋਣ ਉਪਰੰਤ ਸੰਨ 1906 ਈ. ਵਿੱਚ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਨਾਮਧਾਰੀ ਸਿੱਖ ਪੰਥ ਦੀ ਵਾਗ-ਡੋਰ ਸੰਭਾਲੀ। 20ਵੀਂ ਸਦੀ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਦਹਾਕੇ 1907 ਈ. ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ 'ਪਗੜੀ ਸੰਭਾਲ ਜੱਟਾ' ਕਿਸਾਨ ਅੰਦੋਲਨ ਤੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਕੇ ਗਦਰ ਲਹਿਰ,ਸ਼ਹੀਦ ਭਗਤ ਸਿੰਘ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਵਿੱਚ ਭਾਰਤ ਨੌਜੁਆਨ ਸਭਾ, ਬੱਬਰ ਲਹਿਰ, ਕਾਂਗਰਸ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਵਿੱਚ ਨਾ-ਮਿਲਵਰਤਨ ਅਤੇ ਸਵਦੇਸ਼ੀ ਲਹਿਰ, ਸ੍ਰੀ ਸੁਭਾਸ਼ ਚੰਦਰ ਬੋਸ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਵਿੱਚ ਅਜ਼ਾਦ ਹਿੰਦ ਫੌਜ ਅਤੇ ਰਿਆਸਤੀ ਪਰਜਾ-ਮੰਡਲ ਆਦਿ ਅਨੇਕਾਂ ਲਹਿਰਾਂ, ਕੂਕਾ ਅੰਦੋਲਨ ਦੀਆਂ ਪੈੜਾਂ ਤੇ ਚਲਦਿਆਂ ਬਰਤਾਨਵੀ ਸਾਮਰਾਜ ਦੇ ਵਿਰੋਧ ਵਿੱਚ ਉਠ ਖੜੀਆਂ ਹੋਈਆਂ। ਇਹ ਦੌਰ ਬਰਤਾਨਵੀ ਸਾਮਰਾਜ ਦੇ ਤਿੱਖੇ ਵਿਰੋਧ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਵ ਵਿਆਪੀ ਬਸਤੀਵਾਦੀ ਪ੍ਰਬੰਧ ਦੇ ਢਹਿ ਢੇਰੀ ਹੋਣ ਦਾ ਦੌਰ ਸੀ। ਇਸ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਅਜ਼ਾਦੀ ਲਈ ਸੰਘਰਸ਼-ਸ਼ੀਲ ਸਭ ਜਥੇਬੰਦੀਆਂ ਦੇ ਮੋਢੇ ਨਾਲ ਮੋਢਾ ਜੋੜਕੇ ਹਰ ਤਰਾਂ ਦਾ ਸਹਿਯੋਗ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਸਮੇਂ ਸਮੇਂ ਅਗਵਾਈ ਵੀ ਕੀਤੀ। ਸਮੂਹ ਦੇਸ਼ ਵਾਸੀਆਂ ਦੇ ਸਾਂਝੇ ਯਤਨਾ ਸਦਕਾ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੁਆਰਾ 12 ਅਪ੍ਰੈਲ 1857 ਨੂੰ ਆਰੰਭਿਆ ਸੁਤੰਤਰਤਾ ਸੰਗਰਾਮ ਸਫਲ ਹੋਇਆ ਅਤੇ ਸਿੱਟੇ ਵਜੋਂ 15 ਅਗਸਤ 1947 ਨੂੰ ਭਾਰਤ ਵਰਸ਼ ਅਜ਼ਾਦ ਹੋ ਗਿਆ। ਪਰ ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਇੱਕ ਦੁੱਖ-ਦਾਈ ਘਟਨਾ ਵਾਪਰੀ ਕਿ ਇਹ ਦੇਸ਼ ਦੋ ਟੁਕੜਿਆਂ ਵਿੱਚ ਵੰਡਿਆ ਗਿਆ। ਲੱਖਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ ਲੋਕ ਘਰੋਂ ਬੇ-ਘਰ ਹੋ ਗਏ। ਸੰਪਰਦਾਇਕ ਦੰਗੇ ਹੋਏ। ਇਸ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਵੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਵਰ੍ਹਦੀਆਂ ਗੋਲੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਵੀ ਅਨੇਕਾ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਕੱਢ ਕੇ ਲਿਆਂਦਾ।ਦਿਨ ਰਾਤ ਇਕ ਕਰਕੇ ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਅਤੇ ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਵੱਡੇ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ (ਸਤਿਗੁਰੂ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ) ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਮੁੜ ਵਸੇਬੇ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕੀਤਾ। ਪਰ ਇਸ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਹੁਕਮ ਅਨੁਸਾਰ ਮੁਸਲਮਾਨ ਕਾਫਲਿਆਂ ਦੀ ਨਾਮਧਾਰੀ ਸੰਗਤ ਵੱਲੋਂ ਲੰਗਰ ਪਾਣੀ ਦੀ ਸੇਵਾ ਹੁੰਦੀ ਰਹੀ। ਕਿਸੇ ਵੀ ਨਾਮਧਾਰੀ ਨੇ ਕਿਸੇ ਇਕ ਵੀ ਮੁਸਲਮਾਨ ਦਾ ਜਾਨੀ-ਮਾਲੀ ਨੁਕਸਾਨ ਨਹੀ ਕੀਤਾ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਸਾਰਾ ਜੀਵਨ ਹੀ ਸੰਘਰਸ਼-ਮਈ ਗੁਜ਼ਰਿਆ। ਪਹਿਲੋਂ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਅਜ਼ਾਦੀ ਲਈ ਸੰਘਰਸ਼, ਫੇਰ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਵੰਡ ਸਮੇਂ ਮੁੜ ਵਸੇਬੇ ਲਈ ਸੰਘਰਸ਼ ਕਰਦਿਆਂ ਹੀ ਆਪ ਜੀ ਅਗਸਤ 1959 ਵਿਚ ਜੋਤੀ-ਜੋਤ ਸਮਾਂ ਗਏ।

'ਭਾਰਤ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ' ਨਾਮੀ ਪੁਸਤਕ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਇਤਿਹਾਸਕਾਰ ਜੀ.ਐਸ ਛਾਬੜਾ ਲਿਖਦੇ ਹਨ: "ਪਹਿਲੀ ਸੰਸਾਰ ਜੰਗ ਦੌਰਾਨ ਅੰਗਰੇਜ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਕੂਕਿਆਂ ਨੂੰ ਜਮੀਨ-ਜਾਇਦਾਦ ਅਤੇ ਹੋਰ ਕਈ ਤਰਾਂ ਦੇ ਲਾਲਚ ਦੇ ਕੇ ਆਪਣੇ ਹੱਕ ਵਿਚ ਕਰਨ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਪਰ ਅਸਫਲ ਰਹੇ। ਅਖੀਰ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਕੂਕਿਆ ਪ੍ਰਤੀ ਸਖ਼ਤੀ ਦਾ ਹਥਿਆਰ ਹੀ ਵਰਤਿਆ।"

ਆਗਰਾ ਜੇਲ੍ਹ ਤੋਂ ਰਿਹਾ ਹੋਣ ਉਪਰੰਤ ਦੇਸ਼-ਭਗਤ, ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨਾਲ (1946ਈ:)

ਅਸਾਂ ਹਿੰਦ ਵਿੱਚ ਗ਼ਦਰ ਮਚਾਉਣਾ, ਕੱਢਣਾ ਫਿਰੰਗੀਆਂ ਨੂੰ' (ਹੋਲਾ-ਮਹੱਲਾ, ਸ੍ਰੀ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ, 1943ਈ:)

"ਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਕੇ ਫਰਹਾਏ ਹੁਏ ਆਜ਼ਾਦੀ ਕੇ 'ਝੰਡੇ ਨੀਚੇ ਨਾਮਧਾਰੀ ਕੂਕੋਂ ਨੇ ਜੋ ਕੁਰਬਾਨੀਆਂ ਕੀ ਹੈਂ ਉਨ ਪਰ ਦੇਸ਼ ਸਦਾ ਗਰਵ ਕਰੇਗਾ। ਅਬ ਫਿਰ ਭਾਰਤੀਓ ਕੇ ਦੇਸ਼-ਪ੍ਰੇਮ ਕੀ ਪ੍ਰੀਕਸ਼ਾ ਹੋਨੇ ਵਾਲੀ ਹੈ।ਪੌਣੀ ਸਦੀ ਸੇ ਅਹਿੰਸਾਤਮਕ ਅ-ਸਹਿਯੋਗ ਅੰਦੋਲਨ ਕਾ ਅਨੁਭਵ ਰਖਨੇ ਵਾਲੇ ਨਾਮਧਾਰੀ ਵੀਰ ਕੂਕੋਂ ਸੇ ਯਹੀ ਆਸ਼ਾ ਹੈ ਕਿ ਵਹ ਸੁਤੰਤਰਤਾ ਕਾ ਝੰਡਾ ਉਠਾ ਕਰ ਆਗੇ-ਆਗੇ ਬੜਤੇ ਦਿਖਾਈ ਦੇਤੇ ਰਹੇਂਗੇ ਔਰ ਦੂਸਰੇ ਦੇਸ਼-ਵਾਸੀਓਂ ਕੋ ਭੀ ਬਲੀਦਾਨ ਕੇ ਲੀਏ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕਰਤੇ ਰਹੇਂਗੇ। ਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਭਾਰਤ ਮੇਂ ਅਹਿੰਸਾਤਮਕ ਅ-ਸਹਿਯੋਗ ਕੇ ਸਰਵ-ਪ੍ਰਥਮ ਨੇਤਾ ਰਹੇ"।

-ਨੇਤਾ ਜੀ ਸੁਭਾਸ਼ ਚੰਦਰ ਬੋਸ

1946ਈ: ਲਾਹੌਰ, ਆਜ਼ਾਦ ਹਿੰਦ ਫੌਜ ਦੇ ਜਰਨੈਲਾਂ ਦਾ ਲਾਲ ਕਿਲੇ (ਦਿੱਲੀ) ਵਿਖੇ ਚੱਲੇ ਮੁਕਦਮੇਂ ਵਿਚੋਂ ਬਰੀ ਹੋਣ ਤੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਵੱਲੋਂ ਨਿੱਘਾ ਸੁਆਗਤ।

ਸਤਿਗੁਰ ਜੀ ਦੀ ਉੱਚੀ ਕਰਨੀ ਉੱਤਮ ਰਹਿਣੀ-ਬਹਿਣੀ, ਖੋਜਕਾਰਾਂ ਨੇ ਕੁੱਲ ਪੱਖਾਂ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਏਥੇ ਲੈਣੀ।

ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਨਾਲ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਅਮ੍ਰਿੰਤਸਰ ਵਿਖੇ
22 ਨਵੰਬਰ 1999ਈ: ਨੂੰ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਚੇਅਰ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ।

ਨਾਮਧਾਰੀ ਸ਼ਹੀਦੀ ਸਮਾਰਕ ਮਲੇਰਕੋਟਲਾ ਵਿਖੇ ਸ੍ਰੀ ਅਟਲ ਬਿਹਾਰੀ ਵਾਜਪਾਈ (ਪੂਰਵ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ) ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਤੋਂ ਆਸ਼ਰੀਵਾਦ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦੇ ਹੋਏ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਕਈ ਕਾਮ ਏਕ ਸਾਥ ਹਾਥ ਮੇਂ ਲੀਏ।ਸਮਾਜ ਕੇ ਸੁਧਾਰ ਪਰ ਬਲ ਦੀਆ।ਧਾਰਮਿਕ ਭਾਵਨਾ ਜਾਗ੍ਰਿਤ ਕੀ,ਔਰ ਰਾਜਨੈਤਿਕ ਚੇਤਨਾ ਫੂਕੀ।ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਭਵਿਸ਼ਯ ਕੇ ਪਰਦੇ ਕੋ ਚੀਰ ਕਰ ਦੇਖ ਲੀਆ ਥਾ ਕਿ ਜੋ ਤਾਕਤ ਸਾਤ ਸਮੁੰਦ੍ਰ ਪਾਰ ਸੇ ਆਈ ਹੈ ਉਸਸੇ ਲੜਨਾ ਹੋਗਾ,ਦੇਸ਼ ਕੋ ਬਲਿਦਾਨ ਕੇ ਲੀਏ ਤੈਆਰ ਕਰਨਾ ਹੋਗਾ।ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਕਾ ਸਤਿਆਗ੍ਰਹਿ,ਬਹਿਸ਼ਕਾਰ ਬਹੁਤ ਬਾਦ ਮੇਂ ਹੂਆ।ਔਰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਸੰਦੇਸ਼ ਹਮ ਸਾਰੇ ਵਿਸ਼ਵ ਮੇਂ ਲੇਕਰ ਜਾਏਂਗੇ।

ਸ੍ਰੀ ਅਟਲ ਬਿਹਾਰੀ ਵਾਜਪਾਈ (ਪੂਰਵ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ)

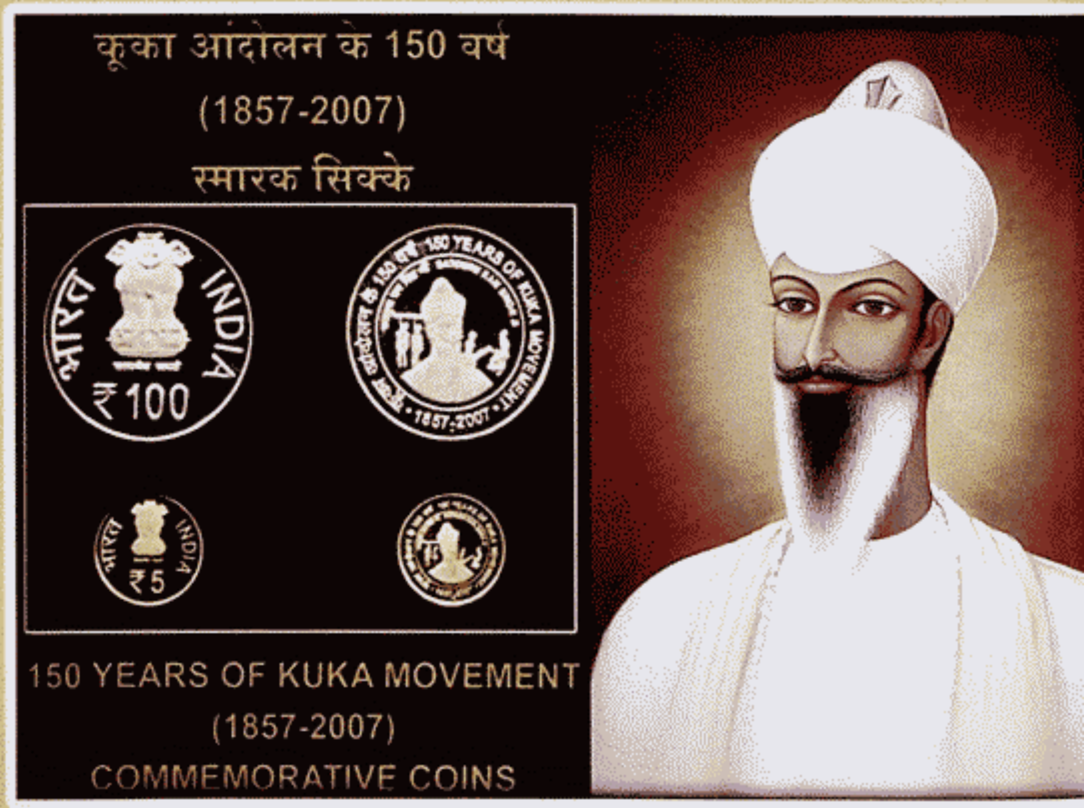

ਅਗਸਤ 2000 ਈ. U.N.O (ਅਮਰੀਕਾ ਵਿਖੇ, ਮਿਲੇਨੀਅਮ ਪੀਸ ਸਮਿਟ) ਦੌਰਾਨ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ
ਤੋਂ ਅਸ਼ੀਰਵਾਦ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਸ੍ਰੀ ਨਰਿੰਦਰ ਮੋਦੀ ਜੀ (ਮੌਜੂਦਾ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ) ਅਤੇ ਸ੍ਰੀ ਅਸ਼ੋਕ ਸਿੰਗਾਲ ਜੀ (ਪ੍ਰਧਾਨ ਵਿਸ਼ਵ ਹਿੰਦੂ ਪ੍ਰੀਸ਼ਦ)

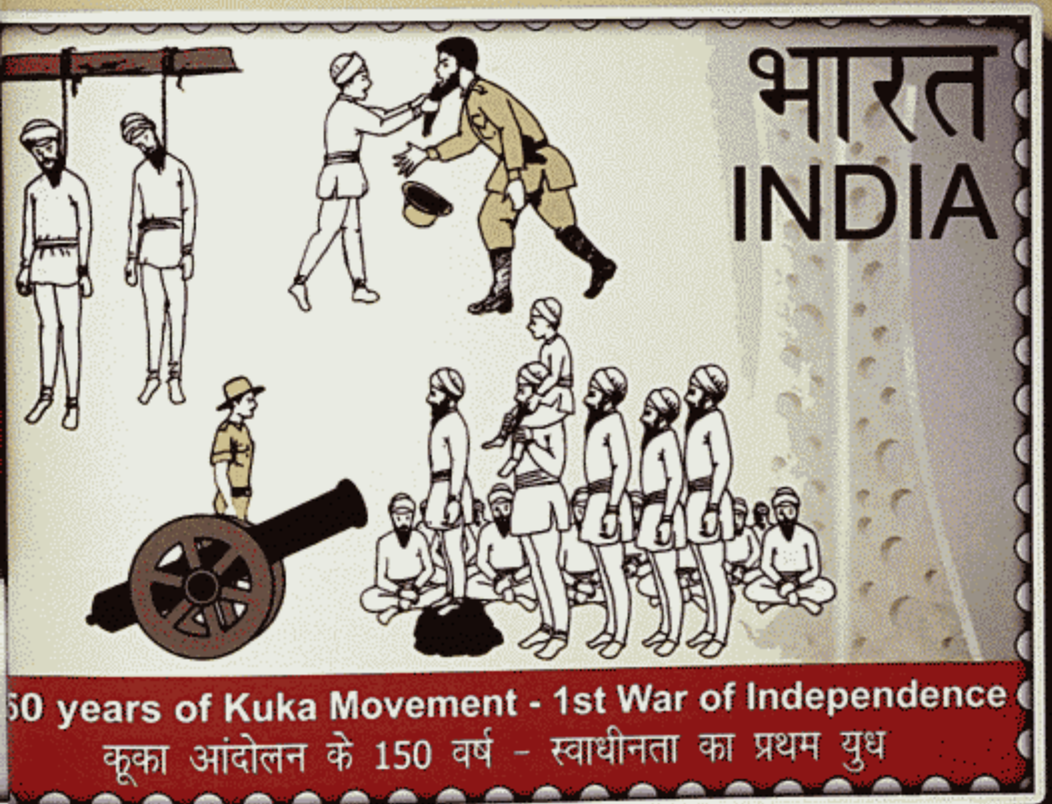

ਅਗਸਤ 2000 ਈ. U.N.O (ਅਮਰੀਕਾ ਵਿਖੇ, ਮਿਲੇਨੀਅਮ ਪੀਸ ਸਮਿਟ) ਦੌਰਾਨ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨਾਲ
ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਸ਼ਖਸ਼ੀਅਤਾਂ ਵਿੱਚ ਸ੍ਰੀ ਨਰਿੰਦਰ ਮੋਦੀ ਜੀ

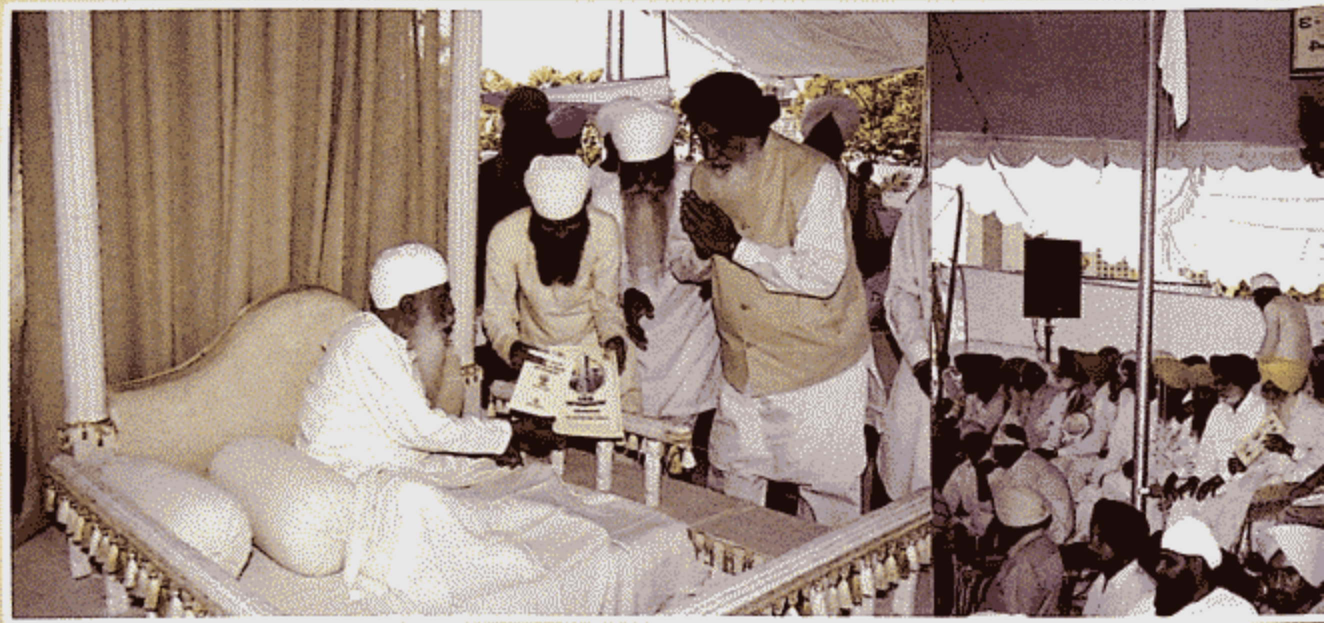
ਸਤਿਗੁਰ, ਸਾਡੇ ਬੰਧਨ ਕੱਟੇ, ਤੇਰੇ ਵਡ ਉਪਕਾਰਾਂ।
ਰਾਮ ਨਾਮ ਦੇ ਸਿੱਕੇ, ਤਾਹੀਓਂ ਢਾਲ ਰਹੀਆਂ ਸਰਕਾਰਾਂ॥

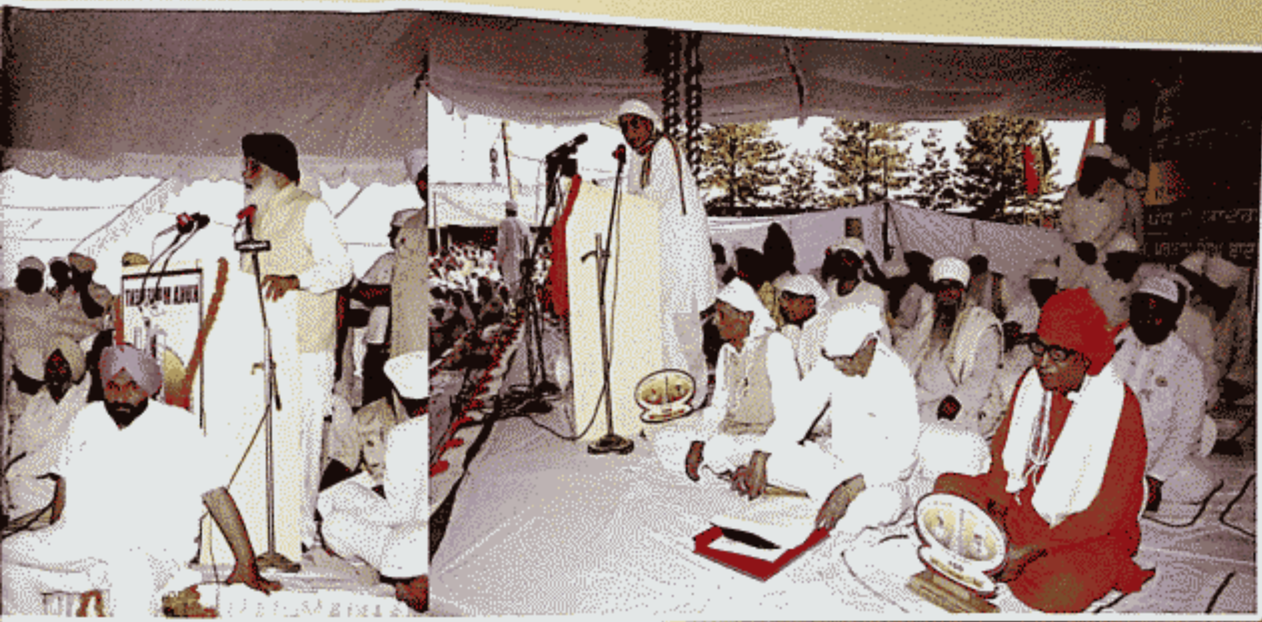
ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਛਤਰ-ਛਾਇਆ ਹੇਠ ਨਾਮਧਾਰੀ ਸੰਤ ਖਾਲਸੇ ਦੀ ਸਾਜਨਾ ਦੇ 150ਵੇਂ ਵਰ੍ਹੇ (1857-2007ਈ:
ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਤਸਵੀਰ ਵਾਲੇ 100 ਰੁ: ਅਤੇ 5000 ਰੁ: ਦੇ ਯਾਦਗਾਰੀ ਸਿੱਕੇ ਅਤੇ 5 ਰੁ: ਵ

ਵੱਡੇ ਪੱਧਰ ਦੇ ਸਮਾਗਮ ਹੋਏ।
ਰੰਸੀ ਸਿੱਕਾ ਜਾਰੀ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਨਾਮਧਾਰੀ ਸ਼ਹੀਦਾਂ ਦੀ ਤਸਵੀਰ ਵਾਲੀ ਡਾਕ ਟਿਕਟ ਵੀ ਜਾਰੀ ਕੀਤੀ ਗਈ।

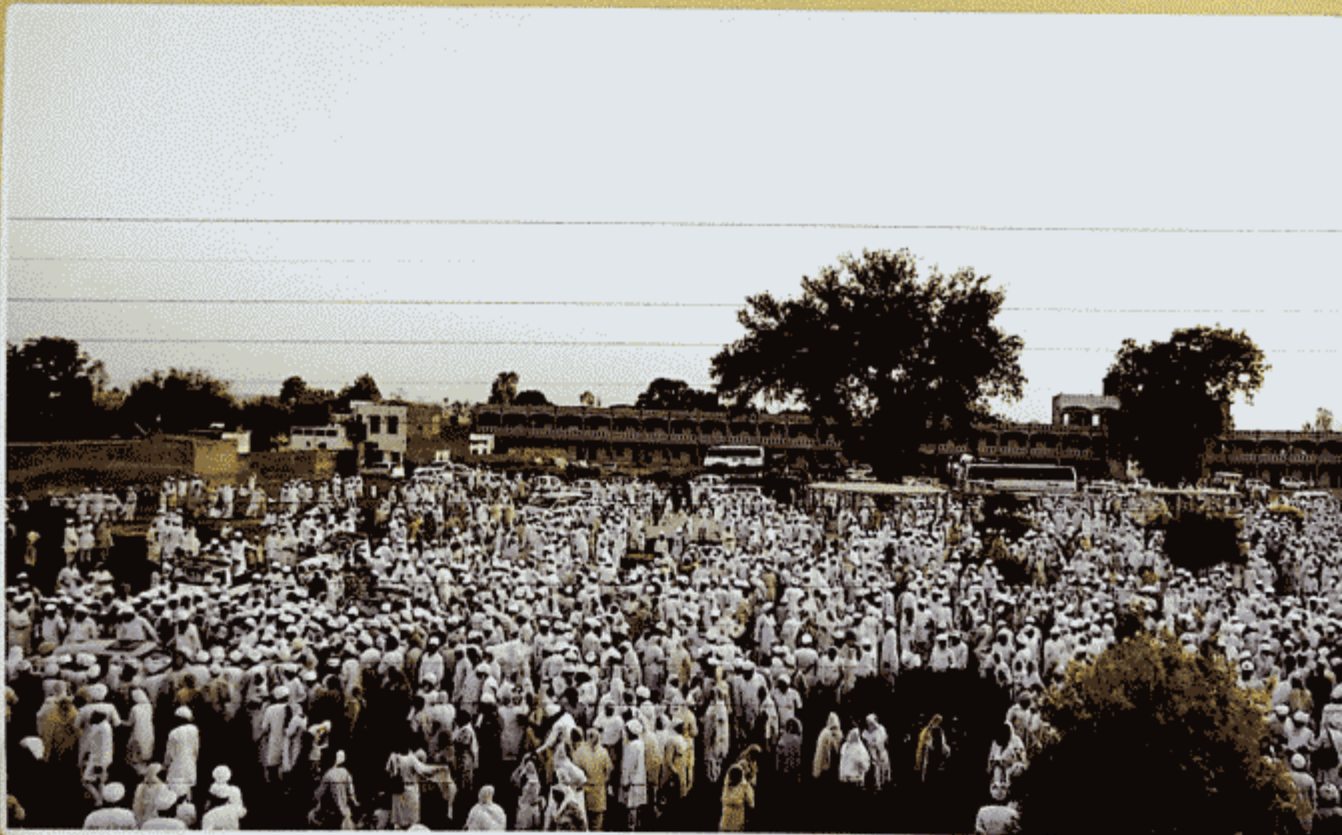

ਨਾਮਧਾਰੀ ਸੰਤ ਖਾਲਸੇ ਦੀ ਸਾਜਨਾ ਅਤੇ ਪਹਿਲੇ ਅਜ਼ਾਦੀ ਸੰਗਰਾਮ ਦੀ ਆਰੰਭਤਾ ਦਾ 150ਵਾਂ ਵਰ੍ਹਾ
ਇਤਿਹਾਸਕ ਸਮਾਰੋਹ 15 ਅਪ੍ਰੈਲ 2007ਈ: ਸ੍ਰੀ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ

ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੀ ਅਜ਼ਾਦੀ ਵਾਸਤੇ, ਮੈਂ ਕਹਿ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਯੋਗਦਾਨ ਸਤਿਗੁਰੂ ਬਾਬਾ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਮੁਕੰਮਲ ਤੌਰ ਤੇ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਹਕੂਮਤ ਦਾ ਬਾਈਕਾਟ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਅਤੇ ਉਨਾਂ ਦੇ ਹੁਕਮਾਂ ਤੇ ਚੱਲਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਕੀਤਾ। ਮੈਂ ਨਾਮਧਾਰੀ ਸਮਾਜ ਦਾ ਬੜਾ ਧੰਨਵਾਦੀ ਹਾਂ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਿੱਖੀ ਪੂਰਨ ਤੌਰ ਤੇ ਕਾਇਮ ਰੱਖੀ ਹੈ। ਆਓ, ਅੱਜ ਅਸੀਂ ਪ੍ਰਤਿੱਗਿਆ ਕਰੀਏ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਜੋ ਰਸਤਾ ਵਿਖਾਇਆ ਹੈ, ਉਸ ਤੇ ਚੱਲਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰੀਏ ਅਤੇ ਦੇਸ਼ ਤੇ ਕੌਮ ਨਾਲ ਸਾਡਾ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਿਆਰ ਹੋਵੇ।

ਸਰਦਾਰ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਸਿੰਘ ਬਾਦਲ (ਤਦਵਕਤੀ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ, ਪੰਜਾਬ)

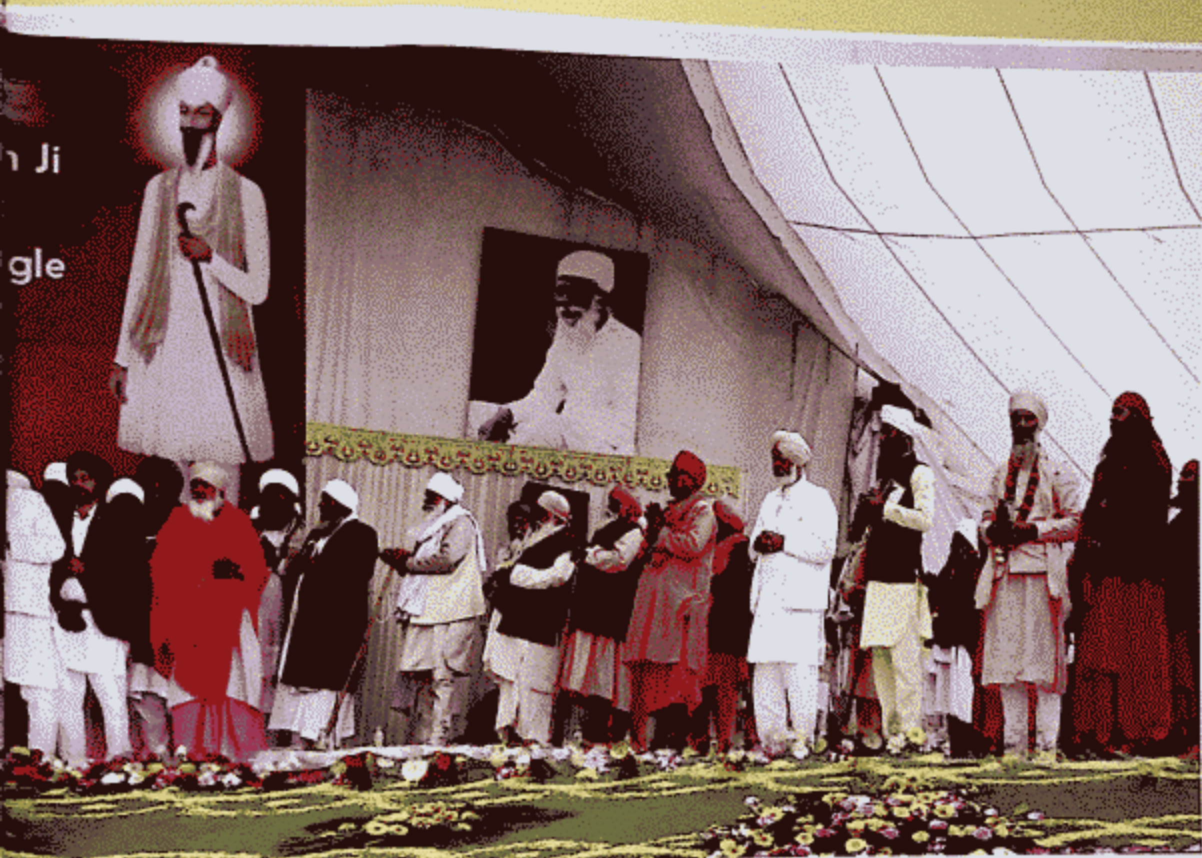
ਨਾਮਧਾਰੀ ਸੰਤ ਖਾਲਸੇ ਦੀ ਸਾਜਨਾ ਦਾ 150ਵਾਂ ਵਰ੍ਹਾ 15 ਅਪ੍ਰੈਲ 2007 ਸ੍ਰੀ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ

‘ਰਾਮ ਮੰਦਰ’ ਪਾਸ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਵਲੋਂ ਝੰਡਾ ਝੁਲਾਉਣ ਸਮੇਂ ਸੰਗਤਾਂ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾਲ ਇੱਕਠ

ਸ਼੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ 200 ਸਾਲਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਸਮਾਰੋਹ

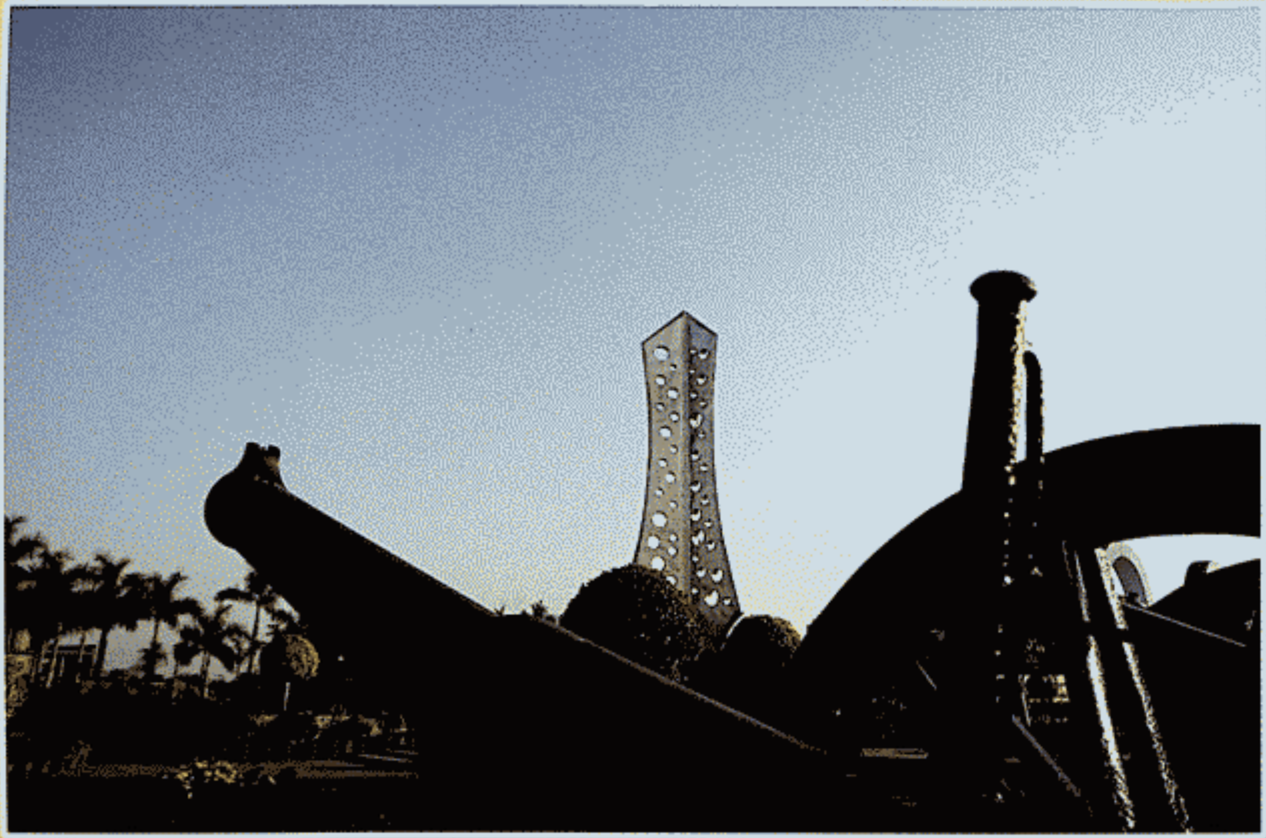
ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਉਦੇ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਹਜੂਰੀ ਵਿੱਚ 12 ਫਰਵਰੀ 2016 ਈ. ਸ੍ਰੀ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ

ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ 200 ਸਾਲਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਸਮਾਰੋਹ
ਸੰਗਤਾਂ ਦਾ ਠਾਠਾਂ ਮਾਰਦਾ ਸਮੁੰਦਰ

ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਉਦੇ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿੱਚ 12 ਫਰਵਰੀ 2016 ਈ. ਸ੍ਰੀ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ

ਨਾਮਧਾਰੀ ਸ਼ਹੀਦੀ ਸਮਾਰਕ (ਮਲੇਰਕੋਟਲਾ)
ਕੋਟਲੇ ਦੀ ਧਰਤ ਦੀ ਕਿਆ ਸ਼ਾਨ ਹੈ, ਜ਼ੰਗ-ਏ-ਅਜ਼ਾਦੀ ਦਾ ਮੈਦਾਨ ਹੈ।

ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਅਸਥਾਨ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ
ਪਿੰਡ ਰਾਈਆਂ (ਲੁਧਿਆਣਾ)

ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ
ਪੁਰਾਤਨ ਤਪ-ਅਸਥਾਨ ਅਤੇ ਨਿਵਾਸ ਅਸਥਾਨ